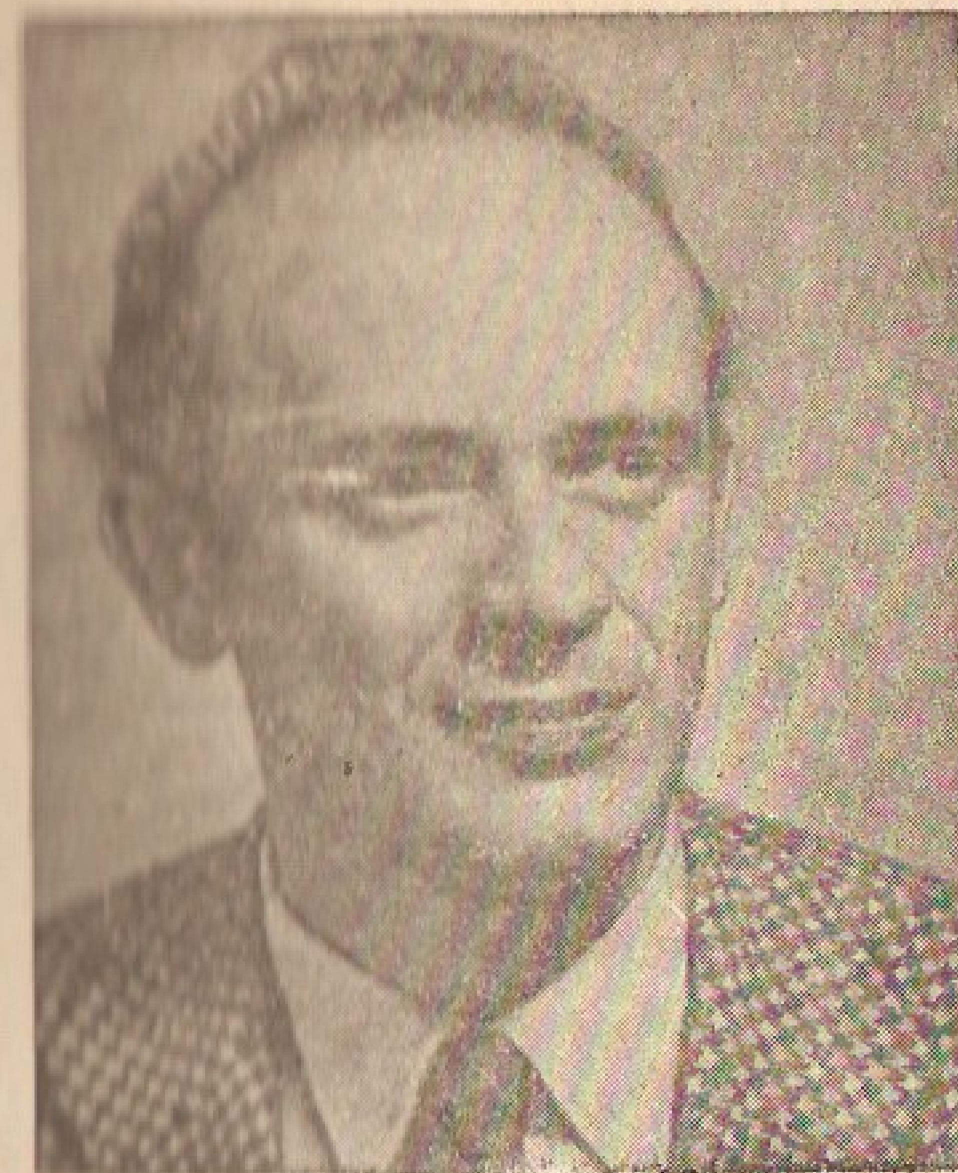
Rbl. 1.—

LOOMINGU RAAMATUKOGU

Nr. 26

1960



JAN OTČENÁŠEK

Romeo, Julia ja pimedus

„LOOMINGU" RAAMATUKOGU
Nr. 26 (138) 1960

JAN OTČENÁŠEK

Romeo, Julia ja pimedus

TŠEHHI KEELEST TÕLKINUD
L. METSAR

AJALEHTEDE-AJAKIRJADE KIRJASTUS
TALLINN

Originaali tiitel:
Jan Otčenášek
Romeo, Julie a tma
Československý spisovatel
Praha, 1959

Toimetaja O. Samma
Toimetuse aadress: Tallinn, Kohtu t. 3, tel. 445-83.
Trükkimisele antud 24. VI 1960. Trükiarv 16 000. Paber 84×108, 1/32.
Trükipoognaid 2,75. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 4,51.
Arvutuspoognaid 6,84. MB-04075. Tellimise nr. 2088. Trükikoda «Ühiselu»,
Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind 1 rubla.

На эстонском языке.
БИБЛИОТЕКА «ЛООМИНГ» № 26 (138).
Ян Отченашек
Ромео, Джульетта и тьма.

kuulub tšehhi kirjanike noorema generatsiooni silmapaistvamate esindajate hulka. Ta sündis 19. novembril 1924. aastal Prahas; hakkas varakult tegelema kirjandusega. Esimesena tšehhi kirjanikest näitas ta oma romaanis «Täiel sammul» (1952), kuidas toimub tšehhi tööstusettevõtetes võitlus esimese viisaastaku ülesannete täitmise eest.

Otčenášeki teine romaan «Kodanik Brych» (seda premeeriti 1955. aastal Klement Gottwaldi riikliku auhinnaga), mille järgi valmistatud filmi on näinud ka eesti kinokülastajad, käsitleb 1948. aasta veebruarisündmusi Tšehhoslovakkias. Romaani peategelaseks on proletaarse päritoluga, ent kodanlike igandite ning väikekodanliku ideoloogia kammitsates rabelev tšehhi intelligent František Brych. Alles raskete katsumuste ning siseheitluste järel tunnetab Brych uut elu ning uut tegelikkust, leiab tagasitee rahva juurde.

Kui ülalmainitud romaanid ja noorsooraamat «Poisid Ořešist» (1955) tegid kirjaniku tuntuks oma kodumaal, siis «Romeo, Julia ja pimedus» tõi Otčenášekile rahvusvahelise tunnustuse. Juba praegu on see teos tõlgitud mitmesse võõrkeelde ja premeeritud Prantsusmaal «Vendluse auhinnaga». Jutustus kahe noore inimese traagilisest armastusest Teise maailmasõja ja sünge fašistliku okupatsiooniaja taustal kasvab üle kitsastest kohalikest piiridest, muutub süüdistuseks rassilise diskrimineerimise vastu, kutsub võitlema humanismi ning inimväärse elu eest.

Oo, pagendel! Las mõttetarkus kõngeb!
Kui mõttetarkus ei too Juliat,
ei muuda linnal kohta, vürstil otsust,
siis on ta narr ja näru: vaiki tast!

Shakespeare

Vanad majad on nagu vanad inimesed: täis mälestusi. Neil on oma individuaalne elu ja nägu. Nende pehkivatesse seintesse on imbunud ju võib-olla kõik lõhnad, mis leiduvad elukorterite läheduses. Kaua aega tagasi hoovas nendest mittemidagiütlevat mördi ja lubja hõngu — nii iseloomulikku uuslinnade plaanide moodsatele ning mõnikord veidi maitsetutele karbikestele, milledel pole seni mingit oma ajalugu. Vanade majade seinad on elavad. Neid muudavad elavaks nende vahel aset leidnud inimsaatused.

Mida kõike on nad näinud? Mida kuulnud?

Vanadel majadel on ka oma hääl. Kuula: keegi astub mööda ringõue rahulikul sammul, väsimusest roidununa ja vilistab vaikselt omaette... nüüd ta peatub, lühikest aega heidab seinale valgust tikutuli... siis läheb ta edasi, ja kui ta on jõudnud üles puust keerdtrepi ängistava kõmina saatel, kandub kusagilt hämarusse raadio vadistamine, ukse paukumine paneb selle vaikima, laps nuuksatab...

Ta lamab selili, käed keha ligi surutud, pärani silmad vahivad pimedusslooriga kattuvat akent. Otse akna taga on logisevate kiviplaatidega ringõu, mis iga silmapilk ragiseb jalataldade all, ja õue nelinurkne kaev. Katuste kohal heljub soe juunikuu öötuul. Seal kõrgel on kõik vaikne, vaikib Vega Lüüra tähekogust, narmastunud pilveservast sukeldub esile kuu ja vaatab läbi akna sisse — näkku, mis on kaotanud ilme.

Öö langeb linnale, tungides vaikselt kõikjale, sahistab ning sosistab unenägudes, on täis endeid ja ebamääraseid helisid; läbi seina kostab ainult vana pendelkella aeglase sammu üksluine rütm.

Kell? Kas pole see süda? Ta kuuleb, kuidas see praeguseni tuksub reipalt rinnas, pumpab verd ja paneb meelekohad tukslema. Ja seal kusagil asuvad lõputa mõtted nagu teeta mets.

Ta lamab jällegi siin, mahasahkerdatuna hingetus linnas, kitsas toapugerikus, mille võib viie sammuga ära mõõta. Sinna ja tagasi ja jälle sinna... Kui palju kordi on ta viimastel aastatel sooritanud selle lühikese, sihitu, mõttetu palverännaku? Kummalise igatsusega: lüüa oma pea vastu seina sodiks! Ei, seda ta ei või. Ja see ei aitaks midagi. Parem mitte liigutada! Kurb olukord inimese jaoks, kes on kaheksateistkümneaastane. Parem mitte mõelda! Kuidas seda õieti saab — mitte mõtelda? Võib-olla sulgeda silmalaud — nõndaks! —, peita ennast nende hõõguvate kapslite taha kõikide eest. Maailma eest. Iseenese eest.

Ta suleb isekad silmad. Nüüd sarnaneb kõik kaevuga. Ta kukub, kukub aina sügavamale, ilma lootuseta, et see lõpeb, et see hajub tervistavas tühjuses, millel pole kuju. Mälu. Valus on mõ-

telda, valus hingata, valus — olla. Ja valguski on äkki teistsugune, on tuhkhalli kilega üle tõmmatud, ükskõikne.

Mis saab edasi? Teed pole enam. Ta kaotas selle jalgade alt. Otsekui oleks ta pärast asjatute otsingute päevi jõudnud sinna, kus lõpeb silmapiir.

Aga sa pead elama, kuuleb ta häält.

Kustpoolt see kostab? Hääl on selge, tungiv. Sina! Kas kuuled?

Tüki aja pärast kuuldub trepilt aeglasi samme. Need raputavad ta üles kummalisest uimasusest, ta paotab silmad, pilgutab lauge, kuulatab. Võib ära tunda kingataldade kuuldavat lohisemist, mis tuleb eemalt, läheneb. Kuid ta ei liiguta end, isegi mitte siis, kui kostab vaikne koputus uksele.

«Pavel! Oled sa seal?»

Ta peab hinge kinni, lõpuks tulevad tal pisarad silma. Ta ei hoia neid tagasi. Nad toovad siiski imeväärselt kergendust.

Ta kuuleb väsinud hingamist ja tunneb selle ära.

Inimene ukse taga tammub jalalt jalale, kuulatab, koputab uuesti! «Kas kuuled mind? Tee lahti! Ole mõistlik, poiss.»

Ta ei tee häält. Ta on liikumatu, ta on elutu asi.

Ta kardab sõnu. Ja augu päheräakimist. Mida talle ütelda? Tõtt? See on lihtne. Ma ei suuda edasi minna, nii see on! Sina sellega ei nõustuks. Sa oled vana, sul on teine tõde, küllap sa räägiksid mõistusest. See on sinu lauluke. Kui kulunud! Sa oled nii tagasihoidlik, oled rahul maailmaga, nii nagu ta on, tegelikult sina koguni kaitsed seda maailma. Mõistus! Mis sellega peale hakata, kui ei suuda hingata! Võib-olla mul polegi enam mõistust. Ma teeksin sellele lõpu, aga küllap on niisuguseks asjaks vaja mingit jälki talenti ja seda mul jällegi pole. Millele tahad sa mind allistada? Inertsusele? Misjaoks? Eile õhtul, kui ma jalga lasksin... sa tead... seisin ma sillal ja vahtisin jõkke. Ei, see ei veedelnud... tean juba, et ma pole selleks suuteline. Ma ainult seisin seal, muud midagi. Kui ma ringi vaatasin, märkasin ma paari sammu kaugusel sind. Seal sa seisid sinise lambi all — kulunud kuues, murest kössis, vanadusest kühmus. Korraga oli mul kõigist kahju. Sinust, enesest, kõigist. Sina jälgisid mind, tean seda, ja sa mõtlesid siiralt, et ma sind ei näe.

Sina, isa!

«Pavel...»

Koputamine lakkab.

Lohisevate sammude järel lendab majauks prahvatades kinni.

Üheksa mäe ja üheksa jõe taga!

Ei jää üle muud kui tagasi pöörduda; nagu vähk või nagu ämblik, kes tõmbab end hõbeniiti pidi tagasi.

Ent kuhu? Kuhu siis õieti tagasi pöörduda?

Talle meenub, kuidas sellesse toakesse tungis suvehommik. Siin oli omal ajal väga tore. Aeg-ajalt plõnnitati siin kitarri ja joodeldati laulda, tolmusel põrandal vedelesid lahtilöödud raamatud. Tegelikult polnud siin midagi muutunud. Siin oli taadi kušett, mille sulgedest sisu kivikõvaks magatud, täheatlas, liimist lahti läinud toolike ja pesukauss, millelt email maha pudenenud. Akna all lauake, sellel tolmunud prillitatud öökullikuju ja paberist varjuga laualambi vahel ragises raadioloks. Ta ehitas selle ise,

ja oli vaja tungivalt koputada vastu puust kasti, kui keegi tahtis ragina ning vingumise seest vähemalt Praha saatejaama programmi kätte saada. Isa naeratas leebivalt, kui Pavel hakkas taadi auväärse töökoja taga asuvast kasutamata laoruumist seda üliõpilaskambrikest sisse seadma. Siin oli kaks ust: üks rätsepatöökotta, see oli alati väljastpoolt suletud, teine viis otse koridori. Toa armetu sisustus, mis oli muretsetud Staré Město vanakraamikauplustest võileivahinna eest, ei vähendanud sugugi voodilogu mugavust. Siin oli võimalik lugeda ja unistada. Siin oli inimene täiesti sõltumatu ning täiskasvanud. Aitas vaid ukse sulgemisest. Sellest uksest astus kunagi sisse ka naine. Nooruk ei tundnud teda, ei näinud ta nägu ega kuulnud isegi ta häält, sest naine oli ebamaine, viibis siin vaid kannatamatu ootuse tõttu, mis tekkinud ebaselgest igatsusest ning magusast unistusest; nende pärast oli tal natuke häbi iseenese ees. Kuid nooruk oli veendunud, et keegi naine tuleb siia. Millal küll? Ta peab ometi tulema. Kuidas ta välja näeb? Kas nooruk teda üldse ära tunneb? Tunneb, kindlasti tunneb nooruk ta ära tuhandete teiste hulgast, kes praegu noorukist veel mööda lähevad ja kellele ta ainult üpris põgusa pilguga üle õla järele vaatab ja kellest ei jää tema hinge jälgegi. Võib-olla üksnes uudishimu ja lakkamatult vastamata küsimus.

Päeval kostis töökojast kahe õmblusmasina võrinat, rätsepasell Čepek kirus ragiseval häälel õpipoissi, siis kõlas isa sosistav bass — teie teenistuses, see volt ära, siia paneme natuke juurde, tõsi küll, ja kleit on niisugune, et rõõm näha — ja aknatagusel ringõuel vilksatasid mööda inimesed. Juhuslik möödamineja heitis aeg-ajalt läbi akna pilgu tuppa, kuid mida võis ta läbi määrdunud poolpimeda klaasi märgata?

Aeg-ajalt tungis siia sisse salk tema klassivendi ja nad täitsid toakese oma kurguhäältega. Sellest pole möödas isegi kuud aega, kui nad jõid siin kuraasikalt ära kaks pudelit viletsat veini ja lärmasid poole ööni, kuni hakkas kostma virgunud üürnike tusaseid koputusi.

Kuid seda kõike elas läbi vististi teine inimene, keegi poisinolk, kes aeg-ajalt laenas isa käest — mõnevõrra küll tarbetult — vahupintslit ja habemenuga ja kõõbitses näolt maha viis udemekarva, et saavutada vajalikku enesekindlust enne randevuud tütarlapsega. Et ta selle juures oma pead otsast ei lõikaks, andis isa talle tähtsa näoga nõu, kuid taadi suud ümbritsevates kurdudes väreles nõrk naeratus. Tema ju ootab!

Noorukil oli taadiga tore olla. Isa mõistis olla suuremeelselt arusaav, rääkis temaga kui täiskasvanuga ning võrdsega, mida kaheksateistkümneseks saanud mees hindab, tal polnud sobimatuid küsimusi, ja seepärast puudus vajadus valetamiseks. Nad lihtsalt mõistsid teineteist vististi just sellepärast, et neid lahutas neljakümne aasta pikkune vanusevahe. Ta kasvas üles ainsa lapsena, vananeva abielupaari hiline võsu, isa-ema lakkamatu hoolitsuse tiiva all.

Vanad on sõgedad ning kohkunud, nende puhul on vaja kannatlikkust. Nad kuulevad kärbse lendugi ja nende arvates luurab sind igas nurgas hädaoht. Eriti ema: sa ei tohi seda, sa ei tohi teist! Sa oled meie ainuke, Pavel! Pavlíček! Ära ennast kuhugi sisse mässi, meie laps! Nooruk kuulas neid puhanguid poisikese-

liku tusaga, nõrga kahtlusega, et igav hädaldamine on mõlemale mingisuguseks raskelt mõistetavaks kireks. Loomulikult: on sõda, sakslased on piirid läbi järanud ja teevad kogu maakeral hävitustööd. Teateid võitudest maal, õhus ja merel saadab trummipõrin, millel pole otsa ega äärt. Nüüd öeldakse *Protektorat für Böhmen und Mähren*, kuid vana Čepek nimetab seda kokkuklopsitud riigikest järjekindlalt — *protentokrát*[1]. Egiptuse rohutirtsud! murrab ema käsi. Vaevata leiab ta piibliloost igale nähtusele paralleeli. Et sa oma kuudis natslike pühakute elulood enesele pähe tuubid, ega sa ei taha ometi küpsuseksamil saksa inspektori ees hiilgavalt läbi kukkuda! *Also, sagen Sie mir, wo wurde Adolf Hitler geboren? Und jetzt etwas über das Winterhilfswerk?*[2] Kangelaslik veermaht uputas jällegi nii- ja niipalju brutoregistertonne ja marsib Moskva peale, ei saa sa kuhugi tantsima minna ja kinos vahi, nii et lõualuu haigutamise tõttu paigast ära läheb, lõputuid nädalaringvaateid, mis on tuubil hooplemist ja armastust füürer! vastu. Ema konutab õhtust õhtusse köögis, prillid ninaotsal, loeb Kralice piiblit[3] ja liigutab seejuures veidi huuli, isa istub tema vastas. Taat on vihane tselluloosi peale, millest vaid nõid suudaks rõivaid õmmelda. Puha puu, puha ersats, pahvatas ta koguni Josef Šlapáki lese restoranis laupäevase tarokipartii[4] juures; ta konutab nüüd kodus ja loeb Jiráseki[5]. Ta on tegelikult natuke vanamoeline, nagu ülikonnadki, mis tulevad tema soliidsest töökojast.

Küll on viletsus!

Mis sellest! Tulid ja lähevad minema, liitlased teevad neile viimaks ikkagi otsa peale ja ongi rahu majas. Kuid mis saab minust? Inimene on üksainus kord kaheksateistkümnene, ihaldab kangesti midagi, isegi teadmata — mida, tal on veres ainult mingi suur ihaldus ning janu, hommikune igatsus pole küllaldaselt selginud, kuid see on tugev, peaaegu valutekitav. Protektoraat on mürgitatud, kool on mürgitatud, mida teha? Õppida elama väikese sissetulekuga, pea õlgade vahel, õppida elama seda igavat, venivat a j u t i s t e l u, piinata end lollustega, lõbustada end lollustega, sest peaga vastu seina... ja nõnda edasi! Ent tütarlapsed, põgusad arglikud randevuud Petřinis[6], mis lõppesid kohmaka suudlusega lukustatud majavärava ees, lõhnaõli imal hõng, häbitekitava hirmuga segatud uudishimu ning igatsus nende tundmatute, seni avastamatute järele; kuid siin lõi ta araks, siin ei tunnistanud ta end süüdi. Ja see on kõik! Sina, aeg-ajalt mõlgutasid sa mõtteid enese kohta, et nõnda pole õigust maa peal! Võib-olla! Siin on

[1] Pärast Tšehhoslovakkia anastamist lõid fašistid endise vabariigi asemele «Böömi ja Määri protektoraadi», mis tšehhide suus asendati sõnaga «protentokrát» (tšehhi keeles «selleks korraks, sedapuhku»). Sellega näitasid tšehhid oma usku tulevikku, pidades kujunenud olukorda õigusega ajutiseks nähtuseks. T õ l k.

[2] Niisiis, öelge mulle, kus sündis Adolf Hitler? Ja nüüd midagi talveabiaktsiooni kohta? (sks. k.) T õ l k.

[3] Aastate 1579—1593 vahel «Tšehhi vennaskonna» poolt Kralicis vana-heebrea keelest tehtud piiblitõlge. Mainitud väljaanne etendas suurt osa tšehhi kirjandusliku keele arengus. T õ l k.

[4] Kaardimäng. T õ l k.

[5] Alois Jirásek (1851—1930) — tšehhi kirjanduse klassik, ajalooliste romaanide meister. T õ l k.

[6] Koht Prahas Malá Strana linnajaos. Petřinis asub rahvalik observatoorium, mida külastab aastas keskmiselt 30 000 inimest. T õ l k.

sakslased, nad panevad inimesi vangi, tapavad... Ent mida suudad sina maailma vastu, kui juba su oma vanemad on nii lootusetult omadega läbi? Sattusid nende juurde ilma omapoolse süüta. Sa valisid enesele toredamad, kuid selle järele ei küsi keegi. Ja nüüd siis — ajutine elu! Niikuinii: lõpetad keskkooli, relvavabrik neelab su alla nagu tolmukübeme, võib-olla rändad sa, komps näpu otsas, Saksamaale, ent mitte nagu Honza muinasjutust, vaid nagu tööloom, ja seal hakkad sa kõdunema, kõdunema, vihatud tööd tegema, kuni kogu see jäledus kestab. Kärnased, kaotatud aastad! Oma unistused elust lükka lahkesti määramatu aja peale edasi! Kuid elada tuleb siiski. Nagu alati! Ka tänapäeval...

Üheksa mäe, üheksa metsa taga!

Pendelkell teisel seinal lõi pidulikult üksteist ja vana maja magab juba. Ainult tema lamab toas selili, käed kramplikult keha ligi surutud, pärani silmad öösse vahtimas, ja uitab edasi oma mõtetes.

Ent kõik pöördub tagasi ja kõik algab algusest.

Mitu päeva see kestis? Kuidas see algas?

Ühel päeval lõpetas ta VIII-b klassi küpsustunnistusega...

1

«Pavel —,» kuuldus pimedusest.

See vaikne hääl ei üllatanud teda. Ta oli seni sõnatu.

«Noh?»

«Mis saab edasi?»

Lakkamatult seesama küsimus. Kõikjal olev. Kuid isegi see ei üllatanud teda. Esimestel päevadel tundis ta viisi, kuidas seda minema kihutada. Vähemalt hetkeks. Hiljem oli kõik keerulisem. Kui kõlas hääl, ei osanud Pavel teha midagi targemat kui emmata tütarlast mõlema käega ja suudelda teda suule. See oli lihtne ning mõjuv. Seejuures lobises ta midagi, sest aimas, et on vaja mõtted kiiresti ohututesse vetesse tüürida ja seetõttu — vaikimine võiks tähendada ka vastust. Mida vastata? On tuhat võimalust. Võib-olla. Võib-olla pole ka mitte ühtegi. Kõik on ju ainult — võib-olla!

Pavel tõusis, asus marssima rajakesel kušeti ja laua vahel, laiutades käsi, võristades tütarlapse ees kõigest läbisegi rääkida, kuulates oma sõnu piinliku imestustundega, ja vajus siis mõttesse. Alguses näis kõik olevat lihtne. Kogu lugu taandus häbematult lihtsaks konstateeringuks. Siin me oleme: tema ja mina! Kui arvata sellest maha järgmine päev, kõik, mis leiab aset linnas, maal, maailmas, on võib-olla kõik korras. Jällegi — võib-olla.

Ta tõmbas taskust kägardunud sigaretipaki, otsis tikke. Tütarlapse silmad jälgisid teda.

«Ära suitseta! Ära ole kuri, aga öösel on siin raske hingata.»

Pavel noogutas. Tütarlapsel on õigus. Ta pistis paki taskusse tagasi ja tema suul väreles naeratus.

Talle meenus: niisugune väike valge sigaretipakk viis kokku

nende teed. Aeg-ajalt on ettekäänded kõige igapäevasemad. Aitab sigarettidest, mis saadud oma esimese tubakakaardiga elus. Kaheksateistkümnesena tugevdab suitsetamine tunnet, et oled täiskasvanu. Võtad tülpinud ilmel sundimatult istet, tõmbad vilunud liigutusega taskust sigareti, paned selle huulte vahele ja oled ühe hoobiga täiskasvanute maailma ratastikku kõvasti kinni kiilutud. See tore suurelisus! Kaheksateist aastat! Lõppenud on alandav isalt mangumine, kes sõnatult, kuid etteheitvate silmadega protesteerib selle vastu, ja ema keelitamine, et see pole tervislik. Lõpp! Nüüd on ta ametlikult tunnustatud suitsetaja ja kargab isikliku tubakakaardiga nurgal asuvasse tubakakauplusse. Siin see on, proua Barášková, ütleb ta erutatult sellele närtsinud olendile tontlikus tubakapuuris.

Tal oli küpsustunnistus kaasas, pea huugas praeguseni ennelõunasest tähtsustundest, taskus soojendas ta kinopiletit, kuid aega oli jäänud veel kaks tundi, ringvaate ajaks ta ei lähe.

Ta uitas õhtu otsa mööda tänavaid, sillutisest õhkus nõrgalt pärastlõunase päikese soojust, kuid suvehämarus hiilis juba märkamatult linna. Ta armastas niimoodi iseseisvalt, unistustesse vajunult piki tänavaid hulkuda. Lähed, käed taskus, piki pimedate vaateakende rida vastu põgusatele seiklustele, purjetad inimeste vahel, vaatad üle õla tütarlastele järele, kuid ainult lühikest aega ja suurepäraselt ükskõikse näoga, et sa ei näeks välja nagu roheline algaja. See on hirmus meeldiv. Vetruvate puusade ümber hõljuvad kerged kleidid, kummalised lõhnad on täis väljendamatut kutset, vihjeid, mida haarad kogu kehaga. Kui õige astuks mõne juurde ja ütleks nagu vaja: tere õhtust... Kui õige... Ent ei, seda ta ei söanda!

Ta heitis pilgu Novoměste tornikellale.

Aega on küllalt!

Ta seadis sammud pargi poole, otsustades rahulikus keskendatuses õhtust sigaretti pahvida.

Ja seal nad kohtusidki.

Pavel võttis istet päris pingiserval, tehes huvi tundmata kindlaks, et teisel otsal istub keegi. Nooruk oli esimesel hetkel niivõrd oma mõtetesse süvenenud, et ta teda ei märganudki. Talle oli see ainult vari, võõra keha kontuur, muud ei midagi. Ta sirutas jalad pikalt välja ja läitis sigareti.

Sirelipõõsas tema selja taga oli ära õitsenud, valged hõrenenud kobarad hõõgusid hämaruses ja lõhnasid magusalt. Päike loojus vastas asuvate majade müüri taha, puud kaotasid pikkamisi rohu sisse oma pikaksveninud varjud. Aeg-ajalt tegi tema väljasirutatud jalgade ümber ringi mõni sosistav ning teineteise vastu liibunud armastajapaar, kiirustav möödakäija, portfell kaenla all, vanaproua, šenillist sõba ümber võetud ja lonkav koeranäss rihma otsas, muidu aga oli siin tühi.

Õhtuse linna müra kostis otsekui suurest kaugusest.

Ta haigutas.

Ohkamine? Ta sulges suu ja pööras pead.

Pingi teisel otsal istus ikka veel tütarlaps, kes oli kummalisel kombel end üleni rõivastesse mässinud. Parema käega hoidis ta süles asuvat musta kohvrikest, surus seda vastu rinda, otsekui kardaks ta, et keegi selle temalt ära kisub. Pea oli langetatud rin-

nale, nooruk nägi teda üksnes profiilis. Nõrgas ehavalguses kumas nägu tumedate juuste all; põlved suvise kerge riide all olid tugevasti vastu keha surutud.

Tütarlaps oli nii liikumatu, et noorukile näis, nagu neiu magaks.

Pavel märkas, et vahib tütarlast varjamatu uudishimuga, ja muutus süngeks. Ta katsus pilku lahti kiskuda, kuid see ei õnnestunud. Tal polnud siin enam nii mõnus üksipäini istuda, kaasakistuna oma mõtetest. Kas tema ei tulnud kohtamisele, preili? Hetke pärast märkas ta hämmastusega, et tütarlaps nutab. Tagasihoitud, peaaegu kuuldamatu nutt, lapse nuuksumine väristas ümaraid õlgu.

Pavel viskas koni alleele ja muutus raske võitluse järel meelekindlaks.

«Kas teiega juhtus midagi?»

Tütarlaps ei liigutanud, ei tõstnud pilku. Küsimus jäi ilma vastukajata vaikusesse rippu. Nooruk köhatas ja nihkus lähemale.

«Te nutate?»

Neiu raputas pead, kuid vaikis isekalt.

Miks ta valetab? Pavel istus veel lähemale, otsis sõnu.

Kui ta käe välja sirutaks, võiks ta tütarlast puudutada.

Alles nüüd heitis tütarlaps talle kiire pilgu. Tumedad pärani-setud silmad vahtisid teda arusaamatu hirmuga ja peaaegu vaenuliku tagasitõrjumisega, kuni noorukit läbis kerge külmavärin. Tahtmatult raputas Pavel pead ja pööras pilgu kiiresti kõrvale. Ei, esimesel pilgul ei veedelnud ta noorukit kuidagi, Pavel märkas koguni, et neiul on liiga suur suu ja paar tedretähte ninal. Mingi ennasttäis ja piripill plika, mõtles ta ja pööras pea ära. Ta lakkas tütarlast tähele panemast, teeskles huvi kadumist, kuid sellest hoolimata ei suutnud ta püsti tõusta ega ära minna. Nõnda istusid nad kaua aega rõhuvas vaikuses. Noorukile näis, et möödus terve tund, enne kui ta südame jälle rindu võttis.

«Võin ma teid kuidagi aidata?»

«Ei. Jätke mind rahule, palun teid! Ärge pöörake mulle tähelepanu!»

«Aga mina ju... teie... ometi nutate... Ma ainult... ärge arvake...»

Nooruk kuulas oma katkendlikku puterdamist ja talle tundus, et tema asemel kõneleb keegi teine. Häbi tundes jäi ta vait alles siis, kui vaikne paarike neist ringiga mööda ujus. Hm... mis nüüd? arutles ta muserdatud eneseusaldusega. Hõlmad vöö vahele ja minema, kui sa ei oska ilusasti kõnetada tütarlast, keda sa ei tunne juba kooliajast. Ja üldse...

Aeg läks, kimbatuses olles vahtis ta käekella. Oli üheksa läbi, kindlasti film jookseb juba, pagana pihta! Linna kohale laskus kevadine hämarus. Ent kui ta uuesti ringi vaatas, jäi ta istuma. Neiu nuuksus lakkamatult, pea longus, neelas pisaraid. Pavel kummardus otsustavalt tema poole.

Tütarlaps ajas end sirgu, nagu tahaks ta üles hüpata ja jooksu pista.

Pavel ei saanud enam üldse aru. Ta kehitas nõutult õlgu.

«Minge ära!»

«Aga mispärast... Ma ju...»

«Teil pole minuga mingit pistmist! Jätke mind rahule, kuulete!»
«Hästi... kui soovite, palun!»
Ilmselt narriks läinud plika, mõtles ta vihaselt. Poiss jättis teise maha ja nüüd ta siis tõinab pargipingil ja haub enesetappu. Võib-olla tahab tikuväävlit piima sisse kraapida, huu! Kui turri end ajanud! Võib-olla tahab end huvitavaks teha, nagu kõik naised. Aga mina? Nii see on! Jumalaga, preilike, ja nägemiseni, kergendage lahkesti südant, kui te mõistlikust jutust ei hooli! Mina ei pea selle juures assisteerima.
Kuid nooruk polnud iseenesega rahul. Ta tõmbas taskust uue sigareti, et rahuneda. Tseremoniaalse sundimatusega pani ta selle suhu ja haaras tikkude järele. Ühtlasi tõusis ta otsustavalt püsti. Liigutuse energilisus pidi tütarlapsele selgeks tegema, et Pavel temast põrmugi ei hooli.
Tütarlaps kohkus, hüppas jalule ja asus nooruki suhtes kaitsepositsiooni. Kohvrike, mida ta kogu aeg oli nii kramplikult vastu rinda surunud, libises tal sõrmede vahelt ja kopsatas betoneeritud kõnniteele.
See lebas nüüd nende vahel.
Pavel tahtis tema rumala kohkumise üle võiduröõmsalt naerma pahvatada ja lahkuda üleolekutundega, et sai teist natukene alandada, ent — kui ta kraapsas tiku põlema, tardus ta üllatusest paigale ja hakkas ehmunult silmi pilgutama.
Ja värelevas valguses, mis libises üle nooruki vastas seisva tütarlapse kuju, jõudis Pavel tähele panna, et kortsunud jakile on õmmeldud erekollane täht, mille keskel musta kirjaga: JUDE.

2

Pavel hingeldas, kramp kurgus, ja neelatas asjatult.
«Teie olete...?»
Ta jäi jalamaid vait. Hämmastuse tõttu unustas ta sigareti läitmata, viskas tiku minema, kui too juba sõrmi põletas. Siin nad nüüd seisid vastamisi, hämmastunud ning tummad, kaks väikest varju ehapunas leegitseva taeva all.
Tütarlaps noogutas peaaegu jonnakalt.
«Olen. Mis sellest? Nüüd kohkusite teie omakorda. Kardate?»
«Ma ei tea, mispärast ma kartma peaksin.»
Pavel tõstis maast kohvrikese, asetas selle pingile, tegi seda kõike pikkamööda, et võita aega üllatusest toibumiseks. Tütarlaps võttis jälle istet kohvrikese kõrval ja pani käe selle ümber.
Nooruk istus tema kõrvale, hõõrus peopesaga oma kuiva palet. Kohvrike eraldas neid teineteisest.
«Mispärast õieti? Mispärast ma kartma peaksin?»
Tütarlaps raputas pead.
«Mispärast, mispärast! Kas teid kodus pole õpetatud? Või siis koolis? Ma ei soovitaks teil siiski niisugustega kohtuda, nagu olen mina. Kas te seda ei tea?»
Nooruk ei vastanud, kuulas tema hingamist enese kõrval. Tütarlaps tõstis pea ja vahtis juba rahunenult tumedasse taevasse. Pavel toetas küünarnukid põlvedele ja vaikis ja niheles, kuni kuulis tema summutatud häält.

«Ma võiksin rääkida terve tunni. Kui olin väike, tegin ennast haigeks, et poleks vaja kooli minna... mõnikord. Mul oli hirm matemaatika ees. Mu pea ei võta seda. Nüüd ma seda enam ei kardaks, nüüd enam mitte. Õieti ei tohi ma mitte kuhugi minna. Isegi mitte kinno...»
Alateadlikult puudutas Pavel rinnataskut, kus asus pilet, kuid tõmbas käe kiiresti tagasi. Nagunii on juba hilja, konstateeris ta oma imestuseks vähimagi kahjutundeta.
«... võib olla, et isegi siia parki mitte. Pigem ei kui jah, ehkki ma seda ei tea. Nüüd on see juba ükskõik. Nii — nüüd teate kõik, võite oma teed minna.»
«Aga teie?»
«Mis minust?»
«Kas te koju ei lähe?»
«Ei.»
«Mispärast?»
«Sellepärast et... ei taha veel!» lausus ta tusaselt. «Mis see teid huvitab? Ärge minu pärast muretsege. Ma olen kärnane.»
«Ärge seda ütelge,» katkestas teda Pavel. «Mina ju ei arva nii.»
Tütarlaps langetas häbistatult pea ja hingas kergendatult.
«Ärge olge kuri,» lausus ta juba leebemalt. «Oleks halb, kui te seda arvaksite. Te võiksite mind areteerida lasta.» Teda raputas järsk külmavärin ja ta mähkis mantli kõvemini enda ümber.
«Hakkab jahedaks minema. Te võite end siin külmetada. Mispärast te õieti juba ära ei lähe?»
«Sellepärast, et ka mina ei taha,» vastas nooruk teravalt. «Ma pole väike laps.»
Lausete vahel tekkisid ebakindlad pausid ja istujate ümber valitses pimedus, milles polnud ühtegi valguslaiku. Isegi suurtes elumajades, mis ümbritsesid parki kõrge müürina, ei säranud valgustatud aknad; pimenduskatted olid alla lastud ja nende taga hingasid inimesed. See pimedus! Juhusliku jalakäija sigareti punane hõõguv täpp liikus põõsaste vahel, kadus, kuid nemad kahekesi istusid, kohvrike nende vahel, ja sidusid suure vaevaga kokku seosetu vestluse jutulõnga.
«Te arvasite, et ma tahan teid tülitada, eks?»
«Jah. Seda ma arvasin.»
«Ei... Ma olen täiesti tavaline inimene... Nüüd istun ma siin... Mul oli kinopilet...»
Tütarlaps katkestas teda: «Ja minu tõttu...»
«Ei, sellest pole midagi, ärge sellele mõelge, ma nagunii... hm... Meil oli täna klassitöö. Mul oli saksa keele ees hirm, see on tänapäeval arusaadav, aga...»[1]
«Mina oleksin samuti tänavu abituuriumi ära teinud. Mind visati viiendast klassist välja.»
«Ärge pahandage, et ma seda teile meelde tuletasin.»
«Ega ma ei pahandagi. Jätame juba selle vastastikuse vabandamise, eks?»

[1] Fašistlikud okupandid nõudsid abiturientidelt (ja samuti ka õpetajatelt) laitmatut saksa keele oskust. Tšehhi haritlaskonna vähendamiseks oli eksamitel korraldus vähemalt 30% abiturientide läbikukutamiseks. Tõlk.

Pavel noogutas rahulolevalt, mõtles, millest edasi rääkida. Ja tundis, et nüüd ei või ta enam nii lihtsalt püsti tõusta, head ööd ütelda ja ära minna. Tal oli tütarlapse kõrval hea olla.

Nooruk osutas sõrmega tema kohvrikesele.

«Mis teil siin õieti on?»

«Kõike. Mitte midagi erilist. Rõivaid, hambahari. Raamat, mida ma armastan. Ja veel... See ei kaalu kaugeltki seda viitkümmend kilo, mis on lubatud, aga rohkem asju mul pole.»

Pavel ei taibanud.

«Mispärast täpselt viiskümmend kilo?»

Tütarlaps jutustas talle kõik ära, konarlike lausetega, läbisegi ning ülepeakaela, kuid peamise sai Pavel teada. Ta elas koos vanematega linnakeses Praha lähedal, isa oli arst. Siis tulid sakslased, tema vanem vend põgenes kuhugi ida või lääne poole, seda ei tea keegi. Viimase aasta elas ta Prahas sugulaste juures, isa õde oli aarialasele mehele läinud, segaabielud jäeti ajutiselt rahule. Tänu sellele väikesele allfüürerile... Küllap see nõnda oli, sest isa ja ema läksid Terezínisse[1] varem, möödunud aasta novembris. Kolm kuud polnud ta nende käest saanud ridagi. Kas arvate, et nad on seal? Mispärast nad siis ei kirjuta? Nad leppisid kokku šifri suhtes, ent said saata kõigest paar postkaarti. Esimestes kirjades nad suuremat ei kaevanud, kuid võib-olla ei tahtnud nad teda kohutada. Kas arvate, et nad on veel seal? Ta esitas noorukile jonnakalt ühe ja sama küsimuse.

Pavel kehitas nõutult õlgu, neis asjus oli ta võhik ja seni polnud ta nende üle isegi tõsiselt järele mõtelnud. Noh, ja mis edasi? Mis edasi? Hiljuti jõudis kätte tütarlapse kord, tal on taskus kutse Terezínisse koos kõikide karistuste loendiga, kui ta ei ilmu määratud päeval määratud kohta määratud transpordiga. See ongi õieti kõik.

«Ja millal te peate ilmuma?» küsis Pavel kõlatult.

«Pidin...» ohkas tütarlaps. «Täna hommikul.»

Üle nooruki selja jooksis külmavärin. «Te ei läinud sinna?»

«Ei.»

Pavel vaikis, hakkas üllatusest tasakesi vilistama. Mida selle peale ütelda? Võib olla, et sellal kui nemad siin kahekesi arutlevad, otsitakse teda juba. Kolgitakse sugulaste korteriuksele. Sellid, kes kannavad pungis taskutega nahkmantleid, längus põhjaga mütse. Ptüi! Nõnda kohtus ta kord nendega trepil selles majas, kus ta elas oma vanematega, ja tunneb siiamaani kehas seda jäist kõmisevat õudust, mis haaras kogu maja.

Uks lahti! Ja löökide sadu ukse pihta.

Ja tütarlaps siin....

Ta toibus rõhuvatest mõtisklustest, kui tütarlaps uuesti nutma puhkes ja näo kätega kattis, et summutada nuukseid, kuid ei suutnud ennast siiski valitseda. Alles nüüd võttis Pavel tal õlgadest kinni, pigistas ta sõrmi, ja tütarlaps ei kaitsnud end enam. Sõnad, sõnad! Jõuetus muutis enesetunde viletsaks.

Pavel raputas teda kergelt.

---

[1] Terezín — linnake umbes 50 kilomeetri kaugusel Prahast loodes; siia rajasid fašistid kurikuulsa Terezíni (Theresienstadti) koonduslaagri. Tõlk.

«Kuulge — ärge enam nutke! Kas kuulete? Midagi pole juhtunud.»

«Ma ei tea õieti isegi, mispärast ma sinna ei läinud,» sosistas ta nuuksete vahel. «Ma ei tea... Ma kardan, et neid seal enam ei ole... Miks nad mulle siis ei kirjuta! Kuhu nad on viidud? Ma kuulsin... aga ei, aitab sellest... ma pole ometi metsloom, keda pistetakse vagunisse ja veetakse sinna, kuhu nemad tahavad... ma pole kellelegi midagi teinud...»

Pavel embas teda järsku kõigest jõust, katsus teda rahustada, mingi kuri külmus kerkis nooruki rinnast, raputas tervet keha, silmad aga põlesid.

«Räägitakse, et me hakkame seal tegelema aiandusega... Seda ma ei karda, ma armastan puid ja oskan seda... Mu sõbratar Blanka kirjutas mulle, meil oli kokku lepitud, enne kui ta ära sõitis, et... Mul on ta kiri alles, kas tahate seda näha? Te arvate, et olen hulluks läinud, aga ma ei taha... ja ma tean, et kui ma kukun nende kätte, tunnen seda... Aga võib-olla pole see tõsi, see kõik ainult näib mulle nii, sest et ma kardan. Ma tegin kohutava tüki, eks? Siis ütelge ometi midagi! Kas te olete tumm või?»

Pavel surus lõuapärad kokku, pidas hinge kinni. Siis paiskas ta midagi arutut, mida ta võib-olla isegi ei uskunud, ta pahvatas selle välja raevunult ja pikema järelemõtlemiseta.

«Te tegite õigesti!»

«Arvate? Ja mispärast?»

«Ärge nüüd selle kallal enam pead murdke. Nad ei tohi teid kätte saada. Ja ärge ometi enam nutke!»

«Mispärast ma teile seda kõike rääkisin? See on minu asi. Ma ei näe ju isegi teie nägu. Ma ei teagi, kes te olete. Mis minust edasi saab?»

Pavel ei teadnud, kuidas vastata. Ta näis enesele nüüd väikesena ning oimetuks lööduna, niisuguseks muljete tulvaks ettevalmistamatuna, ja tundis, et nüüd ei aitaks isegi sigaret. Igasugused mõtted keerlesid omavoliliselt tema peas, ta ei suutnud neid kinni püüda. Mis edasi? Ära minna? Ta teadis, et ei tohi ära minna. Ja ei tahtnudki. Mida ette võtta? Ta vaikis, puuris silmadega kevadist pimedust. Mõned armastajapaarid olid lähimatel pinkidel istet võtnud, ta märkas nende tumedaid kontuure, sigarettide hõõgumist. Ta pöördus vaikiva tütarlapse poole, pani tähele, kuidas see tema kõrval külmast lõdiseb ja oma kohvrikese ümbert kinni hoiab. Mõttepinge sundis noorukit huuli purema.

Viimaks tuli talle pähe erakordne mõte. Hullumeelne, arutu, ta ei suutnud seda lõpuni mõtelda ega olnud aegagi seda lõpuni mõtelda, täiskasvanud mehe vääriline mõte. See veetles teda oma loomulikkusega.

Otsustava liigutusega läitis ta sigareti, lennutas tiku sõrmenipsuga rohule ja tõusis püsti. Vasaku käega võttis ta arusaamatult vahtiva tütarlapse kohvrikese, teise käega võttis ta neiul õlgade ümbert kergelt kinni ja aitas tal tõusta.

«Tulge minuga. Ja ärge kartke. Teiega ei juhtu midagi.»

Tänav ja teine ja veel üks, see pole kaugel, ainult see veel ja siis ümber nurga pöörata, kohe olemegi seal. Nad lähevad piki

pimedaid kuristikke, hoidudes tihedalt majaseinte ligi; Pavel hoiab tal parema käega õlgade ümbert kinni, vasaku käe otsas kiigutab kohvrikest, ja neiu ei tõrgu, tuleb kuulekalt kaasa. Tänavalaternad heidavad maapinnale nõrga valguse siniseid koonuseid ja aknad on ööst pimedad. Pavel juhib tütarlast piki tuttavaid tänavaid, mida mööda ta võiks joosta ka seotud silmadega: tuhat korda on ta läbinud neid üksi, ja nüüd kõnnib ta kõrval väike vaikiv tütarlaps. Aeg-ajalt möödub neist jalakäija tume kogu, mööda sillutist kihutab auto, müriseb tramm, mis pidurdab kriiksuva vingumisega trammipeatuse ees.

Katuste kohal säravad selged tähed.

Siin! Nüüd vaikselt minu järel! Raske võtmega avas ta majaukse, juhtis tütarlapse kättpidi pimedast trepist üles teisele korrusele, väiksem võti naksus lukuaugus ja tuulutamata toakese pimedus pahvatas talle näkku tubaka- ja hallitushõngu. Esimesena astus tuppa Pavel.

Tütarlapse taga prantsatas kinni koridori viiv uks.

Võib-olla ei näinud meid mitte keegi, kaalutleb poiss. Võib-olla! Ei tohi valgust süüdata! Pimedas läks ta akna juurde ja laskis üürike aega värsket õhku tuppa voolata. Siis sulges ta aknakese ja tõmbas alla vahapaberist pimenduskatte. Ta märkas möödaminnes, et katte vasak äär on natuke rebenenud, laseb nõrka valgust läbi. Seda on tarvis kiiresti parandada, arutas ta juba jumal teab mitmendat korda. Ta leidis käsikaudu kobades laualambi lüliti, vajutas sellele.

Nõrk hõõglamp ujutas kambrikese ähmase kumaga üle.

Pavel pöördus oma külalise poole. Too seisis veel ikka liikumatult ukse juures oma kohvrikese kõrval, laskis pimestatud silmadel mööda nelja lagedat seina käia ja oli kimbatuses. Kus ma olen? küsisid tumedad silmad. Kes sina oled? Mispärast sa mu siia tõid? Mida sa minust tahad? Pavel sai temast aru.

«Seadke end mugavamalt sisse. Nüüd hakkate te siin elama.»

Ja kui nooruk kutsuva enesestmõistetavusega kriiksuvale toolile istus, mis tema all vabisema lõi, ja poisikeselikult naeratas, muutus ka tütarlaps julgemaks. Ta võttis istet kušeti serval nii ettevaatlikult, nagu ei usuks ta veel, et see on materiaalne ese, ja ohkas siis kergendatult. Ta vaatas ümberringi ja katsus uudishimulikult kušetti. Tõstis pilgu vaikse naeratusega.

«Siin on täitsa tore.»

«Mitte eriti. Aga siin olete väljaspool hädaohtu. Siin ei käi mitte keegi. Minu nimi on Pavel.»

«Ja minu oma Ester.»

«See on omapärane nimi.»

«Isal olid mõnikord kummalised ideed. Kas see teile ei meeldi?»

«Ma pole seda ütelnud. See on ainult ebatavaline. Muud midagi.»

Pavel tõusis püsti, hakkas toas edasi-tagasi sammuma, mõteldes kuuldavalt kõigele hädavajalikule, laup paljakalt kortsus. Siin on villane tekk, see on mul ekskursioonidel kaasas, lõhnab veel heinte järele, siin on kruus, kapp, riidevarn, selle olemasolust ma ei teadnudki, see uks viib töökotta, ärge sinna päeval iialgi minge. Ja keerake uks seestpoolt lukku. Ja olge siin päeval vait, kõrval töötatakse, selge? Pesemisruum ja klosett on kohe ukse taga, varahommikul ja öösel... ja ärge mitte mingi hinna eest kori-

dori minge. Ja ärge raadiot mängima pange. Kas tõotate? Ja pidage meeles pimendamist, enne kui lambi süütate, ringõuelt on siia näha, ülejäänu eest hoolitsen mina. Ja samuti... Ja veel mitte unustada...

Lõpuks näis see noorukile natuke naljakana. Ta võttis lõõtsutades tütarlapse vastas istet ja silmitses teda. Alles nüüd valguse käes märkas nooruk, et tütarlaps on tõesti kaunis. Nägu tumedate juuste all oli ebaloomulikult kahvatu, polnud sümmeetriline, kuid kerge disharmoonia lisas sellele üksnes väljendusrikkust. Ei rikkunud seda. Silmad, millest vaatas vastu grafiitmust öö, särasid tumedalt läikides tihedate kulmukaarte all, mida ühendasid nina kohal hõredad karvakesed. Ujedatena ning liigutavatena, täis lapselikku hämmastust, olid need silmad nii ilusad. Paveli pilk libises üle väikeste rindade kontuuride kollase tähega valge jaki all. Kiiresti pööras ta silmad kõrvale. Ta pea hakkas nõrgalt pööritama. Iialgi, ka hiljem mitte, ei saanud nooruk teada, mille järele tütarlaps lõhnab. Seep, odav parfüüm, juuksed, kaenalde lõhn.

Pavel tõstis silmad ja naeratas talle julgustavalt.

«Kas te veel ikka nii väga kardate?»

«Enam ei karda. Mitte sugugi enam.»

Ester raputas pead, ent märgates Paveli pilku, langetas ta silmad ja muutus veidi tusaseks. Nooruk tõusis ja vaatas kella. Pool üksteist, jumal hoidku, pean minema. On juba hilja.

«Kas tulete siia?» küsis tütarlaps vaikselt.

Ta vaatas Pavelile teraselt otsa.

Nooruk seisis tema ees, nautis põhjalikult oma mehelikku üleolekut. Tal oli hea olla ja sellel hetkel ei sallinud ta mingit muretsemist.

Ta silitas käega tütarlapse juukseid ja oli rõõmus, et Ester kõrvale ei põiganud.

«Tulen,» lausus ta hoogsal häälel. «Nii ruttu kui võimalik. Homme! Ja ärge siin üldse kartke, siin ei saa teiega midagi juhtuda. Ja üldse lõpeb kõik hästi. Küll näete! Ja hakkame sina rääkima, Ester, eks? Kas tohin?»

Pavel lippas mööda pimedaid tänavaid kodu poole nagu tuul. Vanast majast, kuhu ta Esteri jättis, polnud kodu kuigi kaugel: kümme minutit kiirkäiku, viis minutit jooksu, mitte rohkem. Ta eelistas joosta, traavis mööda sillutist ja lohutas end vaikselt mõttega, et vanad, nagu ta ise oma vanemaid kutsus, võib-olla juba magavad.

Nad ei maganud. Istusid vaikides teineteise vastas köögilaua taga, isa heitis paljutähendava pilgu äratuskellale köögikapil, ema silmad olid nutust tursunud. Ah neid küll! Pilutades pimestatud silmi, süütundest ahistatuna silmitses nooruk neid kahte head inimest, läks jahtunud pliidi äärde, kergitas kohvikannu kaant; valas endale natuke külma kohvi, kuigi tal selle järele isu polnud. Vastikult tiksus äratuskell pingelises vaikuses.

«Kas sulle ei tundu,» tähendas lõpuks isa, «et sa tuled natuke hilja? Kas sa ei tahaks meile seda asja selgitada? Tead, et ema ja mina oleme sinu pärast mures.»

Pavel tegi arusaamatu näo, kehitas õlgu.

«Ma pole ometi väike laps,» kaitses ta end nõrgalt.

Ema murdis jõuetult käsi, ta lõug värises erutusest.

«Ma ütlesin ju teile, et lähen kinno. Mu pea valutas pärast klassitööd... ja... me ajasime natuke aega tänaval juttu... Vojtaga...»

«Vojtaga?» päris isa jäiselt ja kergitas kulme.

Pavel noogutas. Märkas uurivat pilku ja tammus ühel kohal. Rätsep tõusis laua juurest, vanadusest kühmus, ja pööras pojale selja. Isa vaikis ja tema pettumusvaikimist oli rängem taluda kui seda, et ta oleks tormanud Paveli kallale ja hakanud poega peksma. Hoolikalt asetas ta prillid toosi, pani ajalehe kokku ja paigutas selle tavalisele kohale riiulil. Ta noogutas.

«Mina arvasin, et kui meie kaks ei valeta... oota, ära katkesta mind! Saa meist aru, poiss! Aeg on kuri. Ja sina oled siiski veel liiga noor, selleks et... aga jätame selle! Kell saab juba üksteist. Ma ei hakka sinult pinnima, kus sa hulkusid, sest ma tean, et sa valetasid. Jah, valetasid...»

Mida ta õieti teab? kaalutles poiss pingsalt. Mida talle rääkida? Tõtt? Mida ta mulle selle peale kostaks? Et ma olen hulluks läinud? Kindlasti! Ei, on vaja oodata, pinda sondeerida, võib-olla homme... Ma pean talle valetama, tunnistas Pavel enesele kibedalt.

«Ja mis on siis õieti lahti?» küsis ta ebakindlal häälel.

«Mis? Mitte midagi erilist. Vojta oli just täna õhtul siin ja otsis sind. See on kõik.»

Mida seepeale kosta, kui ei taha end uute valedega koormata? Mitte midagi.

Hambad kokku suruda ja isa pilku vältida. Ja vaikida.

Oma toas voodis jäi ta sel ööl magama segaste tunnetega hinges. Mis kõik ei juhtunud tänase õhtu jooksul? Ta oli natuke hirmul ja samuti ka kummaliselt rõõmus, uudishimulik ja uhke oma käitumise üle. Ta nimi on Ester. Missugune nimi! Võib-olla, võib-olla päästis ta tõesti tütarlapse. Tõepoolest! Kuhu Ester muidu oleks läinud? Pavel keeras end selili ja pani käed pea alla. Kaua aega vahtis ta avasilmi lakke, katsus sellele manada valget nägu ning suuri tumedaid silmi; erutus peletas une. Magada, tuleb magada, kuni tõuseb päike; siis jookseb ta Esteri poole...

Homme, homme!

Järgmise päeva õhtupoolikul teatasid kõik linna valjuhääldajad, et 27. mai hommikul 1942. aastal teostati Prahas atentaat riigiprotektor Heydrichile. Kellegi kindel, kategooriliselt isikupäratu hääl mööda vaikseid tänavaid laialikülvatud reproduktorite masinhääl kaikus elumajade seinte vahel; selle kaja murdus.

Sõnum rabas Pavelit kodutänava nurgal. Nooruk kuulas seda hinge kinni pidades, kuid esimesel hetkel taipas ta vaid üksikuid katkendeid, millest ei saanud palju targemaks. Ja teised inimesed, kes piki tänavat läksid, ei taibanud algul rohkem. Küsivad pilgud.

Mis on õieti juhtunud? Kuulake!

...kurjategijate tabamise eest... kümme miljonit krooni... oberlandrati rajoonis... sõjaseisukord... keelatud väljuda kodust pärast kella ühtteist... kõik majad lukustada... kes aga ... kes lahtud ajal ilmub tänavale, lastakse maha...

Teatele järgnes hämmastunud vaikusehetk. Selles vaikuses lo-

gistas ükskõikselt mööda peatänavat alla tramm, mille määrimata pidurid oigasid.

Ja siis kõlas hääl uuesti...

3

Neetud jama,» kuulutas lõunavaheajal otsustavalt rätsepasell Čepek. Ta istus toolil ja sõi kastrulist tusaselt lihata guljašši. Lühinägelikke silmi kissitades vahtis ta üle prilliklaaside kastrulisse ja rüüpas peale lonksu maitsetuvõitu õlut. Töökojas ei vaielnud talle keegi vastu. Teda tunti. Tema kiilaspeas tekkis ikka eriarvamus ja seda sealt juba välja ei saanud.

«Raske aru saada,» lausus kõhetu rätsep. Uurivalt laskis ta silmad oma töökojas ringi käia. Peale nende kahe asus siin õpipoiss Pepek luuakesega, kuid tollele ei paistnud see kõik korda minevat. Temal oli sasipea oma mõtteid täis.

Ja Pavel. Ta istus akna all, nägu tänava poole pööratud, ja kopulas joonlauaga vastu triikimislauda.

Lõunapäikese vari poolitas vastas asuvate elumajade seinu.

Pilk ümberringi rahustas rätsepat. Korras. See Čepek! Ei temal suu kinni seisa! Ta tundis seda meest. Nad tegid üheskoos rätsepatööd juba hea hulk aastaid Esimesest maailmasõjast saadik, ta tundis Čepeki radikaalsust, ja kuigi nad enne uut sõda sageli karvupidi kokku läksid, olid nad ikkagi vanad tuttavad. Ta talus sedagi, kui sell talle aeg-ajalt siinsamas tema käsitöölise ettevaatlikkust nina peale viskas, aga las ta räägib — niisugusel ajal pole ettevaatus üleliigne. Ta pole enam noormees, ettevõtteomaniku suuhnuse — kui tal seda omal ajal natuke oligi — on ta ammugi peast välja visanud, ja tal on perekond. Pavel. On vaja poiss üles kasvatada, hoolitseda, et ta jalad kõvasti alla saaks. Parem siis juba keel hammaste taga hoida! Čepekile ära seda räägigi. Elab teine üksi nagu öökull puuõõnsuses, õhtuti lööb lahinguid «Kuradi» trahteris viletsa õlle ja marjasepartii juures. Niisugune urgas! Seal on ta kange sõjamees! Seda võib uskuda.

«Hundi tapmine ei tähenda veel soekarja sulguajamist,» targutas Čepek kägisevalt. «Vaata ajalehte! Nüüd see algab. Tänapäeval altab kõõrdpilgust, ja juba sa lähed! Põmm! Natsid lahutavad oma viha...» Kissis silmi vahtis ta üle prillide ajalehte, mis juurdelõikamislaual lahti löödud, nühkis käeseljaga karvast lõuga. Tal oli vastik komme lõunavaheajal kõigile ajalehte ette lugeda ja saata sõnumeid oma kommentaaride ning itsitamisega. «Etskae! Suur võit lahingus Harkovi all. Tublid poisid seal veermahtis. See oleks üks... ja siin jälle... jaapanlane...»

Meister kannatas vaikides, keerles oma toolil. Ta ei tundnud vähimatki kiusatust selli monoloogi segada. Kus sa sellega! Siis see lõugade laiutaja alles kukuks pajatama! Kuid tänapäeval on seintelgi kõrvad. Aeg-ajalt mõõtis ta uuriva pilguga liikumatut poega ja katsus juttu viia vana kunde lõpetamata sakole. Kuid see neetud Čepek ei läinud isegi selle õnge otsa. Hästi, hästi, küll jõuab! Oota!

«Etskae! Jätsid koonerdamise järele!» koputas Čepek nimetissõrmega ajalehe pihta. «Kümme miljonit sellele, kes tunneb ära siin selle naistejalgratta, mütsi ja portfelli. Näita, Pepík, ära

näpi nina, vaid pane müts pähe, las ma vaatan. Need suled sobiksid mulle erakordselt toredasti. Ja siin... Isikud, kes viibivad pro... protentokraadis, kuid pole elukohta sisse kirjutatud, peavad seda kohe tegema... Kes on kuni laupäevani veel sisse kirjutamata... lastakse maha. Samuti lastakse maha need isikud, kes sissekirjutamata isikuid var... varjavad! Hmm... Ma vaatan jalamaid laua alla, ega me viimati mõnele atentaaditegijale seal pelgupaika pole andnud,» Lisas ta, laup tõsiselt kortsus, ja pilgutas meistrile silma. «Ma tunnen sind, Alois, sina ei armasta ebameeldivusi.»

«Jäta mind kord juba rahule,» sosistas meister tusaselt.

Lämmatavas vaikuses lakkas ootamatult joonlaua kopsimine vastu triikimislauda ja rätsep pööras pea akna poole. Poiss istus seal natuke lookas, nägu endiselt tänava poole, mille terav vari keskelt pooleks lõikas. Ei meeldinud isale Pavel viimastel päevadel, liiga vaikne oli teine.

Peenikesed sõrmed libisesid mööda lauaserva.

«Mis sinuga on, Pavel? Ega sa haige ole?»

«Ei. Lämbe on. Mis minuga siis peaks olema?»

See sunnitud vale, vastuseta küsimus, tekitas nende vahel kurja pinge. Asetas isa ja poja vahele müüri, läbitungimatu klaasseina; seda mööda jooksis küsimus alla nagu vihmapiisk.

«Mida sina tead?» lõi korraga vaikusse sisse Čepek. «Nende küpsuseksamitega, kullake, on neil praegu mõnevõrra raskusi — arvan ma.»

Joonlaud kukkus sõrmede vahelt ja laksatas põrandale; poiss tõusis ja lipsas kõrvalepööratud näoga kahe peaaegu uue õmblusmasina vahelt läbi. Enne kui teised toibuda jõudsid, paugatas uks tema järel kinni.

Ta jooksis piki tänavat ja küsimus koos temaga. Mis sinuga on? Ah, kes jõuab ühtesoodu neid jutte kuulata? Kasutud, kulunud nagu ärakantud püksid. Taadi pilgud! Ta põgenes nende eest piki ruttavat, lõõmavat tänavat, üksnes hea õnne peale, kuhu jalad teda viisid.

Tuttavad vaateaknad: pagariäri — viiekümne eest vanilli, oli ta poisijõmpsikana palunud. Ja oli pidanud end siis kikivarvule ajama ja peo avama, kus oli higiseks muljutud münt. Ja paar sammu edasi František Tereba sõjast laastatud liha- ja vorstikaupluse vitriin, selle mehe oma, kelle käed on vastikult tursunud kuumast veest, kust ta tuliseid viinereid välja õngitses. Nüüd käib müük tšekkide alusel, poes haigutab vorstikaupmees ja tursunud käed on tegevuseta. Kärbitud tiibadega tolmune hakk keksib söemüüja keldripoe trepi ees. Seal jääb lind seisma. Ja teine tänav ja elumajad ja kangialused, määrdunud seinad ja krohvi sisse kratsitud siivutud sümbolid. Pavel tundis seda kõike suurepäraselt. See oli tema maailm, kus ta põngerjana paterdas, varbad porised ja tilk nina otsas. Sa oled ju rätsepa jõmpsikas üheteistkümnendast! Üks teeb sulle sõbraliku grimassi, teine laseb su kuklal kuppu ja müüjanna ulatab sulle leti tagant suuremeelselt maiustusi. Sa oled need ära teeninud. Pavlik, sest tulid selle ülesandega nii hästi toime! Kuid seda kõike pole enam. Sa oled juba täiskasvanu, sulle öeldakse «teie», pehmekstaotud pall on

lootusetult kuhugi pimedasse nurka veerenud, ja kes teab, kas tänapäeval üldse maiustusi valmistatakse?

Ta märkas, et jookseb mööda tuttavat parki; ta astus nüüd aeglasemalt, pani imeks erilist inertsi, mis juhtis tema samme. Ta suundus kuriteokohale. Purskkaev pildus veejoakesi taeva poole ja kõhetu oksake piserdas vihmapiisakesi vastu tema hõõguvat nägu.

Siin, siin see on! Ta võttis istet sellel harilikul, igapäevasel pingil — niisuguseid on igas pargis —, tõmbas peoga üle korbatanud värvikorra. Siin — sellel pingiotsal istus Ester. Siin tema ise. Pavel jäi istuma keskpäevases liikumatuses, käsipõsakil ja küünarnukid põlvedel.

Aeg-ajalt loivas keegi laisalt mööda, aeg-ajalt kattis särav pilveke päikese; kaugusest kandus linna kärarikast kõma ja pea kohal laiuvast sinisest põhjatusest tungis mõtetesse üksluine lennukipõrin.

... samuti lastakse maha need isikud...

Tead sa, kuidas maitseb hirm? Nii sooláselt, kuid mitte nõndamoodi nagu sool. See on kummaline külmus, mis tekib sisikonnas, paneb selle võbisema, rändab sajajalgse külmade jalakestega piki selgroogu, hälvib südame juurde ja puudutab seda. Ja kaob järsku. Sa raputad selle maha ega mõtle hetkeks mitte millelegi. Mitte millelegi! Miski ei ulatu sinuni! Aga... Silmapilgu pärast hakkab jahedus sulle jällegi kätesse kinni. Muudab higiseks peopesad ja paneb käed kergelt vabisema. Ta tundis häbi selle vabisemise pärast. Pingutusega õnnestus tal kuidagi mõtteid mujale juhtida, panna need saja igapäevase murega tegelema. See sarnanes mõõnaga, kuid samas lõi lihtsa teadmise tõus raske lainena ta pea kohal kokku. See on seal! Kõik muutub ning rõhub uuesti. Pilv, mis võiks vihma tuua — jumal teab — ja hullumeelne, mõttetu rõõm, hõiskehüüe rinnast üksnes trotsi tõttu.

Eile hommikul — ah jaa, kuid see oli juba nii ammu, — ärkas ta oma toas... ja kõik oli näiliselt oma kohal: raamatud, diplom võidu eest saja meetri jooksus keskkoolinoorte võistlusel, odav fotoaparaat «Baby-box», puuris siutsuv kanaarilind ja akna taga helendav päev. Tarvitses vaid silmad selgeks hõõruda, kahe jalaga põrandale hüpata ja end üleni duši all pesta. Pärast eksameid jätsid nad mu kauemaks magama, oli Paveli arvamus. Isa oli juba töökohas ja ema kusagil toitu hankimas. Normitoiduga jääks võlurgi nälga, sa issand jumal küll!

Kohe pärast hommikueinet lippas ta vanasse majja, jooksis põksuva südamega trepist üles, tagakihutatuna uudishimulikust kannatamatusest.

Ta heitis pilgu selja taha trepile ja keeras võtit.

Ester magas kušetil, laup vastu seina, nägu patja vajutatud. Käed embasid konksutõmmatud jalgu. Pavel märkas kõigepealt tihedaid tõrvmusti juukseid, mis meelekohal sassi läinud, keha kontuure, veerjalt kumerduvat puusa. Tütarlaps pööras end selili ja kortsunud tekk libises tolmusele põrandale.

Pavel kattis ta tekiga ja vaatas talle näkku. Magavana näis ta noorukile õblukesena ning kaitsetuna. Tütarlaps hingas kiiresti. Ta ohkas unes ja tema huultel väreles põgus, pisut lapselik naeruvine. Paokil suu liikus natuke.

Korras! Pavel märkas, et Ester oli enne magamaheitmist tõmmanud selga triibulise pidžaama, seadnud kokkupandud seeliku hoolikalt toolile ja asetanud kingad kušeti juurde kõrvuti, ninad väljapoole. Kollase tähega jakk oli heidetud toolikorjule, ja pidžaama all, mis ei liibunud keha vastu, helkis valge nahk. Pavel silmitses teda, julgemata isegi hingata või kohalt liikuda, et mitte ta und segada.

Kikivarvul taandus Pavel ukse juurde, haaras lingist. Ta tuleb hiljem, kui Ester on ärganud. Hoolikalt lukustas ta ukse ja jooksis koju. Ja nüüd mõtle, kaalu, mees! Kui sa ei pea enam koolis käima, on sul teisigi muresid kui ladina keele kordamine või Hermann Göringi elulugu.

Koju jõudes märkas ta, et ema polnud veel oma ringkäigult tagasi saabunud. Suurepärane! Ta laksas endale vastu laupa. Peab ometi sööma, see on rumal, naljakas, kuid see on nii! Ta avas sahvriukse, lõikas kiiruga paar tüsedat leivakääru, määris neile pehmeks sulanud margariini, kallas tühja limonaadipudelisse natuke hommikust kohvi, ja kui ta oli toppinud selle kõik tuulepluusi ja linasest riidest pükste taskutesse, tuli ema koju. Pavel muutus rahutuks. Need ema uurivad silmad! Kas ta märkas poja kraameldamist?

Pole mitte midagi, emake, tegin enesele võileiba ja lähen välja.

Ta hingas kergendatult, kui jõudis ema pilkude laskeulatusest välja. Ja seegi läheb aina raskemaks, mõtles ta murelikult. Kui tooks õige poiste ees kõik lagedale? Nemad saaksid aidata. Ei, ei räägi mitte midagi. See oleks krahh! Peab vaikima.

Kui ta higisena tagasi jõudis, magas Ester veel ikka.

Ettevaatlikult istus Pavel tema kõrvale ja ootas. Ootas. Aeg möödus, ta ei märganud seda. Ta ei märganud iseennastki. Rätsepatöötoast kostis isa hääl, täis käsitöölise piinlikku alandlikkust tellija ees, mida Pavel taadi juures nii vihkas, samme nagiseval parketil ja sisiseva triikraua sahkatamist; ringõue teises servas riputas naine kirjut pesu nöörile kuivama ja haigutas uniselt. Mööda õue läks nõgine kütja, turjal kandekorv täis kleepuvat savi.

Nooruk ei märganudki, kui tütarlapse ripsmed värelema lõid. Järsku avas Ester silmad. Need vaatasid algul mõistmatult, pilgus vaid tavaline tütarlapselik jahmatus, seirasid ümbrust nii unesegaselt, et poiss ei suutnud õigeaegselt naeratust varjata. Hooga tõusis tütarlaps istukile, tõmbas käega pidžaamajaki kaelani — nii üpris tuttav kaitseliigutus — ja vahtis Pavelit esimesel silmapilgul kui sissetungijat.

«Kus ma olen?»

«Psst! Tasem!» Nooruk osutas sõrmega hoiatavalt ust, mis töökotta viis. «Me oleme ju tuttavad. Kas te ei mäleta... kas sa ei mäleta?»

Tütarlaps tuletas meelde ja ohkas kergendatult.

«Jah. Tean juba. Sina oled Pavel, eks?»

«Olen.»

«Aga seal kõrval...»

«Isa. Tal on seal töökoda. Ta on rätsep. Eile ma ju rääkisin sulle kõigest.»

Tütarlaps noogutas. Ta hakkab kohe tasemini rääkima. Ja ta

mäletab kõike. Siis märkas ta, et on teki all poolpaljas, ja muutus kohmetuks. Ta isegi punastas kergelt ja tema pilk eksles ringi.

«Ma tahaksin end riidesse panna,» lausus ta ebalevalt naeratades.

«Kas ma pean ära minema?»

«Ei... ära mine, palun sind! Üksipäini ma kardan siin natuke. Öösel keegi kõbistas siin, peale selle tipsis miski mööda põrandat...»

«Küllap hiired.»

«Hiired?» ohkas tütarlaps.

Pavel märkas, kuidas neiu silmad läksid pärani.

«Mis sellest? Mis see sulle teeb?»

Tütarlaps tõmbas põlved teki all vastu lõuga ja võttis kätega jalgade ümbert kinni, vaatas vaikides enese ette ning vajus sügavalt mõttesse.

Nooruk taipas ja naeratas: «Kas sa kardad neid?»

Tütarlaps noogutas ja lükkas laubalt musta juuksesalgu. «Kardan. Juba väikesest peast... mõnikord nägin ma neid isegi unes. Võib-olla ma ei kardagi neid, aga tunnen vastikust... Kord tõi meie Markiis — see oli isakass, tead, — surnuks hammustatud hiire esikusse. Mulle muutus ta siis nii vastikuks, et ma ei lasknud teda kaua aega enda lähedalegi, ja too lollike ei teadnudki, mispärast.»

Pavel katsus naerdes tütarlast rahustada.

«Ära karda, siin neid kindlasti ei ole. Ainult töökojas on ja veel rohkem laoruumis. Sinna pole midagi parata, tead — see on ju väga vana maja. Aga siin toas neid ei ole.»

«Kas tõesti ei ole?»

«Ei ole.»

Tütarlaps ohkas ilmse kergendustundega.

«Siis on hea. Aga nüüd, palun sind, ära vaata!»

Pavel pomises midagi kinninööritud kurgust ja pööras näo akna poole. Torkas käed taskusse. Teda üllatas pisut, et Ester ei palunud tal lahkuda. Ta kuulis paljaste jalataldade tippimist põrandal, kingade klõbinat, pesu kahinat vastu paljast ihu. Veri vasardas nooruki meelekohtades, liikumatuks tardunud keha muutus tuimaks. Ta tõmbas peoga üle kuiva näo. Palav oli.

«Valmis.»

Nooruk pööras end aeglaselt ümber, nagu ei tähendaks see kõik talle mitte midagi, ja manas näole võimalikult ükskõikse ilme.

Tütarlaps seisis tema ees, juba täiesti riides, seljas jakk kollase tähega rinnal, ja suges sassiläinud juukseid. Halastamatult, hambad risti, kammis ta oma tihedat juuksetukka, nii et see kammi all ragises. Pavelile meeldis tütarlapse innukus, ja sealjuures oli tal nii tore nägu, oimudel magamise jäljed ning silmad unised.

Ester haigutas ning ringutas nagu kass.

«Oi, küll ma alles magasin. Õieti tahaksin ma ühtesoodu niimoodi magada ja magada ja mitte ärgata enne, kui see kõik on läbi ja kui meie omad tagasi tulevad. Või — või on siis parem üldse mitte ärgata!»

«Jäta see jutt,» katkestas Pavel teda keelavalt, «sa ei tohi nõnda rääkida!»

«Sul on hea ütelda — sa ei tohi, sa ei tohi! Minu jaoks pole siin maailmas praegu midagi head, Pavel!»
«Aga niisugust juttu sa ei aja, eks?»
«Ei aja, kui sa ei taha!»
Kammimise ajal võttis tütarlaps kušetil istet ja vaatas üles. Pavel osutas sõrmega kollasele tähele. «Sa ei võtagi seda ära?»
«Misjaoks? On see paha?»
«Ma ei mõtelnud seda niimoodi!» katkestas Pavel teda rutakalt, tõrjudes tahtmatult kätega. «Misjaoks...? Arvan, et seda pole vaja — siin!»
Tütarlapse nägu muutus mõtlikuks, ta raputas otsustavalt pead. «Ei, see on rangelt keelatud, käia ilma täheta — seda me ei tohi. Sa tead ju? Niisiis ma ei või. Ja ma ei tunne selle pärast üldse häbi. Isa ja teised kannavad samuti. Ka Blanka.»
«Ega ma ei sunnigi sind. Ma ainult..., Ma tõin sulle midagi. Mitte midagi erilist. Oled sa näljane?»
«Olen. Kohutavalt! Ära naera mu üle. Ma pole eile hommikust saadik söönud. Kõndisin mööda linna ja tõinasin ning tõinasin nagu väike plikake. Tädi andis mulle teele kaasa pakikese, aga ma unustasin selle kusagile jõekaldale. Ma kaotasin täielikult pea.»
Ta hammustas võileiba loomaliku aplusega, rüüpas peale mõru kohvi, ja enne kui Pavel asjast arugi sai, oli tütarlaps kõik ära söönud ja käega huultelt leivaraasukesed maha pühkinud. Nooruk silmitses teda tumma rõõmu ning ühtlasi ahistava nukrusega. Väike nälginud loomake, muud midagi. Tänas ujeda naeratusega. Pavel pilgutas talle julgustavalt silma ja istus vankuvale toolile. Ta tähendas:
«Noh — küll sul on alles isu!»
Tütarlaps noogutas, juuksed langesid ta laubale.
«Kohutav! Isa ütles, et ma olen õgard. See on nagu kiuste nii, et kui inimesel pole midagi suhu panna, siis on tal isu kõige suurem. Meie lood olid kehvad, isa polnud rikas ja viimasel ajal, kui ta töötas ainult haiglas, tuli meil mõnikord nälgagi kannatada. Aeg-ajalt pidas meid mõni patsient meeles ja tõi meile midagi. Jättis öösel akna alla, ja mul muutus harjumuseks hommikuti aknaalust vahtida, kas seal midagi on. Kord oli seal tükk liha... Isast peeti lugu — meie kandis. Räägitakse, et maa-arstid olevat jõhkardid, aga isa oli sõbralik ega karjunud üldse inimeste peale... Inimesed räägivad alati midagi — tüütuseni.» Ta meenutas midagi, kokkupandud käed rüpes, ja ta nägu selgines. «See juhtus suvel; meil oli väike aed, ema kasvatas seal varem roose ja jorjeneid. Aga pärast me istutasime sinna köögivilja. Porgandeid, lillkapsaid ja ühe vao kartuleid. Pealsed andsime kodujänestele. Oled sa kunagi näinud väikesi kodujäneseid? Üsna väikesi? Neil on sametpehmed ninakesed, kui käega katsuda, aga... Ja isa pidas mesilasi. Sina neid muidugi ei tunne, on ju näha, et oled Prahast pärit... Niisugune praahalane!»
«Kuidas nii?»
Tütarlaps hakkas naerma:
«Sa oled nii kahvatu ja kõhetu. Nagu taputeivas.»
Erutatud Pavel segas vahele: «Mis sa...! Ma pole sedamoodi! Ma olen tugev, ära arva,» kaitses ta end tütarlapse väite vastu ja

ajas end püsti. «Tahad näha? Vaata siis!» Enne kui Ester arugi sai, haaras nooruk tal parema käega õlgade ümbert, vasakuga põlveõnnalde alt ja tõstis tütarlapse hoobilt üles. Puuh! Pavelit hämmastas, et tütarlaps oli raskem, kui pilguga mõõtes arvata võis. Ta loopis Esterit kätel õhku; tütarlaps kaitses end mõlema käega ja naeris helisevat naeru, mis röövis poisilt jõu; Pavel laskis ta kiiresti kušeti kõvaks lamatud madratsile kukkuda ja asetas kohkunult sõrme huultele.
«Psst, jumala pärast!»
Pavel noogutas töökoja suunas pead ja naer lakkas jalamaid. Nad silmitsesid hingetult vaikides teineteist, sekundid voolasid vastastikuste pilkude vaikuses. Pavel tõmbas peopesaga üle oma nina — tema tavaline liigutus kimbatuses oleku puhul. Näiteks kui ta piinles klassi ees ladina keele õpetaja tusase pilgu all ja õngitses oma mälust unustatud sõna.
«Sul on õigus,» lausus Ester tunnustavalt. «Oled küll tugev.»
Pavel kehitas tagasihoidlikult õlgu.
«Igatahes... Kui on tarvis.»
Ukse taga hakkas võrisema õmblusmasin ja ennelõunane päike kuumutas hoovi. Õu sarnanes praegu kaaneta karbikesega, mille päike on ääreni säravat paistet täis kallanud. Kuumenenud tänavakividel laiskles kass, liikumatu, leitsakust oimetu, tema lähedal aga tagus poisike jalgpalli.
«Ma lähen minema,» lausus Pavel toa vaikuses asja ees, teist taga.
«Kas sa pead?»
«Oota mind lõunaks, eks? Vanad hakkaksid muret tundma.»
«Tuled?»
Pavel noogutas.
«Ja varsti?»
«Varsti...»
«Täna?»
Pavel naeratas leebivalt.
«Veel täna. Tõesõna,» rahustas ta tütarlast, käsi juba ukselingil.

4

... Mis silmatorkavalt sarnanes vargusega. Juba enne seda hakkas nooruki süda meeletult taguma, toit käis tal suus ringi ja maitses nagu tuhk. Noil päevil sõid nad õhtust pingelises vaikuses, noad-kahvlid kilksusid vastikult vastu portselani ja Pavel vahtis mahalöödud silmil ainiti taldrikusse, tundes end ebamugavalt isa uurivate pilkude all. Läheb üha raskemaks taldrikut märkamatult oma tuppa viia, jätta Esteri jaoks napp portsjon varastatud kastrulisse. Päris ime, et see pole veel välja tulnud!
Õnnestus! Ta lonkis esikusse, kõhkles, vaatas siis üle ukse kööki, et napisõnalise otsustavusega teatada: lähen teen partii malet. Õhtupoolikul kindlustas ta enesele Vojta juures viisaka alibi. Vojta noogutas, kuigi põles uudishimust: vaata aga poissi! Missugune ta on? Pavel mõtles välja mingi uduse seikluse, et Vojtale mitte tõtt rääkida.

«Ole ettevaatlik, Pavlik!» õhkas ema. «Tule varsti tagasi. Tead ju, mis toimub, ah, jumal küll!» Isa eelistas igavale manitsuskõnele ning pinnimisele etteheitvat pilku, jumal tänatud! See oli kõige mõjuvam, kuidas ta üksnes noogutas ja jälle käsilolevasse raamatusse süvenes.

Juba kolmandat päeva on Ester seal toakeses. Eile oli raske — kuidas sa teed tütarlapsele selgeks, et tuleb varakult lahkuda, kui sa ei taha, et sind tänaval maha lastakse? Mida sa talle ütled? Mitte midagi! Parem, kui ta üldse ei tea sellest, mis on juhtunud.

Pavel ruttas, muheldes vaikse rõõmuga oma uue kordamineku üle, kuigi tundis kõhus kergeid näljanäpistusi. Must kastrul soojendas sõrmi otsekui elusolend. Banaalne ning ühtlasi väärtuslik trofee. Naeruväärt! Mis sellest? Kirsiknedlikud ja Ester! Olge õnnistatud, teie kõhukad, kleepuvad kuulikesed, mida katab hangunud margariin!

Enne minekut tuli talle pähe, et inimene ei ela üksnes leivast. Peab lugema, kui ei taha igavuse ning mõtete käes hulluks minna. Millest kõigest peaks küll Ester mõtteid mõlgutama nende lõputute tundide jooksul, kui Pavel ei saa tema juures viibida? Kus on ta ringi uidanud? Tuleb lugeda, raamatu juures ennast isiklikust saatusest lahti rebida, teiste omadesse sukelduda. Pavel otsustas «Jean-Christophe'i» kasuks, mille oli äsja läbi lugenud, ja lisas juurde «Švejki». Tuleb naerda. Naerda!

«Sa oled tore,» lausus Ester, kui märkas, mida Pavel talle oli toonud.

Ta lükkas juuksed otsmikult kõrvale ja silmitses noorukit tänulikult. «Miks sa küll oled niisugune? Ma teen sulle ainult tüli, eks?»

Pavel katkestas ta jutu tõrjuva käeliigutusega. Nooruk kihutas ausalt oma peast mõtte, nagu oleks tema käitumine mingi üllameelsus, ta oli veendunud, et tal pole selleks õigust. Ta isegi ei teadnud, kuidas tuleb üllameelsust teeselda.

«Mispärast sa oled niisugune?»

Pavel vältis tütarlapse pilku, kehitas õlgu. «Ma ei tea... Muide, see pole mitte midagi; ma olen täiesti tavaline. Kuidas ma võiksin sind välja kihutada? Kas sina võiksid? Ükski inimene ei suudaks seda.»

«Aga kas sa üldse tead, keda sa varjad? Sa ju ei tunnegi mind.»

«Tunnen. Puhuti näib mulle, et tunnen sind tuhat aastat.»

Suuril silmil vahtis Ester üllatunult Pavelit. «Kas tõesti?»

«Tõesti. Miks sa küsid?»

«Sellepärast et — ka mulle näib niisamuti. On see väga rumal? Alati räägitakse nõnda, eks? Ma mõtlesin sellele, kui sa eile nii varakult ära läksid. Mispärast see nõnda on? Ma tunnen sind terve igaviku, ja tegelikult kohtusime me alles üleeile õhtul. Pargis pingil. Võib-olla tundsime me teineteist möödunud elus. Võib-olla olime me vend ja õde. Või armastajad, kellel polnud õnne. Ma räägin rumalusi, eks...?»

«Sellest pole midagi. Mulle meeldib sind kuulata,» katkestas teda Pavel, ahistus rinnas. Tütarlapse hääl pani tal pea ringi käima, tungis nõtkelt teadvusse, pigistas südant ebamäärase veetlusega. Pavel peaaegu kartis tütarlast. Õrnas videvikus nägi ta tütarlapse

kontuure; too istus kušeti serval, põlved kõvasti vastu rinda ja pea norus. Pavel viskas end kušetile pikali, lamas selili, käed risti pea all. Armastajad, kellel polnud õnne. Ei! Mitte nõnda! Möödunud elu! Huu! Ta tundis etteheitvalt pahameelt niisuguste sõnade pärast. Ja muutus süngeks.

«Tead — ma ei usu niisuguseid mõttetusi. Muinasjutud preilikeste jaoks. Ja tähed, need pole ka mitte mingisugused augukesed taevas või pimenduskattes; muide, pimendamise taga asub ainult pimedus. Täiesti tavaline pimedus! Need on maailmad, miljonid maailmad, ja kuu on tavaline kera. Jahtunud kera. Luuletajad ei tea sellest mitte midagi; see on matemaatika, pikksilmade ja arvude, fantastiliste võrrandite asi...»

Tütarlaps vaikis Paveli seletuse ajal, otsekui häbeneks iseennast.

Nooruk sirutas käe ja silitas tütarlapse õlga, paludes nõndamoodi kohmakalt vabandust tulevase teadlase kaine eksaktsuse pärast. Kuid Ester ei tea ju seda.

«Oled sa kuri?»

«Ei. Sul võib õigus olla ja mina olen rumal.»

«Sa ei ole! Tegelikult olen ma päris rõõmus, et sa oled just niisugune...»

«Niisugune tobe?»

Pavel silmitses Esterit, kerge naeratus huultel, noogutas: «Nii tobe, nagu peab. Ja kuidas on sinuga? Sul läheb aeg siin igavaks, eks?»

«Läheb. Mõnikord näib mulle, et maailma kõik kellad on seisma jäänud. Siis surun ma kiiresti kõrva vastu seina ja kuulan, kuidas seal tiksub. Mulle meeldib, kui kell lööb. Pimm, pamm! Kas ma pean veel kaua ootama, enne kui sa siia jõuad? Ma kuulen sind juba kaugelt, tunnen ära su sammud trepil, tead?»

«Hm.» Pavelile meenus midagi ja ta koputas sõrmega endale vastu laupa. «Ma tõin sulle midagi.»

Ta tõmbas inglisvillaste pükste taskust paki kulunud kaarte, mis olid täna Vojtalt laenatud, ja viskas need lauakesele. Peab ju tütarlast millegagi lõbustama, mispärast ei võiks nad kaarte mängida?

«Kas tahad?»

«Aga ma ei oska sugugi,» lausus Ester kimbatuses olles.

«Sest pole midagi! Ma õpetan sind, see on üsna kerge. Vaata!»

Pavel tõmbas lauakese kušeti äärde ja katsus tütarlapsele kõige lihtsamat kaardimängu selgeks teha. Ester võttis istet noorukist tagapool, jalad ristamisi enese all, ja vahtis pingutatult üle Paveli õla, nii et viimane tundis oma meelekohal tütarlapse vaikset hingamist. See pani Paveli pea kergelt ringi käima.

«On see selge?»

«Üldse mitte! Aga mulle meeldib sind kuulata.»

Pavel ringutas pea kohal meeleheitlikult käsi. Tuli välja, et Ester polnud lihtsalt võimeline emanda ja soldati vahel vahet tegema, asjatu vaev!

«Näed nüüd, kui rumal ma olen, ma ju ometi ütlesin sulle seda,» kaitses ta end, huuled torus. Kuid siis hakkasid teda köitma pildid kaartidel ja ta elavnes. «Vaata,» osutas ta ruutukuningale,

«see näeb välja nagu härra Šabat. Tal on täpselt niisugused rippuvad vuntsid.»

«Ma ei tunne ühtegi Šabatit.»

«Hoidku jumal niisuguse tundmaõppimise eest,» naeris Ester. «See on meie kandi lihunik. Tal on sellised tohutu suured käed ja ta oli parim keeglimängija kogu linnas. Ja mis loom see siis on?» pani ta imeks ristiässa. «Lõvi see ju ometigi pole. Tal on habe nagu isakassil ja inimese silmad. Vuih!»

Pavel lõi lootusetult käega ja alistus. «Tead mis? Jätame selle!» Ta korjas kaardid pakki ja torkas taskusse tagasi. Kus nüüd naise aru, ja kaardid!

«Sa said pahaseks?»

Nooruk ei taibanud: «Mispärast ma pidin pahaseks saama?»

«Üksipäini ma nagunii mängida ei saaks.»

Pavel naeratas rahulikult, lükkas sõrmedega läbi juuste ja noogutas. «Sul on täiesti õigus.»

Katuste kohal läks hämaraks, nende urkasse hiilis juba poolpimedus, kuid nad ei võtnud tuld üles. Teispoolt ringõue hoovas siia läbi pitskardina kollakat kuma, kusagil torises raadio. Pavel tundis kõiki neid tavalisi hääli, millega maja kõneles. Vasara rütmiline kopsimine jutustas talle neljanda majakorruse noore abielurahva mööblist; praegusel viletsal ajal pidi noor naisemees selle valmistama oma kätega vanast kolist, mis tükk tüki järel vanakraamikauplustest kokku ostetud. Katusealusest ateljeest kostis kitarriplõnnitamist ja summutatud laulu. Seal peletas maaler hiiri ja nukrust eemale. Hiljuti läks naine tema juurest ära; hoovis sõelutakse tänaseni naise käitumist. Niisugune mukitud tuulesaba! Kuid leidus ka vastuhääli: kui kaua, kallis proua, oleks ta pidanud ühtesoodu taluma säärast viletsust ning tärpentinilehka selles katusealuses punkris, kus tuul igast praost sisse vilistab? Hääled, helid.

Ja üle selle kõige kummub vaikne taevas, sirav ning tähti täis. Pavel vahtis taevasse ja talle näis, et ta peaaegu kuuleb maailmade vahele pingule tõmmatud jäiste kauguste kuuldamatut vilistamist.

Tähed, inimesed!

«Pavel . . .»

Nooruk tõusis, et pimenduskatet alla lasta; Esteri hääl naelutas ta paigale.

«On sul mõnikord hirm?»

«Mille pärast?»

«Kõige pärast . . . selle pärast, et elame.»

Pavel kõhkles.

«Mõnikord on . . .»

«Minul aga on lakkamatult.»

«Mida sa kardad? Hiiri? Paneme lõksu üles,» naljatas nooruk rõõmutult.

«Ära naera mu üle. Mul pole mitte kedagi, kellele ma seda võiksin rääkida. Aga see istub minus lakkamatult. Isegi kui ma mõtlen millelegi muule, isegi kui ma naeran. See otsekui luuraks mind kusagil südame all . . .»

«Isa räägib, et ainult kivid ei karda. Nemad pole elusad.»

Lõpuks tõusis nooruk kušetilt ja laskis pimenduskatte alla, vajutas lambikese lülitile ja ebaloomulik valgus langes tütarlapse

näole. Kui Pavel nägi, kuidas Ester pimestatud silmi pilgutab, katsus ta nokkivalt nalja heita. Räägi, räägi, mees! Pavel kartis tütarlapse mõtteid.

«On see nõnda, preili Capuletti? Mida teeb härra isake? On ta veel ikka Montecchi[1] peale pahane?»

Ilmselt ei taibanud Ester nooruki teravmeelitsemist, sest ta vahtis tõsiselt ning järelemõtlikult enese ette.

«Ei. Ei saagi olla. Isa on Terezínis — ma loodan . . .»

Pavel tundis häbi oma rumaluse pärast, ta nägu lõi õhetama. Kuid talle näis, et Ester kummalisel kombel ei solvunudki. Sellest kõneles paljas fakt, et tütarlaps vaatas teda rahuliku, kõikeandestava pilguga. Pavel istus Esteri kõrvale ja silmitses tütarlast tähelepaneliku, teadmishimulise jultumusega.

«Mispärast sa mind nõnda vaatad? Ma ei meeldi sulle, eks?»

«Sa tead, et see pole tõsi,» kaitses end nooruk. «Sa meeldid mulle väga . . . Tõesõna!»

«Mida sa minus siis näed?» käis Ester kangekaelselt peale.

Pavel kaalutles hetke, kuidas oma mõtet väljendada.

«Seda, et sa oled samasugune nagu teisedki . . .»

«Mismoodi sa seda mõtled? Miks ei peaks ma siis olema nagu teisedki?» ei taibanud Ester. Tema silmades välgatas arusaam. Ägedalt pöördus ta nooruki poole, laup kortsus.

«Mõtled — sellepärast, et olen juut?»

«Aga ei!» tõrjus Pavel segaduses. «Õieti — ma ei mõelnud üldse sellele. Räägitakse . . .»

«Mida räägitakse? Ma tean, mida räägitakse! Et meie oleme teistsugused? Meil olevat suur nina ja . . .»

Pavel katkestas tema jutu tusase liigutusega ja lükkas käega üle oma juuste.

«Jama . . . Inimesed on mõnikord rumalad. Ja õelad . . .»

Pavel tõusis, kõndis, käed taskus, nägu häbist punane ja rahulolematusest kipras. Kui ta ringi vaatas ja märkas, et Ester istub samal paigal, samas asendis, käed kokkupandult rüpes ja tuhkhall vari näol, hammustas Pavel huulde. Olen ikka lollpea! Pläran, ja teab mis veel!

Nooruk kaotas enesevalitsemise ja pahvatas.

«Sina . . . Ester . . . mida ma . . .»

Tütarlaps tõstis pilgu, silmades väsinud naeratus. Ma ju tean, laususid silmad Pavelile. Nooruk tundis end praegu Esteri ees nagu tattnina jõmpsikas küpse naise ees. Ja sel silmapilgul haaras lummus Paveli südame. Kahetsus põletas kibedalt, kuid selles peitus ka metsikut rõõmu, jõutunnet kuni ängistuseni rinnas. Ester! Kuidas seda ütelda! Mis on juhtunud, ei tea . . . Ta pigistas hambad kokku, et tagasi hoida karjatust, mis pidi äärepealt suust paiskuma.

«Miks sa vaikid?» kähistas nooruk. «Räägi midagi!»

Ta tormas tütarlapse juurde, haaras põikpäise jõuga neiul õlgadest kinni; Pavel ei andnud endale oma käitumisest aru. Kiskuda välja, rebida Ester välja sellest neetud liikumatusest! Kuidas ometi tütarlapse tummast kurbusest jagu saada! Ester pani vastu häält tegemata, kogu kehaga, tal oli jõudu, kuid vihase

[1] Capuletti ja Montecchi — kaks teineteisega vaenujalal asuvat sugukonda Shakespeare'i näidendis «Romeo ja Julia». Tõlk.

võitluse järel õnnestus Pavelil tütarlast näoga enda poole pöörata. Nägu oli hajameelne ning ilmetu, huuled kokku pigistatud, ja langetatud ripsmete all säravad silmad vaatasid Pavelit praegu võõralt ning osavõtmatult, otsekui viibiks tütarlapse hing kusagil kaugel. Silmad vältisid noorukit, pöördusid kõrvale. Ja Pavel ei märganud üldse, mida ta sellel kurjal silmapilgul kõneleb. Katkendlikud laused tulvasid hulgana üle ta huulte.

«Sina... kuuled sa...! Ära nuta, sa ei tohi nutta! Mina...»

Pavel suudles teda. Kohmakalt, poisikeselikult. Ester pööras pead ja nooruki huuled libisesid põsele, kuid ta ei vandunud alla, kuni tabas tütarlapse suud. Ester sulas üles nooruki embuses, tütarlapse hingeõhk uhtis Paveli nägu.

Tütarlapse suletus lõdvenes, ta lakkas end kaitsmast. Lõpuks pööras ta pea kõrvale ja sulges silmad, liibus kehaga nooruki vastu. Pavel embas teda mõlema käega ja langes kušetile, huuli tema suult lahti kiskumata. Kallistas teda kogu jõuga.

Siis järsku lõppes kõik.

Ja algas kõik. Mõlemad teadsid seda.

Värisev vaikus ümbritses neid, sõnad kõlasid kaugetena ning kõhklevatena. Maja nende ümber suikus rahutusse unne, kuid nemad kahekesi olid ärkvel. Kas kuuled? Missugune vaikus valitseb praegu! Vaevalt on kuulda tipsimist ning kahinat siinsamas kõrval, see ei loe midagi, need on ainult hiired...

«Miks sa seda tegid?» küsis Ester kõlatult.

Pavel kehitas õlgu. Ta tõusis istukile, laskis jalad põrandale ja silmitses vaikides tütarlast. Tema hinges asus rahulik selgus. Esteri juuksed lebasid laiali padjal, ümbritsesid nägu, läikisid mustjalt, suured silmad aga vahtisid Pavelit ilma pahameeleta. Ilma hämmastuseta. Neis peitus ainult küsimus. Ja nõrk, üsna nõrk naeruvine.

«Sellepärast... sellepärast, et ma armastan sind! Sa ju tead seda. Armastan sind. Sa — sa pead mind uskuma, Ester...»

«Miks sa mulle seda räägid?»

«Sest see on tõsi. Fakt! See pole ometi halb?»

«Ei. Millal sa seda märkasid?»

«Miks sa seda teada tahad?»

«Niisama...»

«Ma ei tea seda täpselt. Tõesti ma ei tea seda enam. Võib-olla — juba siis, kui me kohtusime. Või kui sa niisuguse isuga sõid. Kui sa eile hommikul magasid, tahtsin kohutavalt sind suudelda. Nii on minuga lugu. Aga ma kartsin sind äratada. Millal...? Õieti ma täpselt ei teagi.»

Pavel oli kimbatuses. Ta pani sihvakad sõrmed vaheldumisi kokku, painutas neid, kuni jätkukohad naksuma hakkasid, ajas siis sõrmed võiduka oiatusega sirgu otsekui pärast tõsist tööd ja vaatas Esterile silma, näol süüdlaslik naeratus.

«Sa pole ju väga pahane, ega? Ja kui oleksidki...»

Tütarlaps pööras otsustavalt pead, tõusis istukile, võttis kätega põlvede ümbert kinni ja silmitses noorukit uurivalt.

«Ja kui oleksingi... see ei oleks mind vähimalgi määral aidanud...»

«Ei oleks...»

Kui Pavel tütarlapsele silma vaatas, sai ta aru oma sõgedusest. Niivõrd särasid need silmad. Ja käed asetati nooruki õlale.

Ta tundis nende raskust ja sulges tahtmatult silmad, kui teda sulgkergelt ning põgusalt huultele suudeldi, sellele järgnes nõrk lapselik katkendlik naer. Ester embas teda ülekeeva rõõmuga.

Siis ohkas tütarlaps piinatud näoga.

«Mu jumal, sina oled... Mina olen samuti... kas sa siis ei tunne, et ka mina... sind armastan? Jah! Tulgu mis tuleb: armastan sind, Pavel, sa kallis poiss, nii on lood!»

Igal armastusel on oma ajalugu. Olgu see kui lühike tahes. Mingi ajalugu miniatuuris. Sellel on kasvu- ja küpsuseaeg. Sellel on päikesepaistelisi kõrgendikke, järske kuristikke. Oma vihmahooge ning lumesadusid.

Kui Pavel kodu poole läks, näis talle, et tänavad on täis päevavalgust. See oli muidugi illusioon. Valgus asus vaid temas eneses ja ümberringi oli pimedus. Selles valguses peitus tugev, hämmastav tundeenergia, mis noorukis valla pääses. Ähmaselt oli tal kahju tollest endisest Pavelist, kes Esterit veel ei tundnud, tollest igapäevasest, kõige tavalisemast kõhetust piimahabemest. Kuidas too poiss õieti elas? Kas ta üldse elas? Käis koolis, luges raamatuid, ootas midagi elult, mille järele ebateadlikult igatses, tal oli tavalisi sõpru. Ta oli lihtsalt teistsugune. Ta oli teistsugune kui praegu.

Kodus kordus kõik tüütavalt kuni viimase üksikasjani. Köögilaua kohal särav elektripirn pimestas silmi. Vanemad istusid teineteise vastas ja vaikisid. Köögikapil mängis summutatud häälel raadio, millel lühilaine kõrvaldatud ja skaalanupul kaardike kirjaga: «Pea meeles, et välismaiste saatejaamade kuulamist karistatakse vangimajaga või surmaga!» Ema nõelus puust seenel katkist sokki. Pavelile meenus, kuidas ta jõmpsikana mängis selle seenega. Ja talle tundus, et need kaks vana olid kokku leppinud näitlemise suhtes. Näidelda rahulikkust. Tore! Ta astus nende juurde, haigutas suure suuga ja otsis midagi hamba alla. Alles siis, kui ta hajameelselt rüüpas lahjat sigurilõhnaga kohvi — niisugusel ilmel, nagu huvitaks loppis plekk-kruus teda üle kõige maailmas, hakkas isa rääkima.

Ta asetas avatud Jiráseki laudlinale.

«Kas sa ei tahaks meile midagi rääkida, Pavel?»

Nooruk pani tühjaks joodud kruusi lauale ja pööras pead.

«Ma... ma ei tea, mida.»

«Sa käid ringi nagu kuutõbine. Sa oled kaheksateistkümneaastane, aga sellest hoolimata ma kardan, et sa oled aru kaotanud. Sa tead, mis juhtus. Kõige mõistlikum on kodus olla...»

Ta jäi vait, kui tabas poja pilgu. Ta leidis selles vaid nõustumatust, tumma, kangekaelset nõustumatust tema sõnadega.

«Ma ei tea, mida te minus lakkamatult näete,» lausus Pavel ja tõusis. Ta vajutas lingile ja läks sõna lausumata tuppa, lüües ukse enda järel tahtmatu ägedusega kinni.

Kui vanad kahekesi jäid, pani naine sukaseene tugeva plaksatusega lauale ja vaatas vaikides üle luust prilliraamide mehele otsa.

Mees tõusis ja hakkas valmistuma magamaminekuks.

«Ei, valetada ta ei oska. Ega tahagi,» vastas ta otsekui iseendale. «Veel mitte!»

Rõõmutult kehitas ta õlgu ja lõi raamatu kinni.

5

Peale võimetu viha, mis kääris igas südames, oli järgnevatel päevadel valitsevaks tundeks hirm. See lasus linnal nagu higistama ajav sulgvaip, mille all näed ainult ängistavaid unenägusid. Hirm asus inimeste kehas, südame lähedal, kollitas unes, söömise juures, kui emmati naist, kui hoiti last kätel.

Seda auras tänavavaljuhääldajatest, ajalehtede veergudelt.

«Millele sa mõtled?» küsis Ester, kui Pavel vajus süngesse mõtiskellu, otsaesine kortsudest kipras. Aeg-ajalt unustas nooruk enese ja siis tungis tütarlapse hääl tema ängistavatesse mõtetesse otsekui ääretust kaugusest.

Pavel tõmbas peopesaga üle näo ja sundis end kergelt naeratama.

«Lollustele. Lihtsad igapäevased mured ... mitte midagi erilist.»

Kuid ta aimas, et ta Esterit ei peta. Ta embas tütarlast, sulges Esteri huuli suudeldes silmad, peitis siis oma näo tema juustesse, põgenedes nendesse pehmetesse, pimeduse järele lõhnavatesse kiharatesse mõtete eest, mis temas kangekaelselt mässasid.

Kui sa teaksid, lausus talle Pavel oma hinges, kui sa aimaksid...

Leitsakuline juuni hõõgus tänavatel, pargid uhkeldasid värviliste suvelilledega nagu alati varemgi, lepatriinu ronis väljasirutatud sõrme mööda ja lõi tiivad laiali nagu alati varemgi. Midagi karmi oli selles looduse loius ükskõiksuses; kuumade kiirte all vohas loodus oma külluses ning lopsakuses, samal ajal kui linnas kaikusid kogupaugud Kobyliské lasketiirult. *Sonderkomando* timukatel olid käed tööd täis. Püssid ei jõudnud kuidagi jahtuda.

...ja samuti lastakse maha need isikud...

«Ma armastan sind,» sosistas talle Ester suudluste vahel. Nad suudlesid väga kirglikult, kuid mõtted ründasid noorukit sellelgi silmapilgul, kui ta tundis oma huultel Esteri huuli. Nooruki silmade ette kerkisid nimestikud[1] täiesti tavaliste, igapäevaste, igal pool esinevate nimedega.

Need asusid ajalehtede esiküljel protektoraadivõimude ahistavate deklaratsioonide ja Harkovi piiramislahingust kõneleva sõjajõudude ülemjuhatuse teadaande vahel, neid võis lugeda plakatitelt kinokuulutuste ja suuveereklaamide kõrval. Kuriteo motiveering oli rabavalt lühike: surmamõistetud andsid teadlikult ulualust isikutele, kes polnud politseis sisse kirjutatud — põmm! — kiitsid heaks atentaati — põmm! — kutsusid üles kurjategijaid toetama — põmm, põmm! — hukatud loata relvade hoidmise pärast — põmm! — Ma armastan sind! Mu jumal, mille kõige eest veel hakatakse maha laskma? Pilguheitmise eest, üle õla öeldud sõna eest, ohke eest, loata elu hoidmise eest! Põmm! Põmm! Praha gestapo keskuses lendasid telefonitorud harkidele, ettekandeid sadas kui oavarrest, segased tunnistused, kättemaksust tingitud salakaebused, sõimusõnad, needused, kuulutati välja uued miljonid tasuks tühisemagi teate eest, mis aitaks kurjategijaid tabada.

[1] Kättemaksuks Heydrichile sooritatud atentaadi eest hukkasid fašistid massiliselt tšehhe. Hukatute nimed avaldati eriliste nimestikena. Tõlk.

Kus nad on? Kas nad üldse eksisteerivad? Võib-olla on nad surnud ja mahalaskmised ei lakka iialgi. Sest ainult hektoliitrid sooja verd suudavad tasuda mehe eest, kes läbilastud maksaga voodis hinge vaakus. Aparaat töötas palavikuliselt, paanikani ülespuhutud võltspropaganda jahvatas täie hooga.

Ma armastan sind....

Nimed, nimed, nimed. Ja aadressid. Ja lasud.

Ja uued nimestikud.

Isegi sell Čepek on jätnud oma kommentaarid. Igal hommikul pärast ajalehtede läbilugemist tõuseb ta tseremoniaalselt püsti, ajab sirgu oma selja, mis aastatepikkusest õmblusmasina taga küürutamisest vimma vajunud, võtab ängistavas vaikuses peast rätsepamütsi ja austab mahalastuid vaikushetkega.

See on pateetiline, teistel aga jooksevad külmavärinad üle selja.

Pavel luges vaikides neid nimestikke. Ta seisis plakatite ees hinge kinni pidades, silmad libisesid mööda nimesid, parem käsi oli taskus rusikas ja lõuapärad kokku surutud. Juunipäike kõrvetas ta selga, pani higi voolama, särk kleepus selja külge. Ta põgenes nende plakatite juurest, kehas nõrkustunne; järgmisel päeval aga rippusid seal uued, liimist alles niisked, veel suuremad nimekirjad, uued nimed, ja nende all näod, käed, suud, silmad, sajad silmad. Vaevata kujutles ta nende hulgas ka oma nime. Selle all isa nime. Ema oma. Ja siis Čepeki nime. Antonín Čepek, rätsep, elukoht... ja nõnda edasi. Esteri nimi! Kelle oma veel? Esterit ei eraldataks mingil moel teistest ja silmad mööduksid neid kõiki põgusa huviga; siis püssipaugud, mida Pavel enam ei kuuleks.

Vaikivast pingest haaratud kodu muutus talumatuks. Pavel elas kahe inimese pilkude lõikumispunktis, tummast huvitundmisest ümbritsetuna, ja põgenes, niipea kui sai. Jäi üle vaid päikesest pleekinud tänav, näiliselt ükskõikne uulits. Kuumaksköetud sillutis. Kõik toimus nägude pealispinna all, vargsi heidetud pilkudes. Lausutud sõnades, mis poetati meelega vaid suunurgast. Kroonilise õlipuuduse all kannatav trammiratastik ägas, autopasunate kriiskamine lõikus ajju. Vaateakende klaasidelt peegeldus ähmaselt nooruki kuju, kes lonkis ringi, käed taskus; passažide ja kangialuste jahedus ning avalike käimlate hõng, kaldapealse põrgukuumus ja laisalt ämbrit kandev jõgi. Keegi sõjainvaliid katsub odava fotoaparaadiga Hradi[1] pildistada. Ta on endaga rahul, vahib silmi pilgutades päikesesse, vajutab nupule. Ta näib tegelikult reipana ning rahuarmastavana. Küllap ta läkitab selle tuhat korda nähtud, maalitud, pildistatud vaate kuhugi koju koos käibeloleva üttega: *Meine liebste Monika!*[2]

Trummipõrinaga aeti kokku meeleavaldus. Taltsaks tehtud ministrite jõuk läks käsu korras uute, tohutult pikkade tiitlitega härraste juurde. Elati nagu varjusurmas.

Pavel langetas pea kätele. Ta istus jõe kaldal kummulikeeratud paadil sillakaare varjus, eksinud koerake tippas tema juurde

[1] Praha kreml; linna vanim ning väärtuslikem arhitektuurimälestis. Tõlk.
[2] Minu kalleim Monika! (sks. k.) Tõlk.

ja nuusutas ta püksisäärt. Jooksis siis liikumatu inimese juurest oma isanda poole.

Kui nad leiavad Esteri, kui nad leiavad ta sealt — mis saab siis?

Rumal küsimus! Selle kohta kehtib ju kindel taks: nad lasevad ta maha kui metslooma. Tirivad ta peidupaigast valguse kätte, ja siis lastakse maha Pavel, isa, ema, võib-olla ka Čepek, õpipoiss Pepík, kõik, ka need, kellel pole asjast aimugi, võib-olla saavad kuuli ka klassikaaslased, Vojta, Kamila, Pídu, klassijuhataja... jumal teab, kes veel!

See kõik lasus tema õlgadel. Mägi, kivine mägi. Ta tundis hetkeks niisugust hirmu, et ihkas välja hüpata omaenese nahast nagu taudist nakatatud ülikonnast. Ja Ester ei tea mitte midagi. Ei tohigi teada, seda peab Pavel üksi suures maailmas enesega kaasa lohistama, sest kui Ester teaks, oleks hädaoht veelgi suurem. Võib-olla läheks Ester hulluks ning teeks mõtlematusi.

Keegi ei tohi midagi teada! Keegi ei tohi midagi teada? Kui kaua peab seda valet välja kannatama? Kuidas? Millal temal endal närvid üles ütlevad ja ta karjuma pistab? Millal läheb Ester hulluks nelja palja seina vahel? Kuid Ester peab selle üle elama, peab, peab, muidu kaotaks kõik mõtte. Millal see kõik lõpeb? Millal lõpeb sõda? Millal nad ära lähevad? Ta mõtles neile nüüd teisiti kui varem, lämbumiseni ulatuva vihkamisega, kirgliku ihaga kõige vastu võidelda. Haarata kuulipilduja! Võtta kirbule nende täispuhutud rinnakorvid, millel kilksuvad medalid. Vajutada päästikule — trrrrra! — virutada granaat, minna nendega sülitsi kokku nagu nurkasurutud metsloomadega — midagi ära teha, midagi ära teha! Ta peaaegu vihkas inimesi, et need palja käsi tänavatele ei marsi; suurima rõõmuga liituks ta nendega ja asuks esimesse ritta. Miks inimesed vaikivad? Miks nad vaid sosistavad? Mida nad ootavad?

«Mida te arvate, härra Čepek,» küsis ta teeseldud ükskõiksusega. «Millal see kõik lõpeb?»

«Mis asi? Mis asi, noormees?»

«Noh — sõda ikka!»

«Ah nõnda! Millal see neetud sõda...»

Harjumuse kohaselt vaatas sell ümberringi, kratsis mõtlikult okastunud lõuga, pani käärid käest ja pilgutas liitlaslikult silma.

«Sügisel saavad nad venelaste käest koosa, noormees. Selle peale võin ma mürki võtta!»

See õllestrateeg «Kuradi» trahterist! Niisugused ettekuulutused on tal juba kaks aastat käepärast. Marjasepartii juures on tal kõik jalamaid lahendatud. Kevadel lüüakse nende rinne segi! Suvel annab venelane neile vastu pükse! Temal on alles kahurvägi! Tunnen seda Esimesest maailmasõjast. Talvel, vaadake talvel! Viletsa loosi tõmbasid teised. Vana Bonaparte võiks sellest mõndagi pajatada! Kindral Pakane! Venelased on selle sibe:l külmaga harjunud, aga need Müncheni õllejoojad! Veetakse neid kastides koju nagu külmutatud fileed. Õmbluslaud muutub korraga lahinguväljaks ja rätsepasell hakkab sõda pidama. Paberist mõõdurihm on Dnepr, siin asuvad need oinapead, ja see triikraud on vene kahurvägi. Pane nüüd tähele: venelane ootab, kuni nad end korralikult on ritta sättinud, ja siis — sõrmekoputus vastu lauda — lõikab nad tükkideks nagu vihmaussi. See

ühendab äraseletatult — *durch* [1]. Jumal teab, kui palju kordi Čepek sellel laual on veermahtile otsa peale teinud. Ta on väsimatu ettekuulutaja. Kevadel! Teate, mis on Ukraina pori? See on meri! Suvel! Sügisel! Ah, rumalus!

Neil päevil jälgis Pavel ahnelt ajalehti ja neelas alla ülemjuhatuse katkendlikudki teadaanded, otsides neist kangekaelselt nõrkuse ja lõtvumise tundemärke idarindel, väikestki asjade käigu ilmse muutumise märki. Polnud. Kui üksikisiku tahtel oleks olnud tulistamisvõimet ning jõudu, siis oleks saksa rinne kõikides maades silmapilgu jooksul kokku varisenud. Teadaanded aina kõmisesid hooplevatest ditürambidest füüreri sõdurite võitmatuse kohta, bolševike hävitavatest lüüasaamistest, uputatud laevadest, jaapanlaste edukast pealetungist Tšungkingile, marssal Rommeli grandioossetest võitudest Põhja-Aafrikas... lõpmatuseni!

Ühel õhtul lippas ta lähedal elava Vojta poole, kellel oli õnnestunud «väljaopereeritud» kahelambilisele raadiole provisoorne lühilaineseadeldis külge monteerida. Kõvasti suletud uste taga võis sellega välismaad kuulata. Mis ta kuulis, oli väga lootustäratav, kuid kommentaaride ja teadaannete kainus ei lohutanud teda. Pigem vastuoksa! Prognoosides puudus Čepeki ennustuste muinasjutuliselt lihtne optimism.

Mida ette võtta? Mõtelda, mõtelda! Põgeneda siit koos Esteriga! Ent kuhu? Kuhu? Ta uuris oma toas Euroopa kaarti ja pures võimetusest huuli. Ma olen hull, nõdrameelne! Kuhu sa ka ei vaataks, nad on kõikjal! Põhjas, läänes, idas, lõunas, nad on üle kogu Euroopa laiali roninud nagu prussakad, nagu õgivad rohutirtsud, pole pääsu, ainult maa all leidub pääs, kuuliauk pealuus. Teda raputas võigas külmavärin. Alles nüüd hakkas ta tundma, kus ta elab, tundma midagi niisugust, mida ta varem polnud märganud. Puur!

Ma armastan sind!

Tuleb midagi teha! Mida? Abielluda temaga, kindlasti! Kas see aitaks midagi? Ettevaatlikult nõutas ta teateid selle sõgeda võimaluse kohta. Ei — asjatu! Ester on juba väljaspool igasugust seadust, lindprii, ametlikult ei eksisteeri ta isegi juuditarina. Ja kõik tagasiteed on suletud. Pavel lakkas kõige muu pärast muretsemast, suulised eksamid olid kohutavalt lähedal, kuid see oli talle ükskõik. Ta lakkas isegi klassikaaslastega suhtlemast; aegajalt põrutas mõni neist ta toapugeriku uksele ja need kaks lakkasid hingamast. Pavel ei avanud, hoidus kaaslastest kõrvale! Nooruk lakkas lugemast ja isegi tähtede vastu huvi tundmast. Mis nendega praegu peale hakata? Mis on tegemist nendega, kui omaenese elu ei suudeta ohjas hoida.

Ta hulkus päevade kaupa mööda linna tundega, et veereb piki tänavaid nagu kortsunud ajaleheräbal, haigutas tänavanurgal, käed taskus; pea valutas, ta seisatas sillal, loopides kivikesi laialt voolavasse jõkke, istus pargipingil, kuni ootamatult tulnud juunikuine hoovihm ta kangialusesse peletas; siis vahtis ta kummalise tundega kerget suveraju, mis käristas pilvi katuste kohal, kallates ägedalt vett tänavakividele; silmitses rentslit, kus kobrutas vihmavalingu sogane vesi koos tänavalt kokkutoodud rämp-

[1] Läbi, otsas (sks. k.). Tõlk.

suga. Ta hingas täie rinnaga karget rajujärgset õhku, kuid ei pannud tähele selle lõhna.

Ta ei pannud tegelikult midagi enese ümber tähele, ta oli üle peakaela rasketes muredes. Algul kujutles ta — kohtlane — kõike väga lihtsalt. Siin me oleme: tema ja mina! Kuid varsti selgus, et selle haletsemisväärse kaheksateistkümneaastase tütarlapse toitminegi on juba raske ülesanne ja et ei piisa ainult sellest, kui näpistada iga päev oma taldrikult armetu portsjonike ja viia see vanemate pilgu eest salaja Esterile; nõnda nõrkevad nad mõlemad näljast. Muide olid nad mõlemad ühtemoodi näljased, kuigi nad poleks seda teineteisele mitte mingi hinna eest tunnistanud. Nälg! See oli alandav, piinlik tunne, mida Pavel oma elus polnud tundnud. Kuid nüüd tundis ta sageli, kuidas vähimagi pingutuse korral, kasvõi trepist ülesjooksmisel, kattub ta keha vaevahigiga, kuidas tal värisevad käed, kuidas nõtkuvad põlved ja magu valutab ängistavalt. Mis saab edasi? Isegi kodust, sahvrist, polnud võimalik näpata. Ta ei osanud seda, tal oli vastik petta neid kahte head vanainimest, kes teevad tema heaks kõik ja kellelt ta röövib öösel une oma arusaamatu käitumisega. Ja muidugi märkaks seda ema, kuidas võiks see jääda märkamata praegusel ajal, kus elatakse armetust toidunormist, millega võidakse välja tulla üksnes mingi kokkuhoidlikkuse ime varal, ja kus ema ohates ulatab talle leivakääru, mida katab vaid õhuke margariinikord. Ei, see ei lähe! Ent kust võtta toidukaarte? Kuskohast? Ta katsus palvetega liigutada lihakaupmees Terebat; too andis korra, kaks, kuid rohkemaks polnud tal enam jaksu, ta pole spekulant, see vana tursunud sõrmedega aumees. Pika ning kahtlust kaela toova mangumise järel õnnestus Pavelil saada ühe maalt pärineva klassivenna käest liha- ja leivakaardid, kuid ilma rahata ei antud nende eest midagi. Kuskohast aga võtta raha? murdis Pavel öösiti pead. Kõigepealt läksid mängu raamatud, mida ta pakkus antikvariaati. Ta loobus neist üksteise järel kibeda kahjutundega, kuid teist teed polnud. Siis läksid mängu kompass, sviiter ja naelkingad — kuidas ta neid oli ihaldanud! — ta kaalutles, et võib-olla tuleb maha müüa ka telk, tuliuus helihark, võib-olla jõuab kätte jalgrattagi kord, ent ka nõnda — kui kaua võib see kesta, kuni vanemad selle jälile saavad?

Ei — isegi see ei lahenda asja.

Kõige hullem on kodus. Pavlík siin, Pavlík seal! Seda ema küll! Kas Pavel on siis alles väike laps? Ema on lihtsalt võimatu, kuid katsu tema peale vihastuda! Pavel nägi õhtuti, kuidas ema konutab üksi köögis avatud piibli juures ja räägib pominal oma issandaga, silmad peaaegu kinni ja käed koos. Pavel oli pisarate äärel nagu väike poisijõmpsikas. Tädi Běta kirjutab, et sa koolivaheajaks maale sõidaksid. Aitad teda viljalõikusel, küll näed, kuidas sa seal tublisti kosud. Suvel! Kas ma tean, mis suvel saab? Palun sind, ole vait ja ära piina mind! Mis ajast on sul tekkinud komme õhtusööki oma tuppa viia, Pavlík? Me oleme alati üheskoos söönud! Mis sinuga on? Oled sa terve? Laps, laps! Lähed jällegi õhtul välja? Kuhu sa lähed? Valeta aga valeta! Pavel pidi sellesse kiskuma ka koolikaaslasi, kes tõendasid tema õhtusi jalutuskäike ja põlesid ise uudishimust. Aeg-ajalt vaatas Pavel tänaval ringi: ega nad teda tüki maa tagant jälita? Isa vaikib kangekaelselt. Teeb näo, et on solvatud ega märka midagi.

Vastastikune teineteise mõistmine on lakanud, kuid Pavel tunneb, kuidas isa silmad teda valvavad. Ootab.

Kord, kui Pavel läks videvikus Esteri poole, heitis ta tänavanurgal pilgu üle õla; ta märkas isa üsna lähedal enese taga. Isa tõttas ta kannul, longates paremat jalga, seljas ainult lüstriinkuub ja hõredatel hallidel juustel kübar. Esimeses vihahoos lisas Pavel ägedalt sammu. Ja kiirendas üha käiku. Peaaegu põgenes. Heitis põgusa pilgu selja taha ja märkas piinliku kohkumisega, et isagi jookseb. Jube pilt! Lonkav vanainimese jooks, hingeldav õhuahmimine. Ptüi! Nooruk keeras ümber nurga ja lipsas nagu tänavapoiss ühe maja hoovi, peitis end värava taha. Meeletu südamega jälgis ta isa suletud väravapoolte vahelisest pilust. Ta nägi, kuidas isa pimeneval tänaval kurvalt ringi vaatas, väsinult hingas ja ühel kohal keerles nagu õngekork veepinnal, häbiväärsest jälitamisest kurnatuna, selg vanainimese moodi kühmus. Ta pühkis taskurätikuga higist nõretavat laupa, lehvitas enesele kübaraga tuult. Ta näis Pavelile korraga nii vanana ning mahajäetuna, väiksemaks muutununa ning vanadusest kössivajununa, see väsinud rätsepake, väike ja menutu käsitööline, kes tegi kõike ikka ning alati oma perekonna heaks. Pavel pidi endast võitu saama, et mitte pisarsilmil hoovist välja joosta ja isale kaela langeda. Isa! Mida võid sa mulle rääkida? Mitte midagi! Ma kardan su hirmu, talun omagi hirmu suure vaevaga, ma kardan su silmi. Ma kardan su mõistust, isa. Sa räägiksid mulle mõistusest, kuid mis on mul sellest praegu kasu? Mis on õieti mõistus? Kus ta on? Kas sinul on seda? Kas on seda minul? Ma ei tea, isa! Mõistusega võiksin ma Esteri ainult välja kihutada. Peidupaigast välja visata. Võib-olla — tappagi. Võiksin enesele võib-olla ütelda: endakaitseks. Vaikselt ja läbimõeldult. Ja võtta ta siis kätele, kanda ta pimedusse ja heita argpüksi kombel üle kalmistumüüri. Teisiti teda enam vastu ei võetaks. Ta ei kuulu enam mitte kusagile ega mitte kellelegi. Üksnes mulle.

Ja pimedusele.

Sellel õhtul kuulsid nad tasast koputust koridori viivale uksele. Pavel asetas sõrme huultele, kustutas lambikese ja pidas hinge kinni; nooruk tundis ära isa hääle. Pavel! Pimedus varjas teda. See hetk, mis isa ukse taga kõhkles, oli tükk igavikku. Selle jooksul kuulis Pavel tütarlapse südamelööke.

Nooruk asetas käe Esteri südamele, see tagus kohkunult tema peo all.

Too seal ukse taga ei andnud nii kergesti alla. Teise trepi kaudu läks ta oma töötuppa ja hakkas kloppima uksele, mis viis töökotta. Asjatult. Uks oli kinni, võti lukuauku pistetud, link liikus aeglaselt üles ja alla, ja jälle üles ja alla, kuid ei andnud järele.

Ta lahkus, kuid tuju oli tolleks õhtuks läinud.

Kusagil all paukus uks.

Ester ei hoidnud teda tagasi, kui ta tõusis ja virila näoga minema hakkas. Tütarlaps sai aru, mis tunne noorukil on. Piinlik kohmetus, ehmumine, kõri ummistav häbiklomp. Pavel silitas kergelt tütarlapse juukseid ja manas trotslikult naeratuse näole.

Ester noogutas ja vastas samuti kurva naeratusega. Ta sai aru.

Pavel heitis oma toas ilma õhtusöögita magama, kõigest äärmiselt masendatuna, kuid uni ei tulnud. Ta lamas selili, käed pea

all, ega kergitanud end niigi palju, et lampi kustutada. Ta kuulis ukse kriuksumist, kuid ei avanud silmi; ta teeskles magamist. Teadis, kes tuli. Läbi ripsmete nägi ta heledates valguskiirtes isa nägu. See kummardus tema kohale, kortsus ning väsinud, vanad silmad katsusid lugeda mõtteid tema näolt. Ta kuulis isa tagasihoitud hingamist.

«Pavel . . .»

Nooruk pigistas silmalaud kõvasti kinni, katsus hingata magaja ühtlase rütmiga. Sügaval rinnas pakitses nutt. Otsekui kleepuv kivi. Valetan! Valetan temale, kes õpetas mind alati tõtt rääkima. Miks sa õpetasid mulle seda, kui ma nüüd valetan ja pean valetama!

«Pavel, kas magad? Kas kuuled mind, poiss?»

Kortsus rätsepakäsi libises üle Paveli juuste, kerge kui tuulehoog, ja kustutas tule pea kohal, rätsep läks kikivarvul ning vaevalt kuuldavalt ohates tagasi kööki pooleldi läbiloetud ajalehe juurde, mille esiküljel teatatakse suure mustas raamis foto kohal, et *SS-Obergruppenführer* Reinhard Heydrich suri atentaadi tagajärjel.

Päevad tõttasid raevutsedes edasi.

6

Igapäevase elu kära ulatus siia kaugelt. Ei seganud. Hirmu ja lootusetuse ahistus, mida Pavel terve päeva endaga kaasa lohistas, kui ta üksi oli, kadus puhta puudutuse, suudluse, ripsmete pilkumise mõjul. Neil päevil jagunes nooruki elu kahte ossa, mis teineteisega vähimalgi määral ei sarnanenud.

Nende osade vahele kerkis müür.

Siin elati üheskoos neid magusaid juuniõhtuid, täis üksnes tähti ja kaaslase hingamist, üks oli õnnelik koos teisega, ja nende ümber hingas vana maja. Nad rääkisid sosinal, sageli nokkisid teineteist, lobisesid lollusi ja naersid vaikselt, sest nooruse loomulikkuse kõrval pesitses nendes kõigest hoolimata rõõm. Neil silmapilkudel näis Pavelile, et kõik on korras, et nad on kuhugi põgenenud, et nad on sellest hingetust linnast jalga lasknud ja viibivad nüüd täielikult väljaspool ohtu.

Jah, väljaspool ohtu! Viis sammu edasi, viis sammu tagasi.

Aeg-ajalt nooruk vaikis, tal tuli sõnadest puudus, ja ta jutustas Esterile vaid silmadega: sina — ma ei aimanudki, et maailmas on üldse midagi niisugust, kõik enne seda, kui ma sind kohtasin, oli vaid niisugune ükskõiksus . . . ainult ootamine ja ootamine. Lollused! Kui ma olin neljateistkümneaastane, unistasin ma veetlevast juhusest: ma olin selles loos lenduriks Vaiksel ookeanil ja päästsin ühe kauni tütarlapse . . . hiljem ma armusin temasse ja võtsin ta naiseks. Ma mõtlesin välja isegi tema nime. Võib-olla ma nägin seda kusagil kinos. Naljakas, eks? Ta ei sarnanenud põrmugi sinuga. See oli ainult vari, ja praegu ma tunnen häbi selle pärast. Nüüd oled siin sina, toetud mu õla najale, ja kui tugevalt lõhnavad su juuksed! Mille järele nad sul lõhnavad?

Niisugustel silmapilkudel jäi aeg seisma ja nende vahel arenes sõnadeta dialoog, tekkis sõnadeta kujutelm. Tugevasti teineteise vastu liibudes käisid nad teistsuguseid teid kui need, mis ristuvad

maa peal akna taga, ja maailm uppus kõike üleujutavasse päikesevalgusesse ja pind jalgade all oli kindel. Nad jooksid kahekesi mööda laugjaid, rohurikkaid niitusid, karge tuul mägedest sasis Esteri juukseid. Pea kohal sinitaeva tuuline karjamaa. Kuidas Ester naerda oskas! Tema naer kajas mäenõlvade vahel kümnekordselt vastu. Pavel haaras ta kätele. Asetas Esteri kõrgesse rohtu ja heitis tütarlapse kõrvale, et vaadata lähemalt neid elavaid, niiskeid ning liikuvaid huuli ja langetatud ripsmeid, mille taga läigivad silmad märgade süte musta helgiga. Pavel surus näo paljastatud rinnale, kahele liikuvale rinnakumerusele, sulges silmad. Kas kuuled maailma? Kuidas see heliseb! Oled sa siin, minu juures? Nooruk tundis tütarlapse sõrmede kerget survet, Ester surus end tema vastu ja Pavelile näis, et maa nende all liigub, kiigutab neid tugevatel kätel ja ümberringi on kõik vait. Nad ujusid läbipaistvas rohekas vees, tütarlaps paar meetrit temast eespool, Ester pöördus ümber ja viibutas kätt. Kus ma seda nägin? mõtiskles Pavel. Kuidas tean ma seda pilliroogu kasvanud kallastega tiiki, mida ümbritsevad tasased niidud, seda paplialleed kivikõva teerajaga, mis kaob valendavate kasetüvede varju? Kuskohalt tuleb see valgus? Kuidas sinna jõuda? Ja siis pöördus kõik tagasi; nad seisid tihedalt teineteise vastu surutuna kitsas vagunikoridoris ja akna taga voogas maastik, mis oli valge, pruun ja siis kollane . . .

«Pavel . . .»

Pavel ärkas. Tema ümber kõrgusid neli nutust seina.

«Hm . . .? Mis on?»

Ester kõhkles silmapilgu, rüütas oma mõtte sobivatesse sõnadesse.

«Kas sul on juba kunagi olnud . . . tütarlast?»

Pavel tõusis küünarnukkidele. «Kuidas sa seda mõtled? Et mina . . .»

«Nõnda . . .» otsis ta kimbatuses sõnu, «arvan . . . sul on olnud! Sa ometi tead . . .»

Nooruk vaikis, küsimusest ebameeldivalt puudutatuna. Seda polnud ta oodanud. Otsekui oleks talle külma vett kaela kallatud. Pavel laskus jällegi selili, hakkas pahaselt lakke põrnitsema. Miks Ester seda pärib?

Pavel kõhkles, kuid tunnistas lõpuks lihtsalt ning pahaselt:

«Ei.»

Ja lisas jalamaid: «Mispärast sa küsid?»

«Niisama. Mul on hea meel.»

«Mispärast?»

«Ma ei tea. Mul on tõesti hea meel.»

Ester hakkas tasakesi naerma ja tõstis pea poisi õlalt, võttis kustuvas valguses Paveli pea käte vahele ja puudutas kergelt tema nägu. Ta nihutas end nooruki kaenla alla, tõmbus seal kerra nagu kass soojas korvikeses.

Tütarlaps ohkas rahulolevalt.

«Aga sinul?»

Ester laskis nooruki sõnad kõrvust mööda, sest ta mõtted uitasid ringi, ja küsimusele järgnenud vaikushetk pures valusalt Paveli südant. Midagi temas tõmbus kokku, torkis kopsudes. Ägedalt ajas ta end küünarnukkidele ja raputas tahtmatult tütarlast, vahtis silmade pilkudes enda ette hämarusse.

«Aga sinul?»
Ester tõstis üllatunult pilgu.
«Minul? Samuti mitte. Sa siis arvasid...»
«Pole ma midagi arvanud!» katkestas Pavel süngelt tema jutu.
«Aga kas sinul on ka hea meel, eks?»
«On küll.» tunnistas nooruk ausalt ja hingas kergendatult.
«Sa murdsid selle kallal pead, eks?»
«Mitte eriti. Mind huvitasid teised asjad... Ausalt öeldes — jah! Ma mõtlesin palju selle üle. Mispärast peaksin ma sulle valetama? Ma murdsin pead selle üle...»
«Ja minu üle ka — on nii?»
Pavel ohkas ahistatult, jahedusest ning mõttetust hirmust pilnatuna.
«Sinu üle ka! Kas oled pahane?»
«Mispärast? Ma ju armastan sind. Ja tahaksin sulle anda kõik, mis mul on. Mispärast valetada?»
«Sa oled vahva,» lausus Pavel liigutatult.
«Mitte sugugi. Ja ma kardan seda...»
«Ära karda. Mina ei hakka sind ahistama... kui...»
«Ma tean. Kui ma elasin tädi juures, tüütas mind Ota, tädipoeg. Ta on kahekümneaastane. Aga see ei läinud tal läbi, mul on jõudu. Kord hammustasin ma teda kõvasti käest, aga isegi see ei teinud teda paremaks...»
Nooruk pahvatas: «Niisugune paha poiss... kuluks talle...»
«Ja ükskord, siis ma olin veel kodus, meie kooliõpetaja, niisugune heasüdamlik vanapoiss, me kõik armastasime teda, mina ka... Ta pidas ennast minu suhtes väga kenasti ülal ja ütles mulle, kui kohutavalt kahju tal on, et mina enam koolis käia ei tohi... Kuni ükskord... ma kohtasin teda tiigi ääres läbi pilliroottihniku mineval rajakesel, päike kõrvetas ja mul oli kohutavalt palav. Ta pidas mu kinni ja päris järele, et mis ja kuidas ja hakkas mind siis nii kummaliselt silitama... See oli teistmoodi kui see, kuidas sina mind silitad, tead... tal värises käsi ja hääl ja silmis olid pisarad. Ta hingas nii kummaliselt ja sosistas ühtesoodu: «Sa vaene juudike... mis sinust saab... sa mu tibuke...» Ja siis korraga haaras ta minust kinni, tead... nõnda... nõnda alatult... et ma puhkesin nutma ja põgenesin ja töinasin kodus... olin temas nii pettunud...»
«Ära räägi sellest!» katkestas Pavel rahulolematult tema jutu ja läks turri.
«Ei räägi enam. Tead, ma — ma olin esiti vaid tavaline tüdruk, kooliplika, tüdrukud kutsusid mind Estaks, Esta siin, Esta seal, siis kasvasin ma suureks, ja korraga olin ma juuditar. Otsekui oleksin ma keegi teine. Mispärast korraga sedasi? Isa hoiatas mind, et see ei too mulle muud kui kannatusi. Aga mina ei tahtnudki kedagi armastada. Mul keelati isegi kokkupuutumine... aa-ri-a-las-te-ga. Kas sa tead, Pavel, et sa oled tegelikult aarialane? Ja blondiin! Räägitakse, et nad eelistavad blondiine...» Ta hakkas tasakesi naeru kihistama ja sakutas Pavelit juustest.
«Ära räägi niisuguseid lollusi,» torises Pavel, katsudes end vabastada, kuigi tal oli sellest hea meel.
«Jäta! Ma armastan su juukseid! See kõik ajab mind korraga naerma. Täna tahan ma kõigile naeratada. Ja siis — siis tuli see

iseenesest, siin ma olen ega saa midagi selle vastu, et ma teid armastan, aarialased, tõesõna... ma ei saa selle vastu...»
«Sa oled pahane!»
Esterile tuli pähe mingi uus mõte.
«Kuule, kas sa tantsida oskad?»
«Mis sul sellest...? Oskan... muidugi. Ma käisin ometi tantsutundides.»
«Mina ei tohtinud. Mul olid ilusad riided, ema pidi need mulle lõpuks õmblema. Tantsima õpetas mind isa.»
«Mulle see suuremat lõbu ei pakkunud. See on just täpselt moenarride jaoks. Higista juustele tõmmatud briljantiinikorra all ja nõnda edasi. Enne vestlust lipati alati klosetti. Mina ka.»
«Mulle meeldis tantsimine kohutavalt.»
«Ja kus te õieti tantsisite?» küsis Pavel uskumatult.
«Kodus ikka, Elutoas. Tõmbasime pimenduskatted ette, keegi ei tohtinud meid näha ega kuulda. Ema istus klaveri juurde ja mängis valssi ja isa õpetas mulle samme. Üks, kaks, kolm, m-ta-ta, m-ta-ta, isa oskas seda suurepäraselt ja mina varsti ka. See on kerge. Nad tahtsid mulle rõõmu valmistada. Tule, hakkame kahekesi tantsima?»
«Sa oled tõepoolest hulluks läinud!» Hämmastunult avas Pavel silmad, kuid Ester oli juba hüpanud põrandale toatuhvlitesse ja tõmbas teda enesega kaasa. Nooruk tõusis vastumeelselt, lükates segiaetud juukseid otsmikult, ja raputas tõrjuvalt pead.
«Pavel, ma nii väga tahaksin,» anus ta leegitseva näoga, mis oli täis arusaamatut erutust, «keegi ei näe seda ja ma... ma olen siin sinu juures nii kohutavalt õnnelik! Tead mis? Ma näitan sulle midagi! Oota! Tulen jalamaid tagasi, sina aga katsu sellal raadios muusikat tabada, eks?»
Enne kui Pavel õieti arugi sai, keeras Ester võtmega ukse lahti, lipsas pimedasse töökotta ja pani seal tule põlema.
Pavel vahtis talle hämmastunult järele ja kohkus:
«Jumala pärast, kustuta tuli! Pole pimendatud! Kustuta tuli!»
Nooruk lülitas sisse naljaka karbikese aknalaual ja katsus asjatult sellest muusikat välja meelitada, mille järgi oleks olnud võimalik paari tantsusammu teha.
Peale ragina ja pragina kostis Praha saatjast vaid sünget kurba fanfaariheli ja trummipõrinat, reportaaži sellest, kuidas surnud protektorit kantakse haiglast Hradisse.
Külmavärin jooksis noorukil üle selja, ta keeras rutakalt nuppu, lülitas raadio välja ja ohkas kergendatult.
Kui Pavel ümber pöördus, ei suutnud ta naeru tagasi hoida. Uksel seisis Ester fantastiliselt mukituna; ta oli võtnud puust mannekeenilt peaaegu valmis sako, millel käised olid ainult külge traageldatud, ja selle enesele selga tõmmanud. See oli tütarlapsele suur, väikesed rusikad kadusid laiadesse mehevarrukatesse, vattõlad langesid tasahilju põrandale ja mehekuub ulatus peaaegu põlvini.
Hämmastunult lõi Pavel käed pea kohal kokku.
«Jäta ometi! Mis sul seljas on?»
«Kas ma ei meeldi sulle?» hingeldas tüdruk õnnelikult naerdes, tippis nooruki poole galantsel menuetisammul ja lõpetas sügava kummardusega.

«Kas tohin paluda järgmiseks tantsuks, milord?»

«Hästi,» lõi Pavel etendusele kaasa, tegi keigarliku näo. «Aga ma olen unustanud tantsukaardi koju klaveri peale, leedi. Muusikat ei ole!»

Nooruk võttis tütarlapse seljast naljaka kuue, mille riie kahises peaaegu nagu puu ja tselluloos. Meheliku nurgelise kohmakusega haaras ta tütarlapse käte vahele ja hakkas tasakesi vilistama banaalset valsikest, mis oli talle veel tantsukursustelt meelde jäänud. M-ta-ta, m-ta-ta — keerlesid nad kitsal ribal vana kušeti, lauakese ja kõikuva tooli vahel, kergelt hingeldades, elu näitlemisest nii kaasakistuna ja ootamatult tõsinedes — nad tantsisid, ja kahe teineteise vastu liibunud keha kogukas vari libises mööda seinu, ronis üle põranda, hõljus, murdus nurkades, valgus ja vari langesid keerlemise ajal mõlema näole. Pavelile näis, et ta näeb Esterit järsku teistsugusena. Tütarlaps liibus tema vastu, pea kuklas, silmad poolkinni ja suu paokil.

Ja Ester oli nii nõtke, heldinud rütmilisest liikumisest, habras ja peaaegu kehatult kerge nagu vesikiil, lumehelves või inimese hingeõhk.

Pavel komistas Esteri kohvrikese otsa ja kaotas tasakaalu. Tütarlaps libises tal käte vahelt, kukkus selili kušetile. Pavel kukkus nagu mahasaetud puu kogu kehaga Esteri peale ja mõlemad puhkesid korraga naerma. Pavel sasis kahe käega tütarlapse juukseid.

«Oleme meie alles hullud!»

«Mis sellest! Oleme pealegi!»

Hoobilt kustus nende naer.

«Ester...»

«Jah...?»

Pavel ei tundnud sel hetkel tema silmi ära. Need läikisid palavikuliselt, nooruk nägi neis kummalist sära, ta hoidis hinge kinni, kui tundis neiu keha, sooja, alles tantsust hõõguvat.

Esteri rind kerkis ja vajus erutatult.

Ja siis embas Ester teda ägedalt. Tõmbas nooruki enese ligi uue, seniaimamatu jõuga, surus oma suu poisi huultele. Pavel sulges tahtmatult silmad, julgemata end liigutada.

«Sina, minu...» kuulis nooruk läbi joobnustava une sosinat, mis oli täis õrnust ning kartust, «minu... ära jäta mind iialgi maha... Pavel! Tahaksin end peita sinus kõikide eest...»

Pavel kallistas teda kõigest jõust. Korraga haaras mõlemaid lõõm, mis tumestas aru. Kõik sulas ära, järele jäi vaid Ester, kõige kolle. See sarnanes lendamisega. Pea käis ringi. Karmi hellusega silitas Pavel Esteri palgeid, pimestatuna uutest tunnetest. Ah, see süda! See helises Esterile vastu nagu kell. Ja tütarlapse hingeõhk, mis voolas üle Paveli leegitseva näo, tungis oimudele langenud juustesse. Alles siis, kui nooruk surus oma huuled paljastatud rinnale, väikestele rinnakumerustele, tõmbus Ester kogu kehaga kangekaelselt enesekaitsele.

«Ei, Pavel, palun sind... ei! Täna veel mitte, Pavel... Ära vaata nõnda... kuuled mind! Palun sind...»

Nooruk lõdvendas embuse, kui märkas tütarlapse silmis pisaraid.

Pavel tuli mõistusele. Kõik oli möödas, mõõn, kiire mõõn, haihtus pinge, mis jättis enesest järele üksnes häbitekitava värisemise. Noorukis vaibus mõru igatsus, äkki näis talle kõik tühjana ning laastatuna, nende vahel laotus jällegi ääretu kaugus. Pavelil olid pisarad kurgus nagu päris väikesel poisil.

Ta tõusis istukile, laskis jalad põrandale, hõõrus peopesadega oma tardunud nägu. Meenus läbielatu, teda ahistas mõte oma naeruväärsusest. Ja alandavast häbist. Poisinolk, kollanokk! Ta ei julgenud Esterile otsa vaadata. Ta tõusis, katsus katkendlikul häälel hajutada ängistust, mis rõhus rinda.

«Ma teen akna lahti. Siin on lämmatavalt palav.»

7

Nad jäid pimedusse. Vaikisid. Taevavõlvil särasid varajased tähed. Pavel vahtis neid huvitult, rahutus südames. Kahjutunne, etteheidete kibedus, kus puuduvad sõnad. Kuri häbitunne. Pavel jonnis natuke, venitades vaikimist pikemaks, ta keha muutus kangeks ühes asendis lebamisest, kuid ta ei liigutanud end, et Esterit mitte häirida. Mispärast? Mispärast Ester keeldus? Tahtis ta noorukit alandada? Pavel ei teadnud. Tütarlaps hingeldas vaevalt kuuldavalt tema kaenlas, tema kehast õhkus nõrka soojust. Ta polegi magama jäänud?

Pimedusest kuulis Pavel vaikset küsimust.

«Oled pettunud?»

«Ei.»

«Kas tõesti?»

Pavel vaikis, ei tahtnud valetada.

«Miks sa vaikid?»

«Mõlgutan mõtteid.»

«Mille üle? Räägi midagi, palun sind. Ainult ära vaiki!»

«Mitte millegi üle. Üksnes niisama, tead? Mitte millegi tõsise üle.»

Nooruk märkas, et tütarlaps temast natuke eemale tõmbus.

«Sa oled pahane. Mida ma sulle tegin? Väga pahane oled, et...»

«Ärme sellele enam mõtleme,» katkestas Pavel närviliselt ta jutu. «Pole ju mitte midagi juhtunud.»

«Sa ei räägi tõtt. On juhtunud... Ma kartsin. Aga teine kord... usud mind? Sina... Kas sina tunned samuti sellist nukrust?»

«Hm...»

«Seda ma ei tahtnud. Tõesõna. Ma olen rumal... ja tänamatu, nagu sa nüüd minust juba tead.»

Pavel õhkas: «Issand, on sinuga alles rist!» Ta kompas tütarlapse pead, lõi sõrmed juustesse, sakutas neid kergelt, kuid see kõik, mida nad läbi elasid, oli tagasipööramatult möödas. Ja teesklemine ei aidanud midagi. Nad ei tahtnudki seda teha.

Ester asetas pea Paveli rinnale, surus kõrva selle vastu.

«Mida sa jälle teed?»

«Kuulatan. Seal tuksub. Elav süda. Oota, ära liiguta end, las ma kuulan. Nüüd — tuks, tuks. Nagu pump. Tahaksin seda suudelda, kui saaksin...»

«Sa oled lollike. Kui ta ei tuksukski, mis sellest?»

«Kui inimene sureb, lakkab tuksumine...»

«Ja mis on selles nii imelikku?» protesteeris Pavel pahaselt.
«Mitte midagi, ma tean. Hingamine jääb seisma. Mind kohutab kõige rohkem see, et ma ei saa enam hingata. Kui mul mõnikord on raske, siis ütlen enesele: sina lollpea, sa ju hingad, sa ju võid hingata. See on nauding, kui ainult õnnestub alati õigel ajal sellele äratundmisele jõuda. Tule, proovime seda üheskoos, kas tahad? Hingata . . . sügavalt sisse hingata, ah — õhk, kas tunned? Ja mõtelda selle juures: ma hingan — ma hingan, ma hingan veel . . . ma olen rikas . . .»
Pavel allistus tahtmatult püörasele ettepanekule. Tõmbas sügavalt kopsudesse juuniöö niisket tuuleõhku ja ta enesetunne läks paremaks. See oli väike öine võimlemisharjutus kõige lihtsamas vormis, mida sooritab igaüks. Me oleme küll peast segased, mõtles nooruk selle juures, kuid hinga, Ester, palun sind, hinga siin maa peal ja ära iialgi lakka, kasvõi ainult minu pärast — hinga! . . . Pavel tõusis, läks akent sulgema.
«Ära pimenduskatet alla lase, ma tahan taevast näha. Mulle tundub siin öösiti, et viibin otsekui kongis. Ma vihkan pimedust.»
«Mina samuti!»
Nooruk täitis ta soovi ja heitis jällegi kušetile, läitis sigareti ja nende kohal lõi kumama punane tuluke nagu poi õõtsuval veepinnal. Pavel hoidis vasaku käega Esteri õlgade ümbert kinni, katsudes mõtteid igapäevastele asjadele juhtida. Ta vihkas kogu olemusega neid asjatuid, tarbetuid arutlusi surmast. Milleks sellest rääkida? Kas pole küllalt tõsiasjast, et praegu on kogu linn täis surma? Kuid Ester ei tea mitte midagi.
«Mida sa tegema hakkad, kui sõda lõpeb? Ma mõtlen — peale selle, et saad mu naiseks?»
Nooruk tundis, kuidas tütarlaps end tänulikult tema vastu surus.
«Sinu naiseks? Pavel . . .»
«Noh? Mis siis? See on enesestmõistetav.»
«Enesestmõistetav . . .» kordas Ester endamisi.
«Sa ei usu?»
«Usun. Sind usun. Teisi mitte kedagi. Mul polegi ju enam kedagi teist, tead? Aga see näib mulle nii kummalisena. Millal see tuleb? Ja mida sa minuga peale hakkaksid? Kas sa armastad mind veel, kui kõik on möödas? Võib-olla, kui seda kõike poleks olnud, me poleks tutvunud ega ka teineteist nõnda armastama hakanud. Mis sa arvad? Kas oleksime tänaval teineteisest külmalt möödunud, sina oleksid läinud teise naisega ega oleks pilkugi heitnud . . .»
«See pole tõsi,» vaidles Pavel ägedalt vastu.
«Ma ei tea. Aga see kõik tundub mulle nii erakordne. Ja pärast . . . kui oleme nagu kõik teisedki! Sina oled selline tõsine . . .»
«Varem ma polnud niisugune . . .»
«. . . ja natuke toriseja. Mina aga . . .»
«Sina oled jälle lollike.»
«Isa ütles, et lobiseja.»
«Tal oli õigus. Aga see on pisiasi. Ma armastan sind tõsiselt. Ma pole kedagi maailmas nii väga armastanud kui sind. Tõesõna!»
«Ja oled sa siin minu juures õnnelik?»

Pavel kõhkles. See sõna näis talle natuke kohatuna, asjatult ülespuhutuna, otsekui magusavõitu armastusromaanist.
Nooruk noogutas ja pööras silmad kõrvale. Ta tundis oma kaelal tütarlapse kätt, mis libises ta õlale. Pavel pööras pead ja tabas Esteri tõsise, siira pilgu.
«Mina olen sinuga väga õnnelik.»
Pavel võttis ta pea käte vahele ja suudles teda kergelt huultele.
«Tore. Olen rõõmus. Aga sa ei vastanud mulle, Ester. Mida sa hakkad tegema, kui kõik on möödas?»
«Mina? Tahaksin tantsida.»
«Nagu Salome?»
«Aga pead ma küll kellelgi maha ei raiu. Tants nõuab palju tööd, kuid ma tulen sellega toime. Ma tantsisin kodus, ainult nii et seda keegi ei näinud. Ükskord võtsin ma toas laualt kirju laudlina, isa nägi mind, kuidas ma sellega aias keksisin, ja naeris. «Sina, Esta, näed üsna totter välja,» ütles isa. Jumal teab, mida ma seal tantsisin! Niisama, tead. Enda jaoks. Kui olin kurb, tantsisin kurvalt, ja kui olin lõbus, siis lõbusalt. Kord käisin ma emaga balletti vaatamas. Selle nimi oli «Muinasjutust muinasjutuni». Kaunis! Tahaksin kord samuti teatris tantsida, suurel laval, mina tantsiksin ja valgusekoonus lippaks mu kannul nagu koer. Siis süttib kroonlühter, inimesed hakkavad plaksutama, ma teen neile kummarduse ja siis . . . siis lähen värske õhu kätte . . .»
«Seal ootan mina ja ütlen arvatavasti: «Täna tantsisid sa väga ilusasti!»»
«Ja siis läheme üheskoos kuhugi, kus saame kahekesi olla. Meie kahekesi ja tuul! Kas sa armastad tuult?»
«Armastan. Sügisel, kui lehed langevad. Mulle meeldib sügis. Temas on niisugust rahu ja korda.»
«Ja mida sina tegema hakkad, Pavel?»
«Mina? Tudeerima. Mul seisab ees ränk töö.»
«Kas tähti?»
«Kuidas sa seda tead?» küsis Pavel üllatunult ja tõstis pea.
«Ma mõtlesin sellest endamisi.»
«Hm. Jah. Õhtul lähen observatooriumi. Avan kupli ja hakkan taevavõlvi jälgima. Olen seda juba teinud. Sa imestad selle üle? Poisikesena lebasin ma maal tädi pool öösel murul. Lebad ja vaatad, kuidas sinu kohal kõik heljub, ja korraga näib sulle, et sinu all polegi enam kindlat maad. Lendad läbi laotuse, kohtad tähti oma teel ja lehvitad neile käega. Tervist, Jupiter, taeva isand, kuidas käsi käib, Veenus? Vahid tükk aega Kuud ja näed järsku — see polegi tegelikult ümmargune pannkook, nagu seda näevad tavalised inimesed, see on kera, mis tiirleb laotuses ilma teljeta, ilma toeta, kujutled seda ja sul hakkab pea ringi käima. Aga kui hakkad selle kõigega tõsiselt tegelema, siis pead matma end arvudesse ja võrranditesse, tead, see on matemaatika, mitte muinaslood . . .»
Ester pani imeks, mida kõike küll Pavel ei tea nendest igivanadest vaikivatest maailmadest nende kohal. Pavel jutustas talle tähekatastroofidest, teistest päikestest, mis ei valgusta meie maakera, augustikuul langevatest tähtedest — neid kutsutakse perseiidideks, sest meile näib, et neid pudeneb Perseuse tähekogust nagu paberituutust — cefeiididest, universumi majakatest,

hiiglasest Antaiosest, mille kõrval meie päike on vaid kuulikene; ta mässis end Kepleri planeetide liikumise seaduste keerukatesse refereeringutesse, andmata enesele aru, et Ester ei suuda seda taibata. Kuid sellest polnud midagi. Ester kuulas häält tegemata, tema kaenlas, jälgis tema helge rõõmuga segunenud vaimustust ja tundis sel hetkel võimsalt, kui väga ta Pavelit armastab. Ta tundis seda kogu kehaga, meeldiva raskusega südames.

«Sa näitad mulle seda kõike, kas — jah?»

«Sa tead ju, et — jah!»

«Võib-olla avastad sa uue tähe. Tead, mis nime sa sellele peaksid andma? Minu nime! Ega niisugust tähte veel ei ole?»

«Lollike!» naeratas Pavel heatahtliku üleolekuga. «Kas sa arvad, et uut tähte on kerge avastada? Mõnikord kestab see mitu aastat...»

«Kuidas kutsutakse näiteks seda seal, seda heledat, näed?» küsis tütarlaps sõrmega taeva poole osutades.

«Vega, see on alfa täht Lüüra tähekogust. Vaata seda tähekogu. Kas näed? Siin, see seal ja too — see kõik on Lüüra.»

«Ta pole lüüraga kuigi sarnane.»

«Hm. See nimi anti talle juba ammu. Küllap tolle aja inimestel oli suurem kujutlusvõime kui meil. Ja muide — oled sa kunagi tõelist lüürat näinud?»

«Ei ole.»

«Näed nüüd!»

«Kas sina oled lüürat näinud?»

«Hm — — — samuti mitte.»

«Näed nüüd!» andis Ester vastu ja suudles Pavelit rõõmsa kelmikusega huultele. Ta lehvitas taevavõlvile käega: «Ahoi, Vega Lüüra tähekogust, tervitan sind! Siin on Ester! Näed — ta märkas sind, nüüd pilgutas silma. Inimene saab temaga varsti paremini asju ajada kui inimestega, kuigi tema on kaugel — inimesed aga nii lähedal.»

Pavel embas tütarlast ja sulges suudlusega ta suu. Jutukas naine, mõtles nooruk endamisi. Kuid tal oli hea meel, et Ester on just niisugune, nagu ta on, elav ning rahutu, üllatavaid mõtteid pilduv, täis ääretut uudishimu, tuulepäist fantaasiat ja meeleolude ning tunnete äkilisi muudatusi, üks mõte ajas teist taga, Pavelil ei õnnestunud neid jälgida.

«Pavel,» küsis tütarlaps ootamatult, «mis on tähtede taga?»

«Kuidas sa seda mõtled? Jällegi tähed, Universum. Lõpmatus...»

«Ja kaugemal? Selle kõige taga?»

«Teised tähed, teised maailmad, seda nimetatakse galaktikaks, ja nõndamoodi aina edasi...»

«Kas seal on jumal?»

Pavel ei tegelnud taoliste mõtisklustega, talle kui tulevasele teadlasele tundusid need alandavatena.

«Ma ei tea,» pomises nooruk vastumeelselt, kehitas õlgu. «Ma pole selle üle järele mõtelnud. Tead, mina olen teaduse poolt. Kõik muud on saba ja sarvedeta muinasjutud. Aga sina? Kas sa usud jumalat? Missugust? Seda teie oma?»

«Mina? Mina ka ei tea. Tunnistan sulle: mõnikord ma peaaegu tahaksin, et jumal oleks olemas. Niisugune tore, õiglane vanake, inimene võiks talle oma südant puistata, kui teised inimesed ühte

taga klusavad ja kui see üks ei tea, mispärast. See on rumalus, eks, aga võib olla, et ma siis nii väga ei kardaks. Tema vahest tõmbaks mind sõrmega ja ütleks: «Tule, Ester, tule siia üles minu juurde ja ära karda mitte midagi, tütarlaps! Seal all nad ei salli sind enam, sest sa pole aarialane...»»

«Ester!» karjatas Pavel kohkunult. «Mina ometi sallin sind!»

«Ma tean. Aga teda pole ju, eks? Kuidas ta sellesse kõigesse suhtuda võiks? Tead, meie oma kodus ei elanud sugugi jumalakartlikult. Isa käis aastas ainult korra sünagoogis jumalateenistusel. Arvan, et ta tegi seda vaid kombe pärast, austusest esivanemate vastu, seda, et ta sünagoogis käis. Isa uskus samuti teadust nagu sinagi. Mina usun samuti teadust. Ja mul on hea meel, et sa oled nii tark, et sa tead nii palju.»

«Ja mul on hea meel, et sina üldse olemas oled,» ohkas Pavel, tundes hellusepiina Esteri sõnade pärast. Nooruk embas teda, kattis ta oma kehaga ja suudles teda, nüüd juba ilma tunnete tulvata ja puhtalt, silitas tütarlapse nägu, haaratuna sellest, mis nende vahel helises. Neid läbis mingi vaikne sõnadeta laul ja keegi kolmas ei võinud seda kuulda, ent siiski oli see täiesti materiaalne ning olemasolev. Pavel tõusis, laskis kortsunud pimenduspaberi alla ja pani lambi põlema. Ta igatses Esteri nägu näha.

Ester ootas teda säravi silmi ja avasüli. Pavel asetas pea tema kõrvale padjale ja sosistas talle juustesse, mis keelele tuli, laulu ilma sõnadeta, kolmas ei võinud seda kuulda, ent siiski oli see materiaalne ning olemasolev. «Tead... ma olen rõõmus, et sa üldse sündisid. Ester, täht?[1] Avastasin selle juhuslikult. Pargis, mitte taevatelgil. Ah, lollus, kuid olgu pealegi! Missugusest tähekogust ta alla sadas? Ma ei tea. Sa pead mu naiseks saama, kas kuuled? Kas kuuled? Võib-olla räägin ma kohmakalt, lollakalt, ma ei oska nõnda rääkida nagu... aga nii see on! Sa oled mulle nii lähedane... lähedasem kui isa või ema. Ma kardaksin juba maailmas ilma sinuta! Ma ei oska seda ette kujutada. Kui kohtan kord sinu isa ja ema, siis ütlen neile: «Tänan teid!» Ja samuti ütlen neile, et armastan sind igavesti. Igavesti armastan sind.»

Ja nendel suurepärastel silmapilkudel purustati nende üksindus ja nad ei aimanudki, et läbi väikese pilu kortsunud pimenduskatte ja aknaraami vahel vahtis pimedusest valgusesse vidukile tõmmatud silm. Selle pilk mõõtis seinu ja kehva sisustust, peatus siis hetkeks üle toolikorju heidetud neiujakil, mille revääri alt säras kollane täht, hoopiski erinev taevatähest.

Silm kadus.

Puust keerdtrepil kõmises raske mehesamm.

Vana maja magas vaikselt.

8

Ennäe — maailm muutus! See ahenes ruumiks, mida piirasid neli seina, lagi ja tolmune põrand. Siin oli aken ja selle taga inimeste maailm. Ester nägi läbi akna kitsast taevatriipu ja võis seda tundide kaupa vahtida; ta nägi ka pragunenud kividega katust, mis oli looka vajunud, otsekui lasuks sellel hiiglase nähtamatu kämmal; kahe kastanivõra ülemised oksad

[1] «Ester» tähendab heebrea keeles «täht». Tõlk.

kaardusid vastu katust. Ta ei julgenud akna lähedale tulla, et keegi majaelanikest teda ei märkaks. Nõnda oli kokku lepitud ja Pavel nõudis seda solvava ettevaatlikkusega.

Tema maailm! See sarnanes kongiga.

Siia kostsid hääled kaugusest. Mõnikord sai ta sõnadest aru. Ta muutus maja elu nähtamatuks tunnistajaks; aeg-ajalt ulatus tema kõrvu kõnekatkendeid, ringõue nägeluste kära, veesorinat plekkpali põhjale, samme, mis kuulusid jumal teab kellele. Päeval kuulis ta õmblusmasinate vurinat kõrvaltoas, tuttavaid hääli töökojast, ta eristas neid juba. Tollele kägisevale vastasid pudikeelne hääl ja hiljem võõrad, tundmatud hääled. Videvikus kopsis kusagil lakkamatult vasarake, kõlas kitarri nuuksuvaid akorde ja lauluüminat. Süüa tahtva imiku virisemine liigutas teda. Öö vaikuses tiksus majesteetlikult siinsamas seina taga pendelkell, lõikas oma väärika pimm-pommiga tunde pooleks, ja kusagil krõbistasid hiired. Ta oli juba harjunud selle väikese krõbinaga, saanud üle naistele omasest vastikustundest hiirte vastu ega pannud lõpuks neid tähelegi. Sada korda uuris ta läbi oma maailma ja lakkas sedagi tähele panemast. Alguses näis talle, et ta läheb siin üksinduses hulluks. Aeg-ajalt luges ta raamatuid, mida Pavel talle tõi, kuid trükiread tantsisid meeletult silmade ees. Kuidas keskenduda võõraste saatuste jälgimisele, kui ei oska omaga toime tulla, ehkki oled täielikult veendunud selle mõttetuses ning nukruses? Aeg-ajalt kuulas ta vestlusi töötoast, kuid masinate võrin mattis sõnad, nii et ta sai aru vaid igast kümnendast sõnast ja mõte läks kaduma. Ta sisustas oma päeva väikeste ülesannetega, et mitte hulluks minna tarbetusetundest, tundest, et oled kadunud nelja tuhmi seina vahele. Hommikul katsus ta võimelda: viis sammu siia ja jälle tagasi, siis andis ta lõdvale kehale käsu kakskümmend kükitust sooritada, liigutas ülakeha ja käsi, kuid see ei aidanud palju. Siis hakkas ta koristama: katsus oma urgast eeskujulikus korras hoida, aga siin polnudki suuremat koristada ja pealegi pidi ta olema hiirvaikne. Mis siis üle jääb? Oodata ja jällegi vaid oodata. Hullumist! Kuid Pavelile ta oma piinu ei tunnistanud, ei tahtnud noorukit muredega koormata. Hambad kokku suruda ja vaikida!

Ta lebas tundide kaupa kummuli, nägu patja surutud, ja nuttis. Videviku ajal kammis ta end hoolikalt ja kuivatas silmad, et tervitada Pavelit rahuliku, tavalise rõõmsa näoga.

«Kas on midagi uut?»

«Ei,» teatas Ester sõjamehelikult tervitades ja rinda ette ajades, näol õnnelik naeratus. «Kõik korras, härra kapten!»

«Priima!» tegi Pavel tõsise näo ja laskis käe kõrva juurest alla. «Vabalt! Ja jalamaid sööma! Sul on kõht tühi, eks?»

Ester raputas pead, nii et juuksed lõid õlgadel tantsu.

Iialgi ei tunnistanud ta Pavelile, et on näljane.

«Valetad! Ma tean, et sul on kõht tühi. Sa oled ju tavaline naine, mitte mõni näkineitsi.»

Häbelikult tõi Pavel koolipaunast lagedale emailist puhtakspudenenud kastruli ja Ester neelas selle sisu aplusega, mis paljastas kergesti asjaolu, et ta valetas. «Hm...» pomises tütarlaps söömise juures, suu toitu täis, «kas on olemas ka mitteaarialikke näkineitseid? Mis sa arvad?»

«Lollus!» muutus poiss tusaseks ja toppis tühja kastruli pauna

tagasi. «Vähe oli, eks? Rohkem ma ei saanud, ära pahanda,» lisas ta vabandava naeratusega.

Ester pühkis käeseljaga suu puhtaks ja suudles Pavelit laubale.

Kord tõi Pavel kaenla all kaasa pikliku karbikese, millest iga liigutuse puhul kostis kõrinat, ja tegi selle juures tähendusrikka näo.

«Mida sa tõid?» küsis tütarlaps uudishimulikult.

Nooruk ei lausunud midagi, asetas sõrme vandeseltslaslikult huultele. Ta lõi Esteri ees lahti «Reisi ümber maailma» ja hakkas sõna lausumata värvilisi nuppe paigale panema. Võta punased nupud ja lase käia! Ester juubeldas, seda lihtsat mängu ta oskas, nad olid seda kodus isaga mänginud. Heideti musta täringut, tõsteti nuppe ja unustati kogu maailm! Küll Ester vihastas, kui Pavel tema nupu ära lõi! Sina jõhkard! Ei — see pole ilus! Oota, seda ma sulle ei kingi, las ma ainult heidan kuus silma! Ah, jälle kolm! Ester tegi sõjaka näo, kuid jällegi ei vedanud tal; tütarlaps sai pahaseks ja sakutas Pavelit juustest, kui too naeris, elades mängule kaasa peaaegu lapseliku õhinaga. Kui Ester kaotas, pühkis ta käega laua lagedaks ja pistis jonnima. Pavel lõi talle käed juustesse, paiskas ta selili, ja kui Ester end kaitses, puhkes nende vahel võitlus täis lämbumapanevat naeru. Seejuures kasutas Ester kõiki naiselikke võitlusvahendeid, millega mees ei saa põhimõtteliselt nõustuda. «Ai, küünistad, sina kass!» sisistas nooruk hingeldades ja haaras tütarlapsel randmetest kinni. Too viskles selles pigistuses nagu tangide vahel, võitles kohkumatult, kuni pääses vabaks.

«Mina enam ei mängi, kui sa niisugune oled.»

«Tore,» naeris Pavel. «Ega keegi ei palugi!»

Ester näitas talle vallatult keelt ja tõrjus laubalt juukseid tagasi. Võttis siis maast musta täringu, veeretas seda mõtlikult sõrmede vahel ja heitis siis. Tuli kaks silma. Kui tuleb kuus, läheb kõik hästi. Ester heitis uuesti. Hm. Tuli viis. See on juba parem. Too endine ei loe, kolm korda tuleb visata. Ta heitis. Tuli kolm. See ka ei loe, see oli vaid niisama — prooviks. Üks silm. Ja jälle kolm. Vastik kolm. Kuus ei taha ega taha tulla. Tütarlaps muutus tusaseks.

Pavel märkas seda ja küsis:

«Sa oled ebausklik, eks?»

«Hm. Mis sul sellega asja?» nähvas tütarlaps tujutult, kuid siis korraga pöördus küsival ilmel nooruki poole: «See on rumal, eks? Aga ära pane seda mulle pahaks, Pavel,» lausus ta süüdlaslikult ja pöördus oma mõtetega mängu meeldivast maailmast tagasi tegelikkusse. «Kas sina pole üldse ebausklik?»

Nooruk kehitas õlgu, kuid raputas siis otsustavalt pead: «Ei, mitte üldsegi! Olen ma siis mõni vanamutt, jumala eest!»

Pavel vaikis tusaselt ega tunnistanud Esterile, et ta igal hommikul hoolikalt jälgib, et voodist väljatulek toimuks parema jalaga, ja et ta on enesele pahane, kui väldib alateadlikult kanalist möödumist, ja et... üldse. See on rumalus, kuid siiski... ja küllalt sellest! Pavel võttis täringu ja heitis selle lauale.

«Vaata!» lausus nooruk. Juhus! Täring peatus ja selle lamedal luisel tahul paistsid kuus valget säravat punktikest. «Inimene ei

tohi alla anda. Kõik peab kord ometi lõppema ja kõik muutub jällegi heaks.»

Tänulikult põimis Ester käed nooruki kaela ümber ja surus end õnnelikult tema vastu. Küllap Pavelil on õigus nagu alati!

Pavel oli ainuke, kes ühendas Esterit elavate inimeste maailmaga. Pavel oli talle nüüd kõik. Kui nooruk tema juures viibis, kui nooruk teda tugevate kätega kohmakalt embas ja juukseid sasis, oli hea olla. Kui nooruk oli ära, jäi järele vihkamine nelja seina vastu, mille vahelt ei viinud teed välja, ja põletav igatsus siit põgeneda. Ära siit! Uks lahti murda ja pageda! Pageda kuhugi, kus on inimesed! Isa, ema juurde! Ent kus nad on? Võib-olla nad ootavad teda, võib-olla kirjutavad talle pikki ja kauneid kirju, mis lähevad kaduma, mis ekslevad mööda maailma nagu härmalõngad hilissuvel. Põgeneda koju! Ent kus see praegu on? Pageda jalamaid, enne kui siia hiilib pimedus ja täidab kambrikese nagu gaas. Ta kardab seda. Ei saa ometi elada lakkamatult palavikulises silmapilgu ootuses, millal liigub ettevaatlikult ukselink ja sisse astub Pavel, näol kergemeelne naeratus ja silmades rahutus, mis reedab teesklemist.

Ja Ester teadis, et nad muutuvad iga päevaga teineteisele lähedasemaks, kuigi nad lakkamatult ei tunne, nagu oleksid nad mees ja naine. Ester teadis, et neis mõlemates asub eriline hirm selle ees, mis lähenes nagu pilv, mis rippus nende vahel nagu sõnadeta küsimus, purskas esile helluse sügavikust ja kadus jälle kaugusesse, uhutuna minema ujedusest, mis võitles sõgedalt igatsusega. See igatsus! See asus igas puudutuses, see peitus silmades, huultel ja Pavel varjas seda pingutusega, mille eest Ester oli talle tänulik. Neid üllatasid aeg-ajalt hetked, millal nad pilkudega teineteist vältisid.

Pavel tõusis, läitis rahutult sigareti, hõõrus käega nägu.

«Kauaks sa siia enam ei jää. Sa oled kahvatu. Vajad päikest. Miks sa vaikid? Mis sul on?»

«Tõota mulle ... et sa täna kordagi kella ei vaata. Mitte kordagi!»

«See on mul — ainult niisama, harjumus ...»

«Paistab, nagu oleksid sa lakkamatult ära minemas.»

«Miks sa seda räägid? See pole õige!»

«Mõnikord olen ma juba iseenesele koormaks. Ma arvan, et me oleme hullud, Pavel. Kui mul oleks küllalt aru peas, kui ma sind vähem armastaksin, ma peaksin ära minema.»

«Oled sa hull? Sa ei tea, mida ...»

«Mida?»

«Mitte midagi ... Ole kannatlik, ma tean, mida teen. Võib-olla veel kõigest paar päeva, aga sa pead vastu pidama, sest ... see pole võimalik ... palun, usu mind!»

Sellistel silmapilkudel tõmbas Pavel Esteri enese ligi, kallistas teda mõlema käega, nagu tahaks ta kogu oma tahtejõu tütarlapsele üle kanda. Ester vajus ta käte vahele, silmad poolkinni, ja embas noorukit kogu oma tunde- ning igatsusjõuga. Igatsus asus tütarlapseski, ebamäärane igatsus, mis kerkis rinnast tundmatu veetlevusega, tumestas mõistuse. Peita end noorukisse kõikide eest, muutuda olematuks, kustutada see piinav piirjoon, kus lõpeb Pavel ja algab Ester. Kuidas saaks ära minna?

Ja jällegi on Ester üksi, uks klõpsatas kinni.

Lõdvalt lamab ta poolunes-poolärkvel ja kõik on jällegi tumm ning ükskõikne, öö ja päev — kui palju on neid juba olnud — ja talle näib, et süda jääb pikkamisi seisma ja veri aeglustab soontes oma ringlemist. Ainult mälu töötab täie hooga. Projitseerib fantastilise maagilise laternaga kahvatuid, läbisegi paisatud pilte. Aeg-ajalt näis talle, et elu, mida ta varem elas, polnudki õieti elu.

Üksnes selle ootamine, mis lähenes, üksnes prelüüd, unenägu. Selles oli kõik. Isa ja ema, nende linnake, vana kool öökulliga ja täistopitud nahkhiirega kabinetis, lemmeldega kaetud Troníčeki tiik, kus ta käis sumpamas, ja roheline lehtla nende aias. Isa mesipuud, kust kostis suvel kõva sumin, ja tantsukleidid, mis pidid olema jäänud kadunud vanaema vanamoelisse kappi. Ja majas asus arstikabinet, kõik oli puhas ning läikiv, lõhnas seebi ja desinfektsiooni järele, kuningriik, kuhu väike ninatark ei julgenud üldse ronida. Ja ooferuum musta tammepuust mööbliga ning rebitava lauakalendriga; seinal auruveduri pilt, plakat; sellele oli maalitud arst, kuidas too embab kaitsva liigutusega paljast nutvat last ja tõrjub teise käega eemale inetut luukeret, kes on sirutanud oma külmad käed kohkunud vaesekese järele. See arst oli noor ega sarnanenud üldse isaga, ent iga kord, kui Ester sellele pildile pilgu heitis, tundis ta uhkust isa üle. Ja selle pildi all tammusid sõnnikustes saabastes maainimestest patsiendid, kes jätsid enesest maha laudahõngu ja kevadise pori kamakaid.

Näod, hääled, sõnad. Vali kellahelin läbistab maja, isa kõneleb kellegagi värava juures, noogutab oma õilsat hõbehalli pead, tuleb piki jalgrada majja tagasi ja läheb garaaži juurde. Kahekesi isaga logistavad nad vanas astmahaiges autos läbi porise maastiku, isa keerab rooli ja on tõsine, nad rappuvad künklikul teel, pori pritsib kahele poole. Oma nõtke käega peab isa luukere pori eemale tõrjuma. Ja hiljem, kui isa viibib mõnes majas, ootab Ester autos. Vahib maailma enese ümber. Majatrepil laiutavad naised erutatult käsi, keegi sõidab jalgrattal mööda ja pritsib hanede lobistamisloigust räpast vett; siis väljub isa, suitsetades rahulikult sigaretti, ja auto hakkab uljalt mürisema. Ja alles siis, kui nad rappuvad jällegi teel niiskete põldude vahel, tuleb Ester küsimustega lagedale. See naine seal sünnitas poisslapse. Ja Ester: «Kas on väga valus, kui sünnitad ...?» «Ah sind uudishimulikku! Lähed ruttu vanaks.» Ja mõlemad puhkevad naerma ja Esteril on hea olla vihmase sügistaeva all.

Kolmeteistkümneaastane! Tal on ustav sõbratar Jitka, ühendatud jõul paluvad nad ema, et too lubaks Esteril patsid maha lõigata. Väike vandenõu, mille kohta isagi laitvalt torises. Ja siis on ta juba peaaegu preili, poolenisti laps, poolenisti naine, lamedal rinnal kerkivad arglikult kaks kumerust; järsk muudatus temas paneb teda vaikselt naeru kihistama ja siis jälle piinlema; teda erutab see, mis on tunginud ta kehasse ja sekkunud mõtetesse; ta on nõutu nende kirevate tunnete keskel, mis tema ümber hõljuvad; ta on raevukas ning sedamaid leebe ja oma komplitseeritud maailma mähkunud. Usalduslikkus ja sosistamine ja kihistav tütarlapsenaer ja jalutamine omapead, kokkukägardatud taskurätik peos. Mida sellega peale hakata? Ja väike kohmakas seiklus. Ta nimi oli Jaroslav, kuid kõik kutsusid teda Jarekiks.

Ta oli Esterist kolm klassi ees ega pannud tütarlast varem tähelegi.

Millal see kõik siis algas? Troníčeki tiigi juures niidetud luhal Ester keksles seal palja jalu, lauldes endamisi oma etteaste puhul. Kui ta märkas kaldal poissi, jättis ta hüplemise järele ja muutus tusaseks. Poiss nõjatus seljaga vastu puud, käed taskus, ja irvitas. Harilikult oli Jarek mehelikult tõsine, ta naeratus oli kergelt põlglik ning üleolev, ent tookord, kui ta nägi, kuidas talle ammuli sui, näost punetades otsa vahitakse ega teata, mida käte ja jalgadega peale hakata, puhkes ta vastikult naerma ja koputas sõrmega paljutähendavalt vastu laupa. Tobu! Veel enne kui Ester plehku pani, jõudis ta poisile keelt näidata. Kuid lugu ei lõppenud sugugi sellega. Järgnevatel päevadel hakkas poiss märkamatult ümber nende maja lonkima, pea kergelt longus, käed inglisvillaste pükste taskus; Ester tundis enesel kortsus kulmude alt heidetud kummalisi pilke ja oli sellest kõigest väga erutatud. Tookord luges ta «Vanaema», muutus ise hoobilt Viktorkaks ja Jarek oli must kütt.[1] Huu! Ainult et sellel olid helesinised silmad, lapselik suu ja laubal naljakas juuksetukk.

Ester sai tähendusrikka kirja, mis oli koolipoisi käega rutakalt vihikust väljakäristatud joonelisele paberilehele kritseldatud. «Armastan teid, kas tahate minuga käia? Ootan homme kell neli tuttavas paigas. Teie ustav J. P.» Ja selle all tungiv postskriptum: «Hävitage see jalamaid!!!» Oma meelepaha kinnitamiseks rebis Ester kirja tükkideks — kuid kohtamisele ei saanud ta minemata jätta.

Ta näeb poissi veel praegugi: ootab teine seal, selg vastu puud, naljakalt tõsisena, päikesest pleekinud juuksed pumatiga siledaks võitud, nägu pingutusest tõmblemas; poiss kisub end puutüve küljest lahti, longib talle vastu ja pilgutab silmi, hakkab siis murdeea häälega sisistama sissejuhatavat lauset, mille ta ilmselt teel siia hoolikalt valmis oli sepitsenud. Arusaadavalt ütles Ester poisile, et tema olevat tulnud siia juhuslikult jalutama. Poiss muutus kurvaks, kaotas jutulõnga. Hiljem Ester otsekui unustas oma jalutuskäigu oletatava eesmärgi. Viisakalt kõndis Jarek tema kõrval piki kitsast jalgrada, mis viis ümber Troničeki tiigi, poiss murdis kõvasti pead, kas võtta tütarlapsel käe alt kinni, Ester aga tundis poisi piinadest vaikset kahjurõõmu. Jarek ei teadnud isegi, millest kõnelda, kuidas kangestunud keelt liikuma panna. Ega teil külm ole? Ei. Kas olete juba Prahas olnud? Jah. Kas ruttate koju? Ei. Hm... Nad kohtusid, Jarek oli armas poiss, mehelikult ükskõikse näo tagant sukeldus esile poisikeselik ujedus. Ta usaldas Esterile, et tal on himu minna laia maailma ja et ta ostis seetõttu paksu atlase. Miski ei hirmutavat teda nii väga kui mõte, et tal tuleks üle võtta isa apteek linnaväljakul ja müüa leti taga aspiriini ja kõhulahtistamisvahendeid. Parem juba jalga lasta. Kui ta vandeseltslasliku tõsidusega tegi Esterile ettepaneku, et nad põgeneksid üheskoos, puhkes tütarlaps naerma. Õieti naeris ta poisi juuresolekul ühtelugu. Ent üksipäini mõtles ta tõsiselt Jare-

[1] Božena Němcová (1820—1862) klassikaline romaan, tšehhi proosa üks nurgakive, «Vanaema» (1855), mida on nimetatud tšehhi kirjanduse pärliks (Karel Havlíček) ja mille autorit Julius Fučík tšehhi kirjandusliku keele demokratiseerimise eest nimetas sõnarevolutsionääriks. Viktorka ja must kütt — tegelased selles romaanis. Tõlk.

kile kui oma esimesele austajale. Kui poiss esimesest häbelikkusest üle sai, püüdis ta sooritada esimesi vallutusretki. Väike vihane võitlus lõppes Esteri vabatahtliku kaotusega. Tütarlaps ei saanud aru, miks sellest õieti nii suurt numbrit tehakse: Jareki suudlused ei ütelnud talle mitte midagi. Hiljem ta end enam ei kaitsnud. Jarek külvas ta ohtrate suudlustega üle.

Murrang! Teisiti ei saa seda nimetada. See ei tulnud järsku. Päeval, kui läbi linna sõitsid poripritsmetest kaetud saksa mootorrattad, oli neil kohtamine metsa serval. Kõikjal oli palju varakevadist pori. Nad sammusid õhukese mudakorra sees, vaikisid. Päevad lippasid mööda. Ester ei saanud paljustki aru, tabas vaid üht-teist vanemate nägudelt, nende salajastest vestlustest. Mis on juhtunud, isa? Mitte midagi, Estake, veel mitte midagi. Miks nad tema ees tummaks jäävad? Kuid siis varises kõik üksteise järel kokku — tantsimine, kool, kuhu ta enam ei tohtinud minna, ja siis tegi ta tumma õudusega kindlaks, et inimesed tahavad talle otsekui ilma sõnadeta ütelda, et ta on teistsugune kui ülejäänud. Ta on juuditar. Mõned juudi perekonnad põgenesid välismaale ja nende maja kolisid sisse võõrad, tundmatud inimesed, keda linnaelanikud vihkasid. Miks nad põgenesid? Kas meie peame samuti ära minema, isa? Ei, Esta, meie jääme siia! Siin on meie kodu.

Ester teadis, et paljud isa tuttavad soovitasid vastupidist. Isa oli vankumatu. Ühel päeval sõitis koju hüvasti jätma Esteri vend Kamil. Ta õppis Prahas arstiteadust, kuid oli juba ammugi auditooriumist välja kihutatud. Ta kadus nende elust nutust tursunud silmadega ning jäljetult. Ja siis muutus kõik veelgi halvemaks. Võttis tükk aega, enne kui Ester taipas, miks Jitkal pidevalt nii vähe aega on. Jitka tuli tema juurde vaid õhtuti ja tagumise värava kaudu. Ta oli tubli. Nad istusid roheliseks võõbatud rõdul ja Jitka silitas ta juukseid. Ära nuta, tüdruk, kord lõpeb see kõik. Ma tean, ja ma ei tõina enam. Mis uut on koolis? Ja tantsutundides? Kellega sa kõige rohkem tantsid? Ma näitan sulle oma kleite, kas tahad?

Ja Jarek. Too muutus aina aremaks. Kohtamised jäid harvemaks ning sõnakehvemaks. Koolis olevat kohutaval kombel tööd. Poiss lõi silmad maha, tegi süüdlasliku näo ja tema naeratus oli viril. Ester taipas: Jarek räägiti kodus pehmeks ja tema, hirmunud mehike, tahaks laia maailma minna? Ei, see lepib oma saatusega, istub lõpuks väikelinna apteegi leti taha. Müüb veel suure rõõmuga aspiriini ja kõhulahtistamisvahendeid. Esteril polnud temast kahju, kui ta nägi, kuidas poiss vestluses jänesehaake teeb, kuidas kogeleb, kui Ester temalt otseselt küsis, kas ta ei karda juuditariga käia. Arusaadavalt kartis ta! Kiiresti — mingis sensitiivses enesekaitses — katsus tütarlaps võõrduda temast, tema randevuudest, suudlustest. Jarek pettus. Siis alustas kaastundega. Ester vihkas teda selle tõttu. Kord unustas poiss küsida, millal nad jälle kohtuvad. Tütarlaps ootas seda. Paari päeva pärast sai ta masinal löödud kirja. Selles kinnitas talle Jarek, et armastab Esterit igavesti. Rääkis mõistusest ja raudsest paratamatusest, apelleerides tütarlapse arukusele. Ja tõotus: kui see kõik lõpeb, võtab ta Esteri naiseks ja nad sõidavad üheskoos laia maailma. Palus tütarlast, et too talle fotod tagastaks. See on mõistlik. Allkirja unustas, kuid mitte märkust: palun sind, hävita see jalamaid! Kõik lõppes, Esteril ei valutanud õieti südagi, sellesse jäi

vaid tumm põlgus ning kibedus, ja see ei võpatanud ka siis, kui ta märkas, et Jarek käib nüüd niisama kohmetult Jitkaga. Küllap ta vannub nüüd tollele igavest armastust ja tõotab üheskoos laia maailma põgeneda.

Esterit rõhus tühjustunne. Ta tajus seda kõikjal, kuhu ta käe sirutas. Tõsi küll, suurem osa linnakese ja ümbruskonna inimestest käitus hästi; nad andsid talle salaja, kuid ka täiesti avalikult mõista, et nemad seda kõike ei poolda, et nemad jäävad oma seisukoha juurde. Eriti need kõige vaesemad patsiendid ei unustanud oma «härra doktorit», kuigi tema säravvalges kabinetis haigutas tühjus. Ikka leidus küllaldasel määral sõbralikke sõnu ja abivalmis käsi, kuid seda kummalist, arusaamatut õhutühjust polnud võimalik üksnes kaastundega koduseks muuta. Puhkes uute ning aina jäledamate määruste valing — jälle need inimeste kaastundlikud pilgud! Esterile näis, et just kaastunne süvendab kraavi tema ja teiste inimeste vahel. Kas kuuled? Sina vaene väike, ma tean, et te sinna midagi parata ei saa. Me kõik armastame su isakest, teie olete korralik perekond. Mida see tähendab, jumala eest? murdis Ester pead päeval ja ööl. Miks? Miks meid haletsetakse? Ja ta leidiski seletusi, eriti sellest päevast peale, millal ema pidi ta jakile kollase tähe õmblema. Keegi hakkas nende majakese peale hammast ihuma. Head sõbrad juhtisid sellele nende tähelepanu. Kuid endised koolikaaslased! Ta vältis neid. Kui need teda kohtasid, käitusid nad erinevalt. Mõned üksnes sosistasid hälbinud pilgu saatel oma «ahoi» ega aeglustanud sammu. Teised pilgutasid talle vandeseltslaslikult silma, tulid tema juurde — noh, mida sa teed? Tule mõnikord meie hulka! Juhtus koguni, et ta sai kooliaasta algul anonüümselt saatjalt paki seitsmenda klassi õpikutega, et ta võiks ise õppida. Kuid leidus ka selliseid, kes mõõtsid teda tusaselt üleolevate pilkudega ja vahtisid teda kohtlase huviga ning varjamatu uudishimuga nagu rariteeti, nagu musta lammast. Neid ta vihkas. Erinevus, mida nad varem ei teadnud, oli paljastatud ja must lammas karjast välja kihutatud. Kord ei pidanud Ester vastu ja näitas ühele ammuli sui vahtijale keelt.

Kas näed? Kuidas kustutada mälust nende plangule kirjutatud kriidikirja? Ta märkas seda, kui väljus ühel hommikul majast: «Juudinärud välja!» Valged rohmakad tähed, mis tormavad talle vastu, püsivad ta silmade ees; ehmatusnutuga jookseb ta majja, otse isa kaenlasse. Isa võtab ta pea käte vahele ja surub Esta vaikides oma rinnale. Isa — mispärast? nuuksub tütarlaps tema rinnal, mida me oleme teinud? Ma lähen ja pühin selle ära! Kuid isa vaikib, on arusaamatult rahulik, otsekui leppinud selle kõigega... Ei, Esta, see ei aitaks. Ära pane seda tähelegi... peame selle välja kannatama... ja ära nuta, tüdruk.

Ester avas silmad. Kus ma olen? Kõik on vanaviisi. Õuekesele tema pea taga hiilib uus hämarus, keegi astub piki tänavat ja vilistab vaikselt. Tütarlaps lamab selili, nälg näpistab sisikonda — jumal, millal Pavel küll tuleb?

Isa! Ta kummardub Esteri kohale, kuni tütarlaps tunneb tärgeldatud kitlist hoovavat peent desinfektsioonilõhna, silitab väriseva käega tütre juukseid, vaikib. Miks ta vaikib? Miks ta vihaseks ei saa? Miks...? Mida kohutavat ta teab? Mida on ta korda saat-

nud? Ester näeb kortsulist, tuhakarva, tumesiniste silmadega nägu ja armetut kuju, kellel lotendab seljas kulunud kuub kollase tähega, nii nagu ta koidikul kodust välja vankus, vaikivana, tummadesse muredesse vajununa, ja siiski on see isa, kes praegugi seedab õhtu lambi juures ja lagistab naeru allalastud pimenduskatete taga ja õpetab temale valsisamme. Ja siin on uus sõbratar Hanka, neid lähendas kollase tähe ühine saatus, ja siin on ema, samahästi kui mitte millestki toitu valmistav, see salaja pisaraid valav ema, ja siin on veel pimedusest ning eelaimustest ahistatud kodu — ei, ei — nad kõik on veel koos.

Tummad, õõnsad nädalad, kuud! Kus ma olen? See on uni, kindlasti on see ainult piinav uni vihmasajust ja mingist vanast kaarikust... see põriseb läikival sillutisel, kaarikul rappuvad ranitsad ja kohvrid, viiskümmend kilo isiku kohta — isa läheb ja Ester koos emaga tippab tema kõrval kuni avatud väravani. Sajab. Isa jätab hüvasti. Peab. Ja tema eest välgatavad mööda tavalised inimesed, kes selja poolt vaadates sulavad kokku kirevaks määrdunud plakatiks, kõik on märg, kogu maailm vihma täis — küllap nõndamoodi algaski veeuputus, välgatas Esteril läbi pea, — nemad aga seisavad lakkamatult koha peal nagu märgunud sillutise muster. Kui ta ei astu kordagi tumedale tänavatriibule, kohtuvad nad kõik jällegi. Ta usub seda ega usu ka. Nad ei saa ometi igaveseks siia jääda! Kohale sõidab teisi kärusid ning lapsevankreid ja tullakse ka niisama, kohver käe otsas, ühesugused kollased tähed riietel, mehed ja naised ja lapsed, pisarad ja naer ja vihm, vanamees taevamärjast niiske täishabemega, õlgkollaste patsidega plikake, kellel määrdunud nukk süles, proua peenemast seltskonnast, ja jälle vihmapiisad, sõnad, ametlikud dokumendid, majade niisked seinad, mahapaisatud prügiurn ja kanal, milles kobrutab vesi, aknad ja silmad. Isa sosistab midagi lohutavat ja pühib taskurätikuga higist laupa, ta on surmväsinud, kuid naeratab jõuetult, piki kaabuserva veerevad tal vihmapiisakesed. Kui isa teda suudleb, ei jaksa ema enam pisaraid tagasi hoida. Sina, mu tütreke... Isa, sosistab ta taadile kõrva sisse, mispärast...? Mida me oleme teinud? Mitte midagi, Esta, tõesti mitte midagi. Ainult seda, et *me olemas oleme*, mõistad, Esta? See on pimedus, see praegune aeg, hoia ennast... ja ära nuta, küll tuleme oma aeda tagasi ja hakkame üheskoos visiitidele sõitma... ole vapper ja kirjuta meile! Me pole ometi kurjategijad, kõik läheb hästi. Kuid see ei aita enam. Ma tahan teiega kaasa minna, isa! Võtke mind kaasa. Ilma teieta ei kuulu ma enam siia!

Ma hakkan siin kartma...!

Vana kaarik liigub, veereb väravast välja, vihma kallab kaela Esterile ja inimestele, kes lähevad mööda, tõukavad teda. Isa! Jumalaga, Esta, me näeme varsti üksteist, nägemiseni, tütreke, nägemiseni Terezínis! Isa! Isa! hüüab ta neile järele.

Ja siis ei näe ta neid enam.

Ester hüppas kušetilt hoogsalt jalule, hõõrus kätega nägu. Tõmbas pimenduskatte alla ja pani lambikese põlema. Tuleb end kammida ning korrastada, enne kui Pavel saabub. Kuidas ma välja näen? mõtiskles ta õnnetult. Ta tundus enesele siin lakkamatult natuke määrdununa ning kortsununa ja polnud mingit võimalust

vannis käia, pluusi triikida, lihtsalt mitte midagi. Päevad olid palavad ja tal polnud võimalik isegi oma vangikongi tuulutada, vabaneda higi ning kleepuvuse lakkamatust tundest, ja ta oli selle tõttu meeleheitel. Ma käin alla, arutles ta, ah jumal — aga ma tahaksin talle meeldida, nii väga meeldida, iga naine tahab ometi meeldida sellele, keda ta armastab, ja ma ei saa! Pigem tühja kõhtu kannatada, pigem nälg kui see. Ta sättis taskupeegli tühja vaasi najale ja tõmbas kammiga läbi sassiläinud juuste. Läikival pinnal peegeldus poolhämaruses võõras nägu, halvasti magamisest kipras.

Ta sulges kohkunult silmad. See pole mina! Pole!

Kui ta silmad avas, näis talle, et lagi laskub allapoole. Langeb otse tema peale. Ta tegi hüppe ja tormas ukse juurde, erutatult hingeldades. Ei, ei lange. On oma kohal. Ta teadis seda juba: see on vaid näljast. Nälg tegi oma tööd, korises lakkamatult kusagil sisikonnas, tumestas aru ja tekitas valu. Nälja kannuste all tõmbus keha hetketi sirgeks ja lõtvus sedamaid.

Mu jumal, miks Pavel juba ei tule?

Käsi peatus uksevõtmel.

Ester surus kõrva vastu koridori viivat ust, kuulatas vaikust. Kohises. Või asus see kohin peas? Talle meenus väike tüdrukuke, kes surus alleel kõrva vastu telegraafiposte. Kas kuuled seda maailma kauget suminat? Kaugusest? Vaikuse ahvatlev kohin. Ära, ära siit! Sel hetkel tundis ta, et ta ei pea üksipäini vastu, et ta põgeneb ja peidab end kuhugi maailma eest, mähib end kuskil langenud lehtedesse, ronib kodujäneste urgu nende aia taga. Tahtejõud haaras korraga keha, muutis käed-jalad tugevaks ja süda tagus nagu sepavasar vastu alasit. Nüüd!

Ta vajutas linrile. Ta peaaegu kohkus, kui uks nii kergelt järele andis, kui haigutas vastu poolpime koridor, mida valgustas vilets sinine elektripirn laes. Hallitushõng. Kusagil paukus uks. Tsilk-tsolk, tsilk-tsolk tilgub kraanist vett valamu põhjale.

Veel samm ja veel! Natuke aega valitses vaikus, kuid siis kõmisesid puutrepil rasked sammud. Ester oli õppinud eristama majaelanike samme, inimesi, keda ta nägupidi ei tundnud. Need siin kuuluvad paksule astmaatilisele mehele. Need polnud Paveli sammud, mida Esteri igavesest kannatamatusest teritatud kuulmine eksimatult ära tundis. Kuid võib-olla Pavel täna ei tulegi, eile ta ütles seda.

Kurt õhtu!

Sammud lähenesid. Tütarlaps asus arakslöödult taganema. Lipsas toakesse, lõi ukse kinni.

Erutus nööris kõri.

Sammud möödusid, ringõuel ragisesid kiviplaadid.

Ester ohkas kergendatult. Kui Pavel teda nõnda näeks! Ester peseb end ja ootab.

Võib-olla Pavel tuleb.

Tütarlaps läks teise ukse juurde, keeras võtit ja lipsas nirgi väledusega pimedasse töökotta. Ta oli siin juba pimedaski kodus, vältis eksimatult õmblusmasinaid ja polsterdatud mannekeeni, millel rippus lõdvalt kokkutraageldatud sako. Pesemisnõu asus ruumi nurgas, pimedas kobades leidis ta kraani. Ta nööpis plutusi lahti, laskis veejoa kätele. Oli meeldiv kasta nägu peopesadest

moodustatud ruhmikusse, ladistada külma vett kaelale ja juustesse, tal ei saanud sellest isu täis.

Nõnda juhtuski, et ta ei kuulnud elektrilüliti klõpsatust.

Ta karjatas hirmunult. Kahmas käteräti ja surus selle vastu paljast rinda, vahtis silmi pilgutades mõistmatult laua kohal säravat lambikest.

«Oledki mul käes!»

Kõrvalruumi uksel, Esteri lähedal, seisis mees, kes vahtis teda uudishimuliku pilguga üle prilliraamide. Mehe hääl oli tütarlapsele tuttav. Mees oli pikk nagu taputeivas, kergelt kühmus, tal oli kiilaspea ja ta jõllitas tütarlast sõbralikult, meenutades salapärase vanamehe kuju muinasjuttudest. Temast ei hoovanud midagi hirmutavat, ent sellest hoolimata ei saanud tütarlaps sõnagi suust.

«Kuskohast siis sina siia sattusid, preilike?»

Ester vaikis, hakkas külmast lõdisema. Vahtis meest pärani silmi, suu poollahti, ja surus käterätti vastu rindu.

«Sina siis oledki see majavaim, kes meil siin öösiti kolistab,» lausus mees vaikselt naeru kihistades. «Ma ju luurasin sind ja nüüd püüdsin su kinni. Aga mis sinuga on? Miks sa vaikid? Oled sa tumm majavaim?»

Ester raputas pead, kuid ei suutnud piiksugi teha.

«No-noh . . . mind ei pruugi sa karta. Pane ennast ilusasti riidesse ja siis ajame sellest kõigest veidi juttu, eks?»

9

Kolm päeva hiljem juhtus halb asi. Inimesed ringõuel jõudsid ilma pikemata ühisele otsusele: siin on Rejseki käsi mängus. Majas elasid keldrist pööninguni põlised üürnikud, kes — nagu tabavalt öeldakse — näevad läbi üksteise kopsud-maksad, tunnevad üksteist vastastikku kuni viienda põlveni ja teavad, kellega võid tänapäeval kõigest juttu puhuda ja kellest on parem kaarega mööda minna.

Täpselt ei teadnud keegi midagi. Rejsek? Kas tõesti? Ts-ts-ts . . . Rejsek elas neljandal korrusel juba jumal teab mis ajast peale, kuid siiski ei võinud mitte ükski üürnik veendunult lausuda, et ta Rejsekit tõeliselt tunneb. Sellest saadik, kui maja traadita telegraafi kaudu ringõuel levis sõnum, et Rejsek on ühenduses sakslastega, ei püüdnudki keegi temaga lähemalt tuttavaks saada.

Rejsekit mäletati ammust ajast kui ebasõbralikku naabrit, kes elas suletud uste taga ega sallinud, et tema naine, käed puusas, lobiseks naabrinaistega veevalamu juures. Tal oli kergelt üleolev hoiak, niisuguse inimese oma, kes kujutab enesest meelsasti mingit suurust, kes on valvel, et ennast mitte jalamaid igaühega suheldes kompromiteerida, kuid kes ei taha ka jäme olla. Temast teati, et tal oli äärelinnas installatsioonitöökoda, mis kriisi ajal lootusetult laostus. See löök mõjus talle väga raskelt. Harjuti teda nägema, nagu ta tuli õhtuti oma korteripugerikku, pungil portfell kaenla all, natuke tüsedusele kalduv, natuke astmaatiline, natuke haledustäratav oma allakäinud väärikusega, kähiseva hingamisega ning melanhoolselt värvilise ninaga. Naine varises tal kolmekümne kaheksandal aastal järsku kokku, nii nagu näpistatakse

ära küünlataht, ja keegi majas ei pannud tema kadumist õieti tähelegi. Ta suri, maeti maha — elu läks vanas majas aeglasel sammul edasi. Kahe aasta pärast hiilis majast vargsi minema Rejseki kõhetu poeg. Räägiti, et ta õpib Saksamaal tehnikaülikoolis. Kas näete? Rejsek! Teda nähti aeg-ajalt, kui ta kõmpis piki ringõue rigisevaid kiviplaate oma isa korteri poole, jalas läikimalöödud säärikud, seljas üleskistud kraega must mantel ja peas silmile tõmmatud müts. Viimati nähti teda mõne kuu eest. Ta väljus korterist, seljas halvasti istuv saksa sõduri munder, kohvrike näpu otsas. Uksel jättis ta isaga hüvasti, nad langesid teineteisele kaela, suudlesid ja vana Rejsek laksas oma sõjamehele uhkustavalt vastu turja. Tollel õhtul purjutas ta oma korteris tundmatute joomakaaslastega, nad möirgasid koiduni kähisevaid marsse, peksid pudeleid puruks, nii et majas keegi sõba silmale ei saanud. Sellest ajast saadik juhtus seda üsna sageli, maja võttis vaikides ning huvitult teadmiseks: Rejsek hakkas pummeldama! Südametunnistus andis end tunda. Kui ta millalgi oli majas kahjutu ning silmatorkamatu, kergelt koomiline mehike, siis muutus ta viimasel ajal niivõrd hirmuäratavaks kujuks, et tema ilmumine katkestas jutuajamise poolelt sõnalt.

Teda välditi. Tähelepanu — Rejsek! Psst! Ja ometi just viimastel kuudel näis see eraklik toriseja unustatud sõprust nagu ülessoojendavat, ta muutus avameelsemaks, teretas juba kaugelt ja püüdis vestlust alustada. Lollpea! Teda ümbritses kraav, tema katsed jooksid liiva, lõppesid vestlust vältiva õlakehitusega.

Joominguid peeti tema korteris väga sagedasti, raha näis tal küllalt olevat. Või veel! Ta hakkas koguni silmatorkavalt hästi riides käima ja ringõuel sosistati, et kodus on tal seljas tepitud hommikukuub, mida kannab üksnes majaperemees. Aeg-ajalt kohati teda tuliuutes rõivastes, lill kuuerevääril. Ta nägi välja nagu peigmees. Äkki ongi? Lähete kosja, inimesed ennustavad seda! Keegi ei teadnud midagi täpsemat, keegi ei küsinud temalt. Rejseki mõjuvõim suurenes, kuid sellega kasvas nähtamatult pinge tema ja maja vahel.

Kahe päeva eest juhtus erakordne lugu.

Rejsek tormas oma korterist ringõuele — teda jälgisid kümned silmad aknakardinate vahelt —, hoidis käes kokkumurtud paberit. Paistis, et ta silmad on pimestatud pisaratest, mis veeresid mööda ta põski. Ta värises kogu kehast. Koputas naaberuksele, pistis hämmastunud naisele, kes sealt väljus, paberilehe pihku ega saanud ise ühtegi mõistlikku sõna suust. Õhkamiste vaheaegadel nuuskas ta nina kirevasse taskurätikusse. Naabrinna luges kirja läbi, noogutas kaastundlikult, kuid ei lausunud sõnagi. Temalt saigi majarahvas teada, mis oli juhtunud: Rejseki poeg langes kangelasena idarindel Harkovi ofensiivil füüreri ja Suur-Saksa riigi eest. Nii, nii!

Naine andis talle kirja tagasi ja sulges ukse.

Rejsek jäi üksi ringõuele. Ta hakkas mööda treppi mansardkorrusele tatsama, koputas maalri toauksele ja tormas vastust ootamata sisse. Jumal teab, miks ta just sinna läks! Maalrit tunti, see oli aus, ehkki natuke kummaline inimene. Võib-olla ihkas Rejsek puistata südant inimesele, kes oli niisama üksi nagu temagi,

või lihtsalt seepärast, et elus esineb silmapilke, millal ükski inimene ei suuda oma murega üksi olla.

Üürikese aja pärast nägid inimesed teda uuesti. Ta veeres piki trepiastmeid mansardkorruselt alla nagu kohmakas mardikas. Jäi seisma, pöördus ümber, käsi trepikäsipuul, ja hüüdis kähiseval häälel maalri ukse poole:

«Ka mina olen uhke! Te arvasite selle ära, teie... Ka mina olen... uhke!»

Oldi veendunud, et Rejsek on purjus või peast segi läinud, kuid tema röhkivast hõikest kuuldus tigedat ähvardust. Seepärast, kui kogu lugu oli toimunud, jõudsid naabrid ühisele otsusele: see on tema töö!

Kahekesi ronisid nad mööda kaljust mäekülge ja olid juba kõrgemal hallist pilvevööst ja läksid veelgi kõrgemale, võideldes iga kaljunuki, iga meetri pärast. Keegi käskis, et tuleb tippu jõuda, kuid käskija nägu Pavel enam ei mäletanud. Ester ei suutnud enam. Ta näitas noorukile oma käsi, veriste kriimudega peopesi, ja nuttis valjusti. Pavel lohutas teda, veenis teekonda jätkama. Kuid Pavel ei kuulnud iseennast: ta oli kaotanud hääle. Nooruk tassis tütarlast, vedas teda enesega kaasa üle teravate kivide ja ta kopsud ragisesid ebainimlikust pingutusest. Kõrgemale! Nooruk kartis alla vaadata, et mitte räpasest udust täidetud kuristikku kukkuda, ja nõnda vahtis ta ülespoole, tipu suunas. Võib-olla jääb tipuni ainult paar meetrit: ümber selle kivimüraka minna, ja siis üles mööda ligaseid astmeid, mis graniitkaljusse raiutud. Lõikav tuul raputas neid mõlemaid, Pavel katsus tuulest üle karjuda, pingutas häälepaelu, kuid kuulis üksnes iili vinguvat huilgamist. Nooruk tõmbas tütarlapse enese juurde kaljueendile, Ester kukkus tema jalgade ette. Edasi, pea vastu! Veel paar sammu, hambad kokku suruda, kõrgemale! Siis märkas ta hirmukarjatusega, et kaljult lendab alla lind, võib-olla raisakull, võib-olla gigantlike mõõtmetega kotkas. Laialilaotatud linnutiibade vari langes näole. Nooruk nägi linnu silmi. Need olid inimsilmad. Kust ta tunneb neid? Pavel seisis viimasel trepiastmel, hoidis vasaku käega krampilkult raudkonksust, paremaga Esteri käsivarrest. Tütarlaps rippus nooruki käe otsas sügaviku kohal, pöörles oma telje ümber, kulunud jakil säras silmipimestavalt täht. Hallist kuristikust sööstis lind lennates jällegi üles. Pavel märkas, et linnul on kulliküünte asemel inimkäed. Nendega kahmas ta tütarlapsel jalast kinni ja tõmbas allapoole, rebis Esterit noorukist kohutava jõuga eemale. Ma ei pea vastu! Nad vaatasid teineteisele otsa, liigutasid asjatult suid, kõik sõnad olid kasutud. Jäid järele ainult silmad. Siis märkas Pavel, et silmigi pole enam. Ainult kaks musta auku, ja nendes pimedus. Võib-olla see lind... Pavel laskis Esteri kukkuda. Tütarlaps langes, lendas alla uttu, muutus väiksemaks, üha väiksemaks nagu teatrinukk, karjatus levis kajana nagu kirikulöövis. Pavel lakkas olemast. Ja järsku muutus ta üllatavalt kergeks, mingisugune võõras jõud kandis nooruki tipule ja ta oleks läinud veelgi kõrgemale, kui võõrad käed poleks teda tagasi hoidnud. Need käed polnud mitte mingisuguse keha küljes. Need olid ainult üksikud käed. Pavel tahtis üle käte tühjusse viskuda, kuid käed hoidsid teda kinni. Ta tahtis karjuda, kuid need sulgesid ta suu. Ta püüdis lahti rabelda, kuid need olid tugeva-

mad. Ja siis tundis ta need õudusega ära. Ta jooksis kätele järele, komistas ligedatel kividel, langes põlvili. Käed pagesid hõredasse uttu ja olid jällegi lähedal. Ei, veel pole kõik kadunud. Need käed . . . !

Pavel ärkas.

Juunihommik paistis heledalt aknasse, köögis kõrises kohviveski ja kõik asetus oma kohale. Arusaamatul pilgul vahtis ta ümberringi, ei suutnud end unenäo mõjust vabastada. See lasus ta hingel; päev möödus selle viirastuslikus varjus, ebaselgete eelaimuste võpatustega liikmetes. Rumalus! Unenägu! Sel päeval toimusid suulised eksamid küpsustunnistuse saamiseks.

Ükskõik!

Ta seisis eksamikomisjoni ees, vuristas tumma vastikusega südames füüreri eluloo maha nagu automaat, kõik oli piinav, absurdne, ükskõikne. Ta kõndis piki koolimaja jahedaid koridore, ainult käimise ning liikumise harjumus valitses keha, ta vältis tuttavaid. Mis teiega on? oli klassijuhataja temalt küsinud. Kas olete haige? Te vastasite viisakalt, kuid te ei meeldi mulle, poiss!

Ja koolivennad: kas su paat lekib, Pavel? Inimene, kui ma täna saksa keeles läbi lendan! Pída seisab eksamiruumi ukse taga, kahvatu kui vahaküünal. Kuidas õieti pööratakse seda nende juhmakat sõna *«sein»* [1]? *Adolf Hitler wurde in Braunau geboren . . .* [2] Noh, roni urust välja, sa mutt, teeme partii piljardit! Ahoi — ja ära ole nii sünge!

Nad lasksid ta läbi, tunnistasid küpseks, andsid talle rahu!

Talle oli see ükskõik. Talle oli see kõik naeruväärt.

Ta lonkis mööda juunipäikesest hõõguvat tänavat ja see unenägu käis ta kõrval nagu pimeda koer.

Värske plakat nurgal naelutas ta sillutise külge. Külmatunne kontides, haaras ta põgusal pilgul sõnumi mingi küla hävitamisest, mille nime ta polnud iialgi kuulnud. [3] Tema ümber, tema selja taha kogunesid inimesed, lugesid plakatit üle tema õla.

Nad vaikivad, ei hingagi . . .

Täiskasvanud mehed maha lastud . . . naised saadetud koonduslaagrisse, lapsed . . . vastavasse kasvatusasutusse! Külamajad maatasa tehtud . . .

Ja kõrval teadaanne — järjekordne mahalastute nimestik!

Väike inimrühm vajus laiali, pead longus, et mitte keegi ei näeks nende nägusid, nende silmi.

Pavel põgenes. Lonkis piki tänavaid. Ja uuesti käis tema kõrval unenägu, see inimkätega lind. Nooruk kiirendas sammu, jooksis, et unenäo käest pääseda. See ei õnnestunud.

Hingetuna peatus ta tänavanurgal, talle näis, et kõik möödakäijad talle järele vaatavad.

Ta vaigistas oma hingamist, torkas käed taskutesse.

Kui ta tõstis pilgu igavalt, silmadega tuhat korda mõõdetud sillutisemustrilt, käis tal üle keha hirmukahamus. Silmad läksid pärani, külmavärin raputas keha, jalad muutusid nõrgaks.

See unenägu! Ta nõjatus seljaga vastu tühja telefoniputkat.

---

[1] Pöördsõna «olema» (sks. k.). Tõlk.

[2] Adolf Hitler sündis Braunaus . . . (sks. k.). Tõlk.

[3] See oli Lidice küla, mille fašistlikud barbarid 10. juunil 1942. a. hävitasid. Tõlk.

Vana maja ees seisis must lai auto, kahtlaselt tuttav «Mercedes», autojuht ootas kõnniteel, käed nahkpluusi taskus, suitsetas ning haigutas, lastes vidusilmade pilgul üle majaseinte ja akende libiseda. Näis, et aknad on tühjad, et tänaval pulseerib edasi elu oma tavalises, unises rütmis, ja siiski teadis Pavel, et must auto on möödakäijate vargsiheidetud pilkude märklauaks, et seda jälgivad kümned päraniaetud silmad läbi fileekardinate. Hirm tungis tänavale, nooruk ei näinud mitte midagi, kuid tundis seda õhus hõljuvat lenduvat valgustusgaasi.

Esteri juurde, kiiresti Esteri juurde! Ma lähen hulluks! Meelekohtades huugas. Ta tõukas end putka najalt sirgu ja sammus kuutõbisena maja poole. Ta läks. Polnud olemas mitte midagi peale selle musta auto. Muu maailm kadus suitsu sisse, meelekohtades peksles, ta kuulis hõiget ning käsklust, ei, pole midagi, meeled petavad teda, valitseb ju vaikus, üksnes trammipidurite kriuksumine, linnakära . . . ja see auto on tegelikult hiiglaslik magnet, must lamp, mis tõmbab ööliblikaid ligi . . . Ta läks. Ta otsustas nendega kakelda, neid hammustada . . .

Keegi võttis tal käisest kinni. Ta pööras pea ja märkas tuttavat nägu ringõuelt. Tõmbas käed taskutest ja ootas.

«Ära mine sinna, Pavel,» sosistas mees. Mees ei aeglustanud sammu. Haaras nooruki käisest ja tõmbas ta õrnalt, kuid kindla veenvusega tagasi.

«Mis . . .?»

«Nemad! Sõitsid siia kellegi järele. Ma ei tea mitte midagi . . .»

Pavel märkas, et seisab jällegi nurgal telefoniputka juures, päike kõrvetab teda halastamatult, puurib tuliste okastega ta karmi tundetut näonahka, nõretav higi voolab kaelale, leotab särki. Ma ärkan, kordas ta endamisi kangekaelselt, ärkan, ärkan, kõik on korras: tuba, kanaarilind, raamatud, täheatlas. Kõik on unenägu, kõik! Võib-olla Estergi. Ei — seda ma ei taha. Pavel jälgis autot läbi putkaklaaside, tammus sillutisel.

Kui pikk on õieti igavik?

Miks nad ei tule! Kuidas käib see töö neil sellidel, neil kõvasti kinnimakstud, hästitoidetud mõrvaritel? Tema sureb samuti hirmust nende käppade vahel.

Nad väljusid väravast. Neid oli viis, viis mehemürakat. Pavel ei näinud nende nägusid ja tundis sellest rõõmu. Hästitoidetud kehade vahele kiilutuna väljus ka keskealine katmata peaga mees. Ta astus vaid kuueväel, lahtise särgikaelusega. Nad viisid teda autouste poole käeraudu kasutamata, olles kindlad oma rusikatele ja revolvritele, oma igapäevase töö kogemustele, nii et see paistis kaugelt nagu väljasõidule kutsumine. Juba on nad auto juures, autojuht sööstab rooli taha, uksed avanevad, mootor hakkab kuulekalt mürisema.

Katmata peaga mees seisatab hetkeks ja päike langeb ta näole, kõrvetab ereda valgusega näojooni, nii et nägu paistab kollase ning valge laiguna. Ja mees tõstab veel kord pea, laseb pilgul käia ringi, piki tänavat, mööda asaleade ning fuksiatega ääristatud majaaknaid, mille tagant saadavad teda kümned silmad, ta hingab sügavalt, tõmbab õhku kopsudesse ja ajab end sirgu.

Jah, see ta on: maaler mansardkorruselt!

Üks nendest viiest müksab maalrit norivalt selja tagant ri[illegible]desse, tõukab mehe tumedasse sõidukisse, uksed mürtsatavad ja must auto kihutab raevuse mürinaga piki jahmunud, uimaseks löödud tänavat.

10

Ja kõik esemed ja majad ja aknad ja möödakäijate näod, kaupluste sildid ja üürikasarmute nurgad — kõik kerkivad esile õudusest vapustatuna, aeglaselt ning vastumeelselt pöördub tänavaelu tagasi sissesõidetud roobastesse, kusagil klähvib kentsakas pintšer ja õllevedaja hobuse kabjad plaksuvad kividel.

Pavel liigatas. Ta läks edasi, tundes südames näruse kergenduse killukest; ta häbenes selle pärast, kuid siiski asus see temas: egoistlik, häbiväärne, räpane kergendustunne. Mõtelda, nüüd mõtelda, mõistus käsile võtta! Talle sai selgeks, et Ester ei tohi siia jääda. Võib-olla peavad natsid seda maja vaenulike elementide taimelavaks, tuhnivad läbi korterid ja pööningud ja keldrid, võib-olla juba täna, homme, niipea kui jõuavad laubalt higi ära pühkida ja kui neil käed enam tööd täis pole. Tuleb siit lahkuda. Kuhu? Maale tädi juurde. Too elab üksikus talus, võib-olla annaks siin midagi teha, võib-olla räägib ta sellest isa ja emaga, veenab neid, kui nad ka hirmust sureksid, sunnib neid, sest Ester peab elama. Ainult kuidas lõpeb see hüsteerika, kui püssitorud natuke jahtuvad, ainult millal saabub jälle protektoraadi argipäeva kergelt lämmatav tuim rahu!

Ringi tehes, rõhuvate mõtiskluste koorma all pöördus ta tagasi. Tänav oli ükskõikne, haigutav, keskpäevasest lõõsast valendav. Nooruki kurk oli kuiv. Kõigepealt läheb ta töökotta, kustutab janu, vaatab majas natuke ringi.

Rätsepatöökojas leidis ta eest kummalise olukorra. Siin oli lämmatav, kahekordselt lämmatav, sest siia oli tulnud uus tellija.

Ja missugune!

Too seisis harkis jalu põrandal, millel vedelesid tolmus halvast materjalist riideräbalad. Pavel nägi mehe laia turja. Nooruk tundis ta silmapilkselt ära ja tardus paigale. Mida too tahab?

Tellija rääkis lakkamatult, patras kõigest läbisegi.

Talle vastati kidakeelselt. Rätsep oli tema ees põlvili ja mõõtis linase meetripaelaga püksisääre pikkust, kirjutas siis mõõdu määrdunud märkmikku, jälgis silmadega oma poega, vaikides ning laup kortsus.

Tegelikult vaikisid kõik. Üksnes uus tellija, Rejsek, laiutas reipalt käsi.

Ja lobises, lobises, lobises.

«Ma ütlen endale: kust mujalt sa ikka hakkad rätsepat otsima, kui ta sul majas asub! Ja siin ma nüüd olengi, meister! Katsuge teha minust moemees . . .!»

Keegi ei naernud, tema lausete vahele jäänud lünkade ajal valitses sügav vaikus, mille kestel oli kuulda, kuidas õpipoiss Pepek, kes kokkutraageldatud kalevivestist niite välja tõmbas, nohuse ninaga nuusatas. Lämbusest uimane porikärbes katsus sumisedes aknaruutu purustada. Brr . . . brr . . .

Čepek toetas sisselangenud kõhu vastu õmbluslauda, rutjus riiet sõrmede vahel, lähendas selle lühinägelikele silmadele ja noogutas asjatundlikult pead. Hm, hm . . .

«Mis te arvate?» küsis Rejsek. Ta tõmbas taskust kotikese kommipastillidega ja pistis ühe neist maiasmoka kombel suhu. «Stoff[1], mis? Riie.»

«Lausa muinasjutt,» kinnitas sell liikumatu näoga, jättes šefi pilluvad ning hoiatavad pilgud tähele panemata. «Niisugust tänapäeval poest osta ei saa.»

«No muidugi . . .» kiitis Rejsek torisedes, sest kompvek takistas rääkimist; kuid midagi selles imestavas vastuses ei meeldinud talle. «Mis te arvate? See on mul juba ammu kodus . . . Ma palun ainult, et ülikond saaks võimalikult kiiresti valmis. Mul on oma põhjused. Ja . . . ja ma olen valmis maksma!»

«Kui teil selles vaid palav ei hakka,» tähendas Čepek murelikult ja lükkas riide käega kõrvale.

«Arvate?» küsis Rejsek ükskõikse unise pilguga. Korraga hakkas rätsep läkastades köhima ja Čepek sai sellest köhahoost aru. Oma bronhide kahisemisega katsus rätsep salakavalat vestlust summutada.

«Suvi tulevat õige palav — saja-aastase kalendri järgi,» seletas Čepek tõsiselt, puurides sõrmega riidekangast. «Vill-lõng!»

«Ahah!»

«Kuidas, palun?»

«Mitte midagi. Ma ütlesin ainult — ahah!»

«Ahah! Keegi ütles hiljuti samuti ainult ahah ja läkski tal selle pärast halvasti. Polnud teine just puruloll. Jah, tänapäeval parem . . .»

«Te räägite nagu Švejk.»

«Nii? Aga mida te üldse Švejkist arvate?»

«Lollpea,» lausus Rejsek. «Hädaohtlik. Palju meie inimesi šveigitsevad tänapäeval. Mängivad. Rahvuslik tõbi. Mõtle, pagana pihta, mida tahad, tohman, aga ära tee rumalusi. Alustab nagu Švejk ja lõpetab nagu saboteerija, nagu vaenulik element võllas. Kahju tšehhi peadest, tõsijutt!»

«Arusaadavalt,» nõustus Čepek. «Kahju nendest . . .»

«Kas õmblen armulisele härrale siia ühe või kaks nööpi,» sekkus vestlusse rätsep, pühkides pärlendavat laupa. Pavelile näis, et ta meeli ümbritseb roidumus.

«Ühe!» lausus tellija kärsitult, kuid jätkas sedamaid oma seletust: «See sõda! Kohutav! Jumal teab, millega see kõik lõpeb . . .»

«Mis? Sõda?» imestas Čepek. «See on ju selge! Ajalehtedes kirjutatakse . . .»

«Kindlasti! Aga on tarvis mõistust, peotäit mõistust,» sattus tellija oma jutust hoogu. «Meie inimesed ei oska seda hinnata, et neil pole vaja püherdada rindeporis, nad tahavad malka saada . . . ei hinda, et võivad rahulikult elada . . .»

«Mina ütleksin, et nad pole küllalt tänulikud kaitse eest, mida *Reich*[2] meile pakub.»

Rejsek vaikis silmapilgu, silmitses selli mõtlikult ainitisel pilgul, kehitas siis õlgu: «No arusaadavalt, rahvuslikud tunded, ma

[1] Riie (sks. k.). Tõlk.
[2] Riik (sks. k.): siin hitlerliku Saksamaa tähenduses. Tõlk.

mõistan. Olgu need sul pealegi, aga vaata olukorda lahtiste silmadega! Realistlikult. Nendel pole aega tseremoonitseda, neil on käed tööd täis. Peaga juba seina ei purusta!»

«Pühad sõnad,» toonitas Čepek innukalt.

«Lõppude lõpuks ei või ükski riik anarhiat taluda. Leidus poisiklutt, kes varjas voodi all püssi... Ja kujutlege vaid! See püss oli vana. Võib-olla Kolmekümneaastasest sõjast. Muuseumivärk. Üldse ei tulistanud. Ta tahtis sellega vististi tankide ja lennukite vastu minna. Hull! Aga leidub ka niisuguseid —,» lisas ta pausi järel, «— kes varjavad enese juures sissekirjutamata isikuid. Koguni juudinärusid! Kas mõistate? Aga hiljem — ilma halastuseta... hiljem... Lihtsalt ei tea, kuidas niisugust lollpead, unistajat, fantasti küllalt veenvalt hoiatada.»

Ta läks ägedaks, laskis silmadel töökojas ringi käia, mõõtis nendega kambrikesse viivat ust, libistas väsinud pilgu üle kohalolijate. Noh!

«Nagu see seal üleval,» naksas vahele väsimatu Čepek.

«Nagu kes?»

«See mansardkorruselt. Ta viidi täna ära.»

«Bolševik!»

«Tõesti? Kuidas te seda teate?»

«Seda teab siin majas igaüks. Niisugune vana maja!...»

Rätsep, kelle püksid püüli sõelusid, segas end vahele: «Millal siis armuline härra sooviks... seda ülikonda...»

«Nii ruttu kui võimalik, meister! Nädala pärast, kas saab? Hästi, tulen kolme päeva pärast proovile. Oleme rääkinud.»

Ta kõikus ukse poole nagu vana karu, pühkis kukalt kireva taskurätikuga ja tegi grimasse.

«Tore jutuajamine, eks ole õigus? Noh, nägudeni!»

Ootamatu innukusega pööras ta end kannal ringi, ja siis juhtus kummaline lugu: Rejsek eksis uksega ja suundus selle poole, mis kambrikesse viis.

Enne kui toibuti, oli ta lingi haaranud ning vajutas selle alla.

Keegi ei liigutanud. Ainult Pavel. Nooruk tõusis, näost kahvatu, teda ei pandud tähele. Kobades leidis ta oma selja taga laualt pikad rätsepakäärid, pigistas need pihku, nii et sõrmenukid valgeks muutusid. Nüüd! Kissis silmi jälgis ta lingil lebavat kätt. See lind!

Käsi surus uuesti lingi alla.

Anda hoop! Selja tagant talle kallale söösta, lüüa käärid meeletu jõuga ribide vahele, lõigata need käed maha; keha sirgus raevukaks rünnakuks.

Mitte midagi.

Kergendusohe.

Link ei andnud järele. Süüdlasliku naeratusega pööras mees end töökoja poole, silmitses uurivalt nägusid, kehitas kohmetult õlgu.

«Väljapääs, olge lahke, on siin,» sosistas rätsep aupaklikult.

«Ah nii! Pagana pihta! Eksisin uksega. Selle palavusega! See palavus!»

Ta vajus välja, jättes maha hauavaikuse.

Sõnatus. Lämmatav.

Sell toibus esimesena. Tema näole ilmus tavaline kaval ilme.

«Näed nüüd,» noogutas ta ukse poole. «Said kunde.»

Rätsep jõllitas märkmikku, nagu oleks ta kaalunud mõõte — õmbled, õlast kisub, ega krae ei pigista?

«No... no... hm, hm...»

«Kas õmbled talle need kaltsud valmis?» ründas sell pikema jututa ja puuris sõrmega põlglikult riiet.

Tõrjuv liigutus, rätsep laiutas käsi: «Mis mina? Mis mina — ikka mina? Õmblen või ei õmble! Mõistust on vaja, mitte aga sinu juttu! See pole marjasemäng.»

«Näh sulle! Kuni toob sulle pargitud inimnaha, õmble talle sako kahe nööbiga. See on alles materjal!»

«Sa oled hull!» kaitses meister end abitult. «See oled just sina! See oleks ju lihtsalt provokatsioon, kui ma...»

«Niisiis — sa õmbled?»

«Saa aru, jumala nimel! Mida siis teha?»

«Ennast täis teha! Seda peaksid sina teadma! Sina oled siin šeff. Las nad rasvuvad meie aususest! Ah — rätsepake!»

Enne kui jõudis puhkeda tavaline tüli, katkestasid selli sõimu rätsepakäärid.

Need plaksatasid vastu puust lauda.

See oli ainult unenägu, mõtles Pavel kergendustundega, kui lebas videvikus Esteri kõrval. Tegelikkus, see elav ning soe tegelikkus lebab tema kõrval. Sa kompad seda. Siruta käsi välja ja torka sõrmed juustesse, mis lõhnavad, sa võid sõrmega vedada piki kulmukaari, puudutada poollahtist suud, suruda sellele oma huuled.

Unenägu kadus, Pavel hakkas tegelema oma mõtetega. Kuid midagi jäi. Kõik päevased sündmused muutusid narrideks sümboliteks. Ebaselged eelhoiatused tundmatusest. Midagi otsekui ahistas teda.

Pilt puurist! See on nähtamatu, kuid ta tunneb seda.

«Kas magad?»

«Ei.»

Pavel pööras pead ja silmitses taevast. See oli nüüd tumm ega meelitanud lendama. Tähed, mis universumi seaduste järgi tähekogudeks korraldatud (nooruk võis need nimepidi üles lugeda), särasid taevavõlvil, vilkusid jäiselt, need hajutatud, ükskõiksed, tummad tähed. Ptüi, tähed!

«Mida nad temaga teevad?» kostis pimedusest.

Nooruk tõusis küünarnukkidele.

«Sa nägid seda?»

«Jah. Nad vedasid ta akna alt mööda. Üks neist seisatas, süütas sigareti. Ta oli kahvatu ning kõhetu, võib-olla on ta haige; paremas käes oli tal kinnas, küllap see varjas vigastatud kätt.»

«Kas ta nägi sind?»

«Ei võinud näha. Ma olin teki all peidus.»

«Hästi,» noogutas Pavel ja kinnitas veel: «Tegid hästi.»

«Kes see oli?»

«Kus mina võin teada?»

«Ma mõtlen seda, keda viidi.»

«Ah see! See mansardkorruselt! Maaler. Mängis kitarri, tead ju.»

«Mängis niisuguseid kurbi laulukesi.»

«Varem mängis ka teistsuguseid. Räägitakse, et naine läks tema juurest ära. Ma ei tea. Tegelikult ei tea ma mitte midagi. Inimesed räägivad seda!»

«Miks ta ära viidi?»

«Ma tean ainult, mida majas räägitakse. Olevat kommunist...»

«Mispärast nad kommuniste jälitavad?»

«Küllap sellepärast, et Venemaal on samuti kommunistid. Sõdivad nendega. Aga suuremat ma sellest kõigest ei tea. Ma pole senini sellest hoolinud.»

«Venelased löövad nad puruks. Mida sina arvad?»

«Usun seda. Kindlasti löövad puruks. Aga millal see sünnib?»

«Mispärast nad meid jälitavad?»

«Sellepärast et nad on tõprad. Mõtlesid välja niisuguse nurjatu teooria rassidest ja nüüd määratsevad. Nagu keskajal. Tollal nimetati seda getoks.»

«Aga nüüd pole ometi enam keskaeg. On ju kahekümnes sajand.»

Pavel naeratas kibedalt. «See on tõsi. On. Kuid meie elame kummalisel ajal. Varem ei tulnud mulle seda pähegi, enne kui ma polnud sinuga kohtunud. Äkki oleksid mul otsekui silmad avanenud. See on puur, mõistad, see nende protektoraat. Põruta peaga vastu võret, puruks ei löö. Varem ma niimoodi ei tundnud.»

Pavel jäi vait, laskus selili. Pimeduses kobades leidis ta Esteri ja surus end tütarlapse vastu. Ta silitas tütarlapse juukseid, rutjus pehmeid salke sõrmede vahel, peitis näo kiharatesse, katsus keskendada mõtteid üksnes Esterile. See ei õnnestunud.

«Pavel...» lausus tütarlaps vaikselt.

«Mis on?»

«Mis väljas õieti sünnib?»

Küsimus kõlas sootuks anuvalt, tegi nooruki rahutuks. Pavel tõusis istukile, sirutas käe pimedusse ja vajutas lambilülitile. Muutus valgeks. Ta pööras näiliselt ükskõikse näo Esteri poole ja tusanes natuke.

«Mitte midagi!... Ma ei tea, mida sa õieti teada tahad,» kõneles Pavel tõtakalt, lastes pilgul ringi käia, ent kui ta juhuslikult vaatas tütarlapsele silma, sai ta aru, et Ester teab midagi. Tütarlapse silmades oli hirm.

«Ja mida sa õieti tead?» küsis nooruk rahutult.

«Mitte palju. Ainult seda, et sa mulle valetad. Miks?»

Pavel võttis tal õlast kinni, pigistas ja raputas teda kergelt. Nooruk osutas sõrmega vaikivale raadioloksule ja alustas etteheitega. «Sa kuulasid seda, tunnista üles! Neetud kast, oleksin pidanud selle aknast välja viskama. Ma palusin sind, et sa seda ei teeks. Miks te olete nii uudishimulikud? Majas on igasuguseid inimesi. Võib-olla nad polegi halvad, kõik kindlasti mitte, aga neil on hirm. Meie kohal elab üks mees, kes on nende teenistuses. Pean selle neetud krapi ära viima. On sul aru peas! Siin oled sa väljaspool hädaohtu. Minu juures! Mis väljas sünnib, ei puutu sinusse, saa sellest lõppeks aru.»

«Puutub! Sinusse samuti. Sa tead seda!»

«Ja mida ma tean?... Mida ma tean, püha taevas!»

Ester puhkes nutma ja tõmbas Paveli enese vastu. Ta embas nooruki pead ja sel silmapilgul purskas temast esile kõik, mis tal viimastel päevadel südamel olnud. Pavel vabastas end tema embusest, istus kušetile. Nooruk kuulas kokkusurutud lõualuudega, mudis taskus paberikuulikest. Vaatas taskud läbi, katsus leida vähemalt sigaretikonigi. Ei leidnud. Tema sõrmed värisesid.

«Ma ei suuda enam vaikida... see oleks halvem. Ma tean kõik, kas kuuled? Kõik... ka seda, et sind maha lastakse, kui sind siit leitakse, ja su isa ja ema, kõik... ma tahaksin karjuda hirmust... enese pärast... Seda ei tohi, ei tohi juhtuda...»

«Vaiki...! Rahune...»

«Täna ma nägin neid, Pavel... ja ma ei suuda enam kauem... ei suuda! Ma armastan sind, armastan sind rohkem kui iseennast. Ma läheksin hirmust hulluks... Armastan sind nii väga... kuid ma ei kuulu enam siia... ei kuulu enam inimeste hulka, aga sina... sina pead elama!... Kas mõistad mind? Pavel!»

Pavel summutas peopesaga ta karjatuse. Meeleheitepuhangus viskles Ester nooruki käe all, kuid Pavel ei andnud järele, kuni tütarlaps rahunes. Ester peitis näo patja ja luksuv nutt raputas ta õlgu. Pavel võttis istet tema vastas toolil, pea käte vahel, vahtis osavõtmatult musta kohvrikest enese ees.

«Mida sa nüüd tahad teha?»

«Ära minna! Jalamaid... veel täna...»

«Ei,» lausus nooruk kindlalt. «Ma ei luba!»

«Ma pean, Pavel! Kas sa siis seda ei mõista?»

«Ei. Ei mõista! Ega tahagi mõista. Nad nabiksid su otsekohe kinni.»

«Kui nad mu siit leiavad, tapavad nad ka sinu.»

«Näed. Ilma sinuta oleks see mulle tegelikult ükskõik.»

«Pavel!» karjatas tütarlaps.

«See on tõsi. Ma tunnen seda. Lihtsalt — ma ei taha! See oleks niisama hea kui surm. Halvemgi. Kui sind siin poleks, siis ei tahaks ma lihtsalt enam mitte midagi teada, mitte midagi kuulda, mitte midagi tunda. Noh, mis? Maailm, kus me elame — selle pärast ei tasu elada. Mispärast me küll ei sündinud teisel ajal? Metslaste hulgas. Või — ürgajal. Meil oleks vähemalt taevas pea kohal. Täiesti tavaline taevas. Hiljuti me hingasime üheskoos, kas mäletad? Üheskoos! Mul oli hea olla. Hingata vaid iseenese pärast on mõttetu. Aga sisse hingata kellegi käsul, välja hingata kellegi käsul; üks-kaks... va tohman, sina viimane päevavaras!... Elada ja surra idioodi eest! Ptüi! Tänan... ei taha!»

«Sa räägid õelalt, Pavel! Mina... mina tahan elada...»

«Mina samuti. Tuhat korda. Aga mitte ilma sinuta!» Noorukist paiskus see raevuka kangekaelsusega, sünge vihaga, mida Ester senini polnud temas märganud. Pavel vasardas rusikaga vastu põlve. «Tead, mis on selles kõige halvem? Kõige halvem oleks — et poleks enam mitte midagi oodata. Mida siis veel oodata? Kuni inimesed jällegi kindlalt nõuks võtavad üksteisel vastamisi kõhud lõhki lõigata? Tuld kaela visata? Ei taha! Ma ei usu enam mitte millessegi. Ainult sellesse, mis asub nüüd minus. Mida ma nüüd tunnen. Selles meie valgustatud sajandis on midagi sassinetut, vusserdatut. Geto! Progress, tehnika ja — keskaeg! Kuidas me selleni jõudsime? See on ju loomaaed! Olgugi keskküttega

köetav! Inimene hakkaks oksendama... Nõnda kujutlesin ma inimkonna viimaseid tunde. Kõikjal pimedus!...»

«Peab olema ka valgus.»

«Võib-olla,» andis nooruk järele. Viskas käega. «Kus?»

«Peame selle leidma.»

«Miks otsida? See on siin. Sinu kõrval. Muud ei ole!»

«Aga... me ei ela ometi kahekesi maailmas...»

«Hästi,» katkestas Pavel, tundmata huvi edasise viljatu vestluse vastu. «Praegu on meil teised mured. Lõpuks on võib-olla heagi, et sa kõike tead. Kuula nüüd: mul on selge, et sa ei saa igavesti siia jääda. Tean, mida sa tunned. Võtan kohe midagi ette ja tean, mida nimelt. Aga sina tõota mulle, et sa selle ajani vastu pead! Pead vastu! Sul tuleb vastu pidada! Kui sa mind üldse armastad ja kui sa seda tähtsaks pead, et me üheskoos elaksime. Kas tõotad?»

«Jah,» ohkas tütarlaps.

Pavel heitis tema kõrvale selili, asetas tema käe oma rinnale. Oli soe ning kerge olla, just nagu oleks langenud õlgadelt rõhuv koorem; Pavel sulges silmad, muserdatuna halvast päevast, ja püüdis sellele mitte mõtelda. Sellest ei tulnud midagi välja. Päev pesitses neis, nakatas ajusid. Tahaks magada, vajuda jaburate unenägude maailma. Põgeneda sellesse.

Magada!

«Pavel!» kuulis ta kaugusest.

«Hm?...»

«Kas nad tapavad ta, Pavel?»

«Ei tea. Ära mõtle enam sellele. Ma... ma ei tea...»

Esteri ümbert kinni hoides vajus Pavel rahutusse unne. Ta hingas nagu väike poiss tütarlapse juustesse, hetketi võpatas ta rahutult. Ester valvas tema und, vaatas talle näkku. Kaotas enese temas. Esterile meenus, et peab ta äratama, et tema vanemad — vanad, nagu ta ise ütles, — tunnevad muret; tütarlaps tingis iseenesega minuti, sekundi pärast, kuulatas nooruki hingamist. Sulas selles hellusega. Nooruk oli tema oma, oli talle kõik, mis maailmas järele jäänud.

Vastuse Esteri küsimusele tõi ajaleht. Mahalastute värskes nimestikus lugesid majaelanikud eelviimasel kohal, peaaegu all servas, mansardkorruse naabri nime ja aadressi...

11

Õhkki muutus talumatuks.

Apokalüptiline lugu lähenes kiiresti lõpule, ilma et keegi linnas oleks aimanud, kuidas see lõpp välja näeb. Ilmus ebaselge ultimaatum. Päev, tund. Selleks ajaks peavad tontlikud atentaadi tegijad olema oma urgastest protektoraadi valguse kätte tiritud. Muidu... muidu mis? Arvatavasti sõltub nende ülesotsimisest homne päikesetõus.

«Loe see läbi,» koputas Čepek nimetissõrmega ajalehe pihta. «Siin räägib sulle Emanuel selgesti, kuidas Roomas karistati solidaarsust mässajatega... Pärast seda Lidicet ei üllata mind enam miski...»

Rätsep sihtis läbi prillide ajalehte õmbluslaual, raputas kohkunult pead:

«Aga see võib olla... see võib olla siiski ainult...»

Midagi uut ei mõistnud nad enam välja mõtelda. See sarnanes kättemaksupeoga, labase orgiaga, kireva veresaunaga Kobyliske lasketiirul. Tulistamine, jalahoobid ukse pihta. Majade läbiotsimine ja korterite rüüstamine, kusjuures ümberrõivastunud korrivaraste käed oma osa kaasa kahmasid. Hirm ja viha. Nutt. Ülemäärase kiiruga ning kättemaksuhimulise lärmiga ärasaadetavad juutide küüdid. Telefonide helisemine, kaebekirjad, tühine informatsioon atentaadi sooritajate kohta, kes on võib-olla maa alla kadunud. Värsked nimekirjad tänavanurkadel, nimed, nimed, nimed. Ajakirjandus ja raadio puistab nagu käisest aadresse ja nimesid kõrvuti sõnumitega vaenlaste hävitavast lüüasaamisest kõikidel rinnetel. Mitte midagi uut. Üksnes raadio pidev ulgumine, trummipõrin, orjalikud üleskutsuvad manifestid, milles ministriteks rõivastatud vahakujud lõõtsutades ning paatoslikul rinnahäälel lõikavad rahvustervikust välja juutlik-bolševistlikke paiseid. Häda sellepärast, kõmistab kõlupäine peaminister, häda, kui *Reich* on sunnitud rahva kohta surmaotsust langetama.

«See on nüüd sõiduvees,» tähendas Čepek kuivalt. «Pea on tal kui põlveots, aga see-eest võib *Reich* teda ausaks blondiks nimetada. Küllap ta tahab rahvale auku pähe rääkida. Vaak, vaak...»

Tuulekiirul levis kuulujutt, mis ajab kananaha ihule: kui kurjategijad pole homme õhtuks käes, siis iga kümnes...

Tollel päeval astus pärast kahekordset koputamist jällegi rätsepatöökotta tellija Rejsek. Ta tuli kokkulepitud proovile ja pilgutas üllatunult silmi, kui märkas laual oma riidekangast veel lahtivõtmata rullis. Palavusest närbununa võttis ta toolil istet, pühkis rätikuga kaela, nohises, sulades iseenese kuumuses. Ta kurtis:

«Palav, puuh! Noh — kuidas on, meister?»

Kõik vaikisid oma töö kohale kummardudes, niisiis alustas ta ise pikemalt mõtlemata ning korraliku sissejuhatuseta. Ta jahvatas kokku hämmastava süüdistuste segu tšehhi rahva kannatusest — teine Valgemägi[1], jumala eest! — selle rahva tuhat korda neetud poliitilisest võhiklusest, kirumisväärsetest juutidest, kes praeguse palava pudru keetsid. Rõhutud vaikuses süttis ta oma sõnadest, pani eneses kerkima vihapärmi, pilgu uidates mööda töökoda. Üksisilmi vahtis ta kambrikesse viivat lukustatud ust. Viimaks tõmbas ta taskust kortsunud paberituutu kompvekkidega ja pistis ühe suhu.

See rahustab!

Kui ta vaikis, näis ta väsinuna ning heasüdamlikuna.

Rätsep võttis südame rindu ja hakkas vabandama. «Tööd on hirmus palju,» valetas ta innukalt, «meil kõigil on siin lausa nahk märg, aga kui lugupeetud härra ülehomme... või veel parem — esmaspäeval... kui see teile...»

«Hästi,» pomises Rejsek, kompvek suus. Suuremeelselt lisas ta: «Ma ootan. Aga mitte kaua.»

---

[1] Valgemäe lahingus 1620. a. said kalvinistlikud tšehhid katoliiklastelt hävitavalt lüüa. Sellele järgnes vastureformatsiooni võit ja tšehhide massiline hukkamine. T õ l k.

Ta tõusis, keskendudes täielikult sellele liigutusele, ja pakkus avatud kommikotikesest kordamööda kõigile. «Palun, sõbrad, olge head. Sedapuhku on iibiskompvekid.»

Kogu külaskäigu aja vaikis Čepek kangekaelselt; nüüd urises ta midagi ega vaadanud kompvekkide poolegi. Meister aga ei julgenud hetkelise kaalutluse järel keelduda, et seda mitut moodi tõlgendada ei võidaks. Arglikult soris ta paberituutus, piiludes süüdlase pilguga selli, kes istus seljaga meistri poole ega pannud midagi tähele. Meister ohkas kergendatult.

«Tänan,» sosistas ta kõlatul häälel.

Tellija taandus tagurpidi ukse poole, rääkides kiirustades, heanaaberlikust südamlikkusest ülekeeva heldusega.

Kui uks tema taga kinni klõpsatas, pillas Čepek silmagi pilgutamata ühe oma salvavatest märkustest.

«Et see sulle kurku kinni ei jääks!»

Juba ammu polnud ta oma meistrit nii roopast välja viinud kui selle kuiva lausekesega, kuigi vana heasüdamliku mehe vihaplahvatusele aitasid kindlasti kaasa ka palavus ja pingest küllastatud õhk.

«Mis sa!» põrutas ta vinguval häälel, ebatavaliselt tugeva fortega. «Mis sa ühtepuhku! Jäta mind ometi rahule! Mul on perekond ja poiss... pean tema üles kasvatama... ja haige naine... seda sa... seda sa juba iialgi ei mõista!»

«Mõistan, Lojzík,» lausus sell ebatavalise leebusega.

«Teed minust fašistide käsilase,» värises rätsepake nutusest vihast. «Kas mina tahan talle neid kaltse õmmelda? Mis tähtsust sellel on? Kompvek? Sellega nad ometi sõda ei võida! Ma pole mingi sõjamees ega kangelane, ma ei saa seda endale lubada...»

«Sa pead!» katkestas teda Čepek kindlalt.

Sell viskas kokkutraageldatud sako õmbluslauale. «Vähemalt üks kord elus pead! Vähemalt natukenegi, kuigi sa selle tõttu kasvõi püksid täis teeksid. Välk ja pauk! Muidu oleksid sa ju raibe. Mina pole ka mingi Jánošík[1], seda võid sa juba uskuda, aga on silmapilke, millal inimene peab näitama, et ta üldse on inimene, kui ta tahab veel ülepea kunagi ausatele inimestele otsa vaadata.»

«Mida... mida sa... jumala pärast — leierdad?»

Sell tõusis, võttis oma meistril tukast kinni ja tiris ta nagu kuutõbise kõrvalasuvasse sahvrisse. Čepekil oli natuke kahju sellest tolmunud vanamehest, kellel rätsepa mõõdurihm kaela ümber.

«Kuula siis,» hakkas ta sosistama, kui nad olid kahekesi. «Ma ei tahtnud sind kohutada, aga mulle näib, et siin on midagi lahti, ja nõnda ma peangi sulle selle verivärske uudise välja laduma...»

Pavelile näis, et koju jõudis keegi teine ja mitte tema isa. Tuhkhalli näo ja rahutute silmadega, käed jõuetult külgi mööda alla rippumas, astus isa nende kannul kööki; istus vaikselt oma kohale, sosistas unisel häälel tavalise tervituse, katsus suuri vaevu naeratada.

Langetas kiiresti pea auravа kartulisupitaldriku kohale.

---

[1] Õilis röövel tšehhi rahvajuttudes Tõlk.

Ei ta küünitanud end harjumuslikult ajalehe järele ega pannud köögikapil raadiot mängima. Oli näha, et ta võitleb kõigest jõust oma ilmega, katsudes seda manada tavaliseks, rahumeelseks, kuid ta oli vilets näitleja.

Värinal lõi lusikas tantsu tema kortsuliste sõrmede vahel.

«Mis sinuga lahti on?» küsis naine temalt.

Rätsep kohkus, tõstis jõuetu naeratusega pea.

«Mitte midagi, mitte midagi, Mařenka... mis minuga siis lahti peaks olema?» tõrjus ta nõrgal häälel, pilk supitaldrikul. «Pole mul täna midagi viga... see on... Küllap mul on kerge palavik, mitte midagi tõsist.»

«Ma keedan sulle pärnaõieteed.»

«Ei... ei ole vaja! Lähen heidan kohe pikali.»

Õhtustati vaikides, rätsep laskis pea taldriku kohale longu, vältides poja pilku, rahutus pani ta näokortsud õhetama. Pavel kuulis tema katkendlikku kähisevat hingamist. Võib-olla on isa tõesti haige? Kuid midagi hõljus ja otsis sõnu mõlemate kohal. Kapil tiksus äratuskell ja selle tiidsasse sammumisse sekkus lusikate klõbin.

Vastik, lämmatavalt vaikne.

«Růža saatis meile tüki sinki,» lausus selles vaikuses ema nagu muuseas.

«Mhüh... Tore. Küll me talle selle pärast sõda korralikult ära maksame.»

«Miks sa ei söö?»

«Ei taha...! Mul pole täna õiget isu, vaat mis!» vabandas isa end, silmade häbelikult pilkudes.

Korraga võpatas rätsep kohkunult, lusikas kolksatas vastu taldrikut.

«Keegi koputab uksele, kas kuulsite?» ütles ta kogeldes, katsudes püsti tõusta. Kuid ta jalad muutusid nõrgaks ja ta vajus tagasi toolile. «Kahtlemata...»

«Kes võiks praegu meile tulla?» tähendas ema.

«Ma ei kuulnud mitte midagi,» ütles Pavel.

Nooruk tõusis, läks pimedasse esikusse ja tõmbas ühe ropsuga koridori viiva ukse lahti.

Selgus, et isa kuulmine polnud teda petnud.

Ukse taga seisis naabrinaine, kes oli tulnud ema käest triikimislauda laenama. Tema oma laud oli triikrauaga läbi põletatud. Naabrinaise tulek ja kurtmine hooletu tütre pärast, kes — tuisupea niisugune! — tal triikimislaua läbi põletas, hajutasid köögis hetkeks lämmatava vaikuse ja aitasid Pavelit tema tavalises kratitegevuses. Jutt tegi ema lõbusamaks ja aitas ka Pavelil esikus sahvriukse avada ning veel paar kääru leiba lõigata. Nooruk nägi riiulil paberisse mähitud sinki. See oli senini veel puutumata, Pavel ei julgenud endale selle küljest lõigata.

Oma toas tõmbas nooruk selga uue ruudulise pluusi, mida ta meeleldi kandis, kahmas raamaturiiulilt raamatu, kõristas sõrmega nagu tavaliselt mööda kanaarilinnu puuri võret ja valmistus kiirelt lahkuma, et vältida ema ärapiinatud pilke.

Esiku hämaruses köitis tema tähelepanu valendav pakike, mis lebas kapi otsas just koridori viiva ukse juures. Üürikese aja eest seda seal veel polnud, seda teadis ta kindlasti. Üllatu-

nult kompas ta paberit, tegi pakikese lahti ja nägi hämaruses kiiruga lõigatud rasvast külma lihatükki kahe paksu leivakääru vahel. Ta ei taibanud mitte midagi.

Alles siis, kui ta imestunult ümber pööras, märkas ta, et tema selja taga ukse juures seisab musta varjuna isa, kes hoiab hinge kinni ja vaikib; noorukile näis, et isa on otsekui väiksemaks muutunud.

Pavelilt pääses üllatusohe.

«Isa...»

«Psst...!» hakkas kohkunud rätsep sosistama ja osutas sõrmega köögile, kus naine parajasti lobisemishimulise naabrinnaga jutles. «Võta see kaasa!»

«Isa... sa tead seda... sa tead...»

«Vait! Vaiki, jumala pärast!» katkestas isa teda meeleheitlikul häälel, rabas kohkunult pojal õlast kinni ja raputas noorukit, nagu oleks ta tahtnud poissi äratada, mõtlematuse eest kaitsta. «Memmeke ei tohi mitte midagi teada saada, kas kuuled! Mitte midagi! Mitte midagi! Ta pole terve, sa tead ju, tal on nõrk süda... Mina ei tea samuti mitte midagi... Ei tahagi teada! Ah... mine oma tuppa... peame arutama... mis sellest saab, jumala pärast, mis sellest saab!»

Sellel õhtul tõttas Pavel mööda pimenevaid tänavaid, otsekui oleks ta eneselt maha raputanud kivikoorma, mida ta senini oli kaasa vedanud. Nõrgalt lõi temas koitma üksnes selge lootus. Jalgu tiivustas kummaline kärsitus. Jah, see on väljapääs!

Peaksin sammu aeglustama, lippan kui hullumeelne ja inimesed vahivad mulle järele, kaalutles ta põksuval südamel, üks, kaks, üks, kaks, laksusid sandaalide tallad sillutisel, mis oli ikka veel õhtupooliku päikeselõõsast soe. Nooruk tundis end kergena põues asuva pakikese meeldiva raskuse tõttu. Miski nagu tõstis Paveli kivisillutise kohale, ta oleks võinud suurema vaevata õhku tõusta, hõljuda leebes tuuleõhus nagu kuivanud leht, udusuleke.

Siin ongi tänav ja vana maja, lihav kass esimese korruse aknal virgus lojult, kui Pavel temast mööda kihutas, siis tuli raske paraaduks vaskse lingiga, milleni nooruk poisiklutina ei küündinud: Pavel lendas mööda puust keerdtreppi nagu tuul, hinge tõmbamata, võttis kolm astet korraga ja peatus alles ukse ees. Hinge tõmmata, et mitte Esterile paista jõmpsikana, kollanokana!

Ta seisis seal üksi ja vaigistas hingamist, ahmis õhku.

Ja korraga märkas ta sinise elektripirni armetus kumas, et uksele on midagi joonistatud. Ei, see ainult näis talle! Ta vaatas lähemalt, kuid ei saanud siiski millestki aru. Ja ometi... See valendas viletsagi valguse käes.

Ta vaatas ringi, tõmbas tiku põlema.

Külm õudus lõikus luusse ja lihasse.

See täht oli joonistatud kohmaka, raske käega, kriidiga. Kaks kõverat teineteisele asetatud kolmnurka polnud suured, kuid olid selgesti näha. Torkasid silma. Pavel tardus paigale. Mingi paaniline värin käis üle keha. Nagu elektrilaeng. Mida see tähendab? Juhus? Mõttetus, ei saa olla, ära soni! Kes seda teab? Kes seda teab? Ja miks... miks juba varem... püha taevas,

ma lähen hulluks... kuid miks see kõik... see on lõpp, tuleb kiiresti midagi... JUDE, see torkis valguse käes silmi, seda möirgasid kõrva tuhanded lõugavad valjuhääldajad. Pavelis varises kõik kokku — põrm, nagu siis, kui plahvatab magneesium ja jääb järele vaid kübemeke tuhka; pauhh! — ja ongi möödas! See on lõpp!

Ta haaras peast kinni. Hõõrus silmi ja pakike libises tal seejuures põuest, tümpsatas koridori põrandale. Nooruk toibus. Aitab juba! Ei tohi sellele mõelda! Homme lõpeb see kõik! Kõik!

Pavel võttis pakikese maast ja surus lõualuud jonnakalt kokku. Ta tõrjus mõtteid ja hirmu tagasi. Tõmbas taskust taskurätiku, sülitas sellele ja nühkis arutu jõuga kriidijooni, kustutas need pragunenud värvilt.

Toa sisemust valgustas laualambike, pimenduskate oli alla lastud, kuigi väljas polnud veel päris pime. Pavel ei näinud Esterit. Üksnes must kohvrike seisis oma tavalisel kohal. Nooruk seisatas toas, käsi ukselingil, kõhkles, ei uskunud oma silmi.

«Ester!»

Ta kuulis hingamist. Ja siis märkas ta tütarlast. Too surus end avatud ukse taga vastu seina; nooruk sulges kiiresti ukse. Tütarlaps seisis nüüd tema vastas lahkumisvalmis, seljas armetu jakk, käed jõuetult rippu, tumedad ümmargused silmad vahtisid noorukit.

«Mida sa teed? Ester! Ega sa ometi tahtnud?...»

Kaastundehellus küttis Paveli soojaks. Ta võttis tütarlapse oma embusse ja suudles tema jahedaid huuli. «Miks sa end peidad? Tule mõistusele! Vaata, mida ma tõin... Noh, mis siis ometi... kas sinuga juhtus midagi?» Kui Pavel ta vabastas, istus tütarlaps kušetiservale, kokkusurutud põlved tugevasti vastu keha tõmmatud, ja vahtis liikumatult enese ette nagu nukk; peos pigistas ta märga kortsunud taskurätikut.

Pavel võttis tal õlast kinni ja raputas teda kergelt. Sina!

Tütarlaps ohkas: «Keegi oli siin.»

«See olin mina. Ma tahtsin...»

«Mitte nüüd. Juba varem. See polnud sina!»

«Sulle võib-olla ainult näis nii. Kes siis võiks...»

«Ei. Ma kuulsin kellegi hingamist. Kindlasti! Ta vahtis mind pealegi veel läbi akna.»

«Kas ta nägi sind?»

«Ma ei tea... arvan, et — ei.»

«Hm.»

Pavel võttis tal jaki seljast, surus Esteri kušetile.

«Küllap see sulle ainult näis. Muide, nüüd pole sellel enam tähtsust. Homme sõidad sa siit minema. Kas sa üldse kuulad mind?»

Pavel istus tema juurde ja rääkis talle kõik ära. Homme viib ta Esteri maale tädi poole. Rongiga pole sinna palju maad. Ester ei tohi küll rongiga sõita, ent kui ta tähe jakilt ära harutab ja natuke ümber riietub, ei saa keegi midagi aru. Kübemeke õnne — ja Esteriga ei saa mitte midagi juhtuda. Ei saa. Tädi elab üksipäini, esialgu on Ester seal väljaspool hädaohtu; ja paari päeva pärast sõidab Pavel koolivaheajaks sinna. Tädi on tubli. Siis näeme teineteist jällegi. «Sa elad seal nagu paradiisis. Seal on

metsad, aina metsad ja pilved ja õhk. Sa pead värskes õhus viibima. Kui mina kohale jõuan, siis oleme kogu aja üheskoos. Ainult sina ja mina. Hakkame üheskoos taevast vahtima. Kas sa tunned veel Vega ära?»

Ester kuulas vaikselt, kuidas Pavel oma mõttelennust süttinuna tema ette muinasjutulisi unistusi maalis. Kõik oli pisimate üksikasjadeni läbi mõeldud. Nad lahkuvad siit toast, lähevad kõrvuti raudteejaama, Pavel kannab kohvrikest, torkab Esterile pihku kandekoti, nõnda lähevad nad üheskoos nagu vend ja õde.

«Suplemine on seal priima. Kaks tiiki. Kuule, kas sa üldse ujuda oskad? Vaata, et sa mul seal ära ei upu! Mida ma siis peale hakkan!» Vaimustavad sõnad uhtusid minema kogu kõntsa ning hirmu. Ester hakkas kergelt muigama tema hoolitsuse üle, kuid oli talle selle eest vaikides tänulik.

«Aga kui meid kinni nabitakse?»

«Ei, ei nabita. Ärme mõtleme sellele! Me oleme ometi üheskoos. Ära ometi enam karda! Homme, juba homme!»

Mõlemale näis, et toakeses muutub valgemaks, Paveli käekell tiksus reipalt ning südilt.

Pavel heitis Esteri kõrvale, kustutas lambi, embas tütarlast. Ester sättis end tema kaissu nõnda, nagu see talle endale meeldis, ja sulges silmad. Pavel tundis teda kogu oma kehaga, peitis näo tema juustesse, hingas ahnelt sisse nende omapärast lõhna. Nad vaikisid, ent ometi rääkisid nad üheskoos: ilma sõnadeta, ihu, vere ja hingeõhu puhtas emakeeles, mõtlesid homsele, pilvedele ja metsadele, Lüüra tähekogule — kõigele, mida näevad ning tunnevad, mida üheskoos läbi elavad. Võib-olla juba homme...

See sarnanes kerge peapööritusega. Ja see oli käe ulatuses.

Kusagilt ülalt tungis siia kära. Klaasiklirin. Ja võõras kähisev hääl. Joobnud ulgumine. Rejsek hakkas trimpama üksinduskaaslastega, kes teab? Lärm kostis siia otsekui kaugusest, nad ei pannud seda tähele, see ei seganud neid.

«Sina, mu ainuke,» kuulis Pavel äkki tütarlapse sosinat. «Sina, mu ainuke inimene! Tead, et ma tahtsin täna põgeneda?»

«Kuhu?»

«Ei tea isegi. Võib-olla isa ja ema juurde Terezínisse. Mul on kohutav igatsus nende järele. Mul pole mingeid teateid. Mis nendega on? Arvad sa, et nad on seal? Mispärast nad mulle ei kirjutanud?»

Pavel ei teadnud, mida vastata, ta ei tahtnud Esterit kohtlaselt odava valega lohutada, ent ühtlasi kartis ta ka tütarlapse mõtteid. Need kuulusid Esteri maailma. Nooruk vaikis.

«Aga ma ei suutnud ära minna. Ei suutnud. Ma armastan sind. Mingil moel tunnen ma sind lakkamatult eneses. Isegi kui mõtlen muudele asjadele. Ja kui ma igatsust tunnen. Sa oled minus lakkamatult, selle kõige põhjas. Ma poleks iialgi uskunud, et maailmas võiks olla midagi niisugust. Ma armastan kõike sinus, häält, suud, sinu heledaid salkus juukseid, südant, ma kuulen seda, kui sa lähedal oled. Ja seda kortsu siin, kui sa oled mures... ja ma igatsen nii su käte järele, et sa mind puudutaksid, su hingeõhu järele... Kui me selle üle elame, tasun sulle kõik, kas sa mind siis veel tahad...»

«Miks sa seda räägid?»

«Sest siis ei karda ma enam mitte midagi maailmas. Tõotan sulle seda! Ja ma tahaksin sinuga last saada. Tead seda, Pavel! Sinu laps! Ma ei suuda enesele üldse ette kujutada, et mul võiks olla kellegi teisega laps...»

Paveli käis pea ringi. Ta hoidis hinge kinni. Nooruk pigistas tütarlast käte vahel, kartes tema järgnevaid sõnu. Vaiki! See kummaline enesestmõistetavus, millega midagi lähenes, pani Esteri võpatama. Tütarlaps üllatas noorukit oma armastusega. Pavel ei tundnud Esterit äragi. Nooruk tõusis küünarnukkidele, tütarlapse sosin mähkus ta pea ümber, tumestas aru, pani südame metsikult pekslema.

Kuuled! Ärka!

«Pavel!»

«Mis on?» kähistas nooruk kuivaks tõmbunud kurgust.

Ester tõmbas Paveli jõuga enese peale, surus oma suu tema liikumatutele huultele. Siis kuulis Pavel Esteri häält.

«Ma tahan, et sa mind võtaksid. Nüüd, nüüd otsekohe võtaksid mind, ära oota... sina, mu armas...»

Väljaspool aega! See sumises nende ümber, kuid ei puutunud neisse. Nad kukkusid välja aja põrisevast tõllast. Ester andus talle täielikult, neitsilikkusega, mis ei häbenenud oma ujedust; tütarlapse keha lõõmas nooruki embuses. Ester sulas selles, muutus olematuks. Sina, mu ainuke! Vaikne karjatus sügavusest. Pavel kuulis seda, kui ta vallutas Esteri keha, ja võpatas.

Ülemiselt korruselt kõlas jällegi kähisev röögatus, puruneva klaasi klirin, uksepaugatus, keegi tuigerdas ringi õuel akna all, ajas suust roppu sõimu. Ta ähvardas kedagi, ähvardas rusikaga. Siis kostis vaikuses hiirejalakeste kauget kõbinat ja seina taga asuva pendelkella majesteetlikku tiksumist. Tik... tak...

Kõik ujus eemale; nad pöördusid tagasi, ikka veel taipamatutena, hämmastununa jõust, mis nendes asus. Tänulikkuse ülikülus ilma sõnadeta. Pavel asetas oma kuuma näo valgele paljastatud rinnale, mis hingates näo all kerkis ja vajus; süda aeglustas tuksumist. Pavel kuulis seda. Mõlemad vaikisid. Neil polnud sõnu. Paveli silmad olid suletud ja ta tundis ikka veel Esterit kogu kehaga. Pimedusest tungisid noorukini Esteri puudutused, kallistused, veetlevus ning lõhn, tütarlaps pani pea pööritama. Nõnda lamasid nad kaua teineteisesse kadunuina hingetus linnas, kaks väikest kuulikest, kes on hakanud veerema vihma käest räästa alla. Möödus tunde? Võib-olla aastaid, valgusaastaid, millega mõõdetakse kaugusi tähtede vahel.

Pavel heitis pilgu käekella fosfornumbritele ja kohkus.

Akna taga oli öö.

Pavel vabastas end ettevaatlikult Esteri embusest, tõusis, pani lambikese põlema. Teda hämmastas, et siin polnud mitte midagi muutunud. Mitte vähimatki. Laud, tool, must kohvrike, aknalaual vaikis raadioloks. Ta pööras pilgu Esterile.

Tütarlaps oli uinunud.

Kollakas valgus langes tema juustele.

Pavel kummardus Esteri ligi, hoidis hinge kinni. Ta puuris pilgud tütarlapse näkku. Ester liigutas end, võib-olla nooruki ainitise pilgu tõttu, kerge, veidi lapselik naeratus mängles huul-

tel. Ta hingas nõrgalt, pead padja sisse peites. Pavel suudles ta juukseid ja valget nõgu väikeste rindade vahel. Nooruk tundis, kuidas laup rinda puudutas, ent samal ajal tõmbas Ester unest virgumata, alateadliku liigutusega pluusi paljastatud rinnale.

Pavel kattis tütarlapse hoolikalt tekiga ja läks kikivarvul ukse poole.

Nooruk ei saanud enesest võitu ja pöördus veel kord ümber. Siis avas ta ühe ropsuga ukse ja hiilis pimedusse.

12

Pömm! Üksik lask kaikus öistel tänavatel. Sellele järgnes hetk vaikust. Oli veel pime. Tähine öö oli vaevalt kaldunud hommikusse, valgusest polnud veel jälgegi.

Lask tungis unerahusse otsekui kaugusest ja virgunud unimüts poleks uskunudki, et tulistati, kui... Kohe järgnesid uued ning uued paugud, millega liitus kuulipilduja tärin. Tatatataa...!

Ja jällegi mõttetu vaikushetk pimedatel inimtühjadel tänavatel.

Kuid siis kordus see kõik kümnekordse jõuga ja juba lähemal: püssipaugud koos kuulipildujavalangute täringa muutusid kõrvulukustavaks mürinaks, mis pani pimedate akende klaasruudud klirisema. See levis tänavate kaikuvas sügavuses, otsekui lendaks siit arglikul lennul läbi must lind, lööes tiibadega vastu majade seinu.

Müra kostis üle linna, tungis luusse ja lihasse.

Klaasid lõid uuesti klirisema.

Südant haaras õudus, mida suurendas pimedus akna taga, vastumeelselt unest virgunud aju aga ei taibanud algul mitte midagi.

Mis sünnib? Kuskohas? See on lähedal. Otsekui jõe pool küljes.

Jeesus Kristus! Jeesus Kristus! kordas üksluine hääl kõrvaltoast. See kuulus emale. Kui Pavel ärkas, olid vanemad kõrval asuvas magamistoas juba üleval. Nad olid kerge unega. Nooruk kuulis ema lakkamatut hädaldamist iga ägedama tulistamisragina järel. Jeesus... kaitse meid...

Pavel hüppas niiskest soojusest välja, jahedus pani ta lõdisema. Paljana tormas ta avatud akna juurde, midagi taipamata. Ta lõi põlve vastu toolinurka ja sai aru, et ta on ärkvel. Ta ägas tasakesi, kummardus aknast välja, sõrmed krampusid puust aknalaua külge.

Ikka veel pime! Katuste kohal vilkusid tähed, kahvatades hommiku eelaimuses. Vastas asuvates akendes valendasid lillepottide ja moosipurkide kohal inimeste näod.

Liikumatu. Tumm.

Pavel tõmbus tagasi tuppa ainsa mõttega: Esteri juurde! Kiiresti! Ta lülitas sisse öölambi ja kustutas selle kohkunult, kui vastas asuvast aknast kõlasid hoiatavad hüüded: pimendada! Kustutada valgus! Valgus!

Kõrvulukustav lärm naelutas nooruki põranda külge. See märatses kitsaste tänavate suletuses, lendas läbi linna, põrutas vastu aknaid, murdes hullununa oma teelt raamid ja kõik, mis

polnud kõvasti kinni, tungis tubadesse. Kahurid! Pavel tuikus uimasena tuba pidi, otsis mälu järgi riideid. Särk, püksid, sandaalid! Tõmbas need paljaste jalgade otsa. Klaaside klirin ja ema monotoonsed palved, mis kadusid mässavas tormis, kiskusid närvid pingule.

Esteri juurde! Esteri juurde! Aju jahvatas asjatult neid kahte sõna, veski ilma teradeta. Esteri juurde! Esteri juurde!

Tänaval huilgasid viled ja otsekohe lõid peatänaval mürisema raskete sõjaväeautode mootorid; lärm kostis alt pimedusest, kusagilt jõe poolt, kus käis kummaline lahing keset linna.

Uued autod, läbilõikavad viled. Tatatataa!...

Pavel avas ukse ja pani eeskojas tule põlema.

Isa seisis tema ees. Rätsepal oli seljas läikiv lüstriinkuub, pealael sassis rohekashall juuksetutt, silmades nüri resigneerunud pilk. Nad vahtisid teineteisele otsa, võpatasid sisemisest külmusest. Nõutu õlgade kehitus.

Isa!

Pavel libises temast mööda, avas koridori viiva ukse, ja enne kui rätsep toibus, lendas nooruk juba arutuna treppi mööda alla. Hooviärav... Pavel haaras raskest raudlingist kinni.

Ta raputas seda raevuselt.

Lukus!

Uuesti...!

Tume mehekogu seisis tema selja taga, kahmas tal käsivarrest kinni; nooruk ei näinud nägu, sosistava hääle järgi tundis ta ära kojamehe.

«Kuhu sa tahad minna?»

«Tehke lahti! Ma pean...!» raputas ta linki. See ei andnud järele. Mehe parem käsi pigistas raudse haardega nooruki rannet, kiskus selle värava küljest lahti. Pöörase jõuga rebis Pavel end vabaks.

«Tehke lahti! Kuulge! Ma pean... kiiresti, palun teid!»

«Oled sa hulluks läinud? Tahad praegu välja minna? Kas kuuled?» hoidis mees teda õlast. «Võta mõistus pähe, poiss! Ma ei tohi kedagi välja lasta... kas kuuled? Keelatud... Ja kui laseksingi! Kaugele sa ei läheks... nad kõmmutaksid su jalamaid maha... nad piiravad sisse terve bloki, võib-olla meidki... neid on nagu kärbseid...»

Pavel haaras pea käte vahele. Vile, kõrge vilistav toon! Ta surus otsmiku vastu väravavõret. See rõhus, oli meeldivalt jahe. Tükk kindlat mateeriat. Ta lõi sõrmed võresse, käed pidid kandma keha raskust. Jalad nõrkesid. Tehke lahti! pomises miski hääletult kusagil sisemuses. Tehke lahti! Tehke lahti! Pavel kuulis oma hammaste lõgisemist: naljakas heli. Ta ei suutnud võitu saada katkendlikust sisistamisest, nuuksuvatest oietest. Mis nüüd? Oodata, oodata! Kuni nad Esteri leiavad, pimedusest välja tirivad. Siis tulevad nad tema enese järele. See öö! Selle pimedus tabas Esterit! Noorukis märatses õudus. Pigistas meelekohti. Pömm! Summutatud hääled tema selja taga. Ükskõik! Mis poisiga on juhtunud? küsis keegi. Ja teine: küllap läks hulluks! Vaeseke! Minge! Niisugune poiss? Pole tänapäeval imeks panna. Viige ta voodisse... Oodake natuke... Mis juhtus? Vait!

Kerge käsi langes Paveli õlale, värisev peasilitus. Nooruk tun-

dis selle ära. Pöördus ümber hajameelse ilmega. Üle ta näo voolasid pisarad, kuid keegi ei näinud neid. Isa! Ta langetas pea isa õla najale ja kuulis vaevalt katkendlikku sosinat kõrva ääres. «Hilja... poiss... ei jää muud üle kui oodata... loota... võib-olla ei juhtu mitte midagi... võib-olla... peame vastu pidama, memm ei tohi midagi... mõistad, ta on haige... ei tohi... nad on juba tänaval...!»

Kõrvulukustav lärm kiskus katkendlikud laused tükkideks.

Seda kuulis ka Ester oma pelgupaigas. See oli pealegi palju lähemal. Kõik tuli järsku lähedale ja muutus tähtsaks. On see tema pärast? Oh ei! Ta ei taibanud sellest midagi. Toppis puhuti kõrvad kinni.

Seljas kollase tähega kortsunud jakk, kükitas Ester kušetil toanurgas, jalad enese alla tõmmatud, parem käsi surus vastu keha musta kohvrikest, et keegi seda temalt ära kiskuda ei saaks. Nõnda jäi ta sinna kurdistatuna, liikumatuna, une ja ärkveloleku piiril asuvana. Ta liigutas asjatult suud, mõtles isale ja emale, Pavelile; kohutav kära, mille puhul tuli imeks panna, et vanad seinad kokku ei varisenud, raputas Esterist kõik välja. Sõnad, mõtted, kujutlused. Jäid vaid pisarad, soolased kergenduspisarad.

Pavel!

Nõnda istus ta pimedas, ja kui pimenduskate oli üles tõmmatud, vahtis ta ainiti pärani silmi akent, mis oli heledam kui toa eebenmust pimedus. Ta katsus mitte mõtelda, mitte tunda, vahtis akent alistunult, nürimeelse rahuga, oli ise sellest üllatatud. Hiljem muutus aken üha heledamaks, kerkis ööst esile. Hakkas kergelt koitma, valgus kerkis pimedusest nagu vete sügavusest, pelglikus koiduhämaruses hõljusid ringõuel inimkujud, mustast paberist lõigatud nukud, mis hallile põhjale liimitud. Nad laiutasid erutatult käsi, sagisid arutuna akna all. Maja ärkas. Vägivaldselt äratatud magajad jooksid ringõuele. Nad lõdisesid koidueelses jaheduses.

Ester nihkus piki seina äärt aknale lähemale, teritas kõrvu. Hootise vaikuse lühikestel silmapilkudel kuulis ta hääli. Meeste jämedaid basse. Naiste hääli. Mõne tundis ta ära. Ja nuttu. Hirmunud hädaldamist. Ärganud laste virinat. Uste paukumist, samme, trampimist trepil. Inimesed!

Tatataa...

Tulistamine ei lakanud, väikese vaheaja järel vallandus uuesti püsside pragin, jätkus kuulipildujate tärin, mida katkestasid vapustavad kärgatused; need käristasid taevast ning kohutasid linde tornidel.

Kahurid, lausus keegi. Tunnen neid rindelt.

Linnas? Mõttetus. Kelle vastu?

Ma ütlen — võimatu!

Ma ei tea, aga need on kahurid. Lähedal... otsekui jõe äärest. Ei! See on kaja, kas kuulete? Nüüd! Isake... isa.. mis küll saab? Nad on põhjalikud mehed. Kas nad ei tõotanud seda? See algab juba. Kaitse meid... nad on hullumeelsed... Põmm, põmm... Tatataa... Tule koju, palun sind, tule koju...

Keegi tuli, väljast tänavalt, tema sammud kõmisesid kulunud trepiastmetel. Mees tuli ringõuele ja peatus akna all väikese

inimeste rühma juures. Silmapilgu jooksul külvati ta üle heitunud küsimustega. Mis toimub? Mis toimub?

«Ma ei tea kindlasti, aga ma kuulsin, et nad juba tabati...»

«Kes tabati?»

«No ikka... need, kes Heydrichi maha niitsid... nad piirati sisse õigeusu kirikus Resslovecis...»

«On see siin lähedal...?»

«Kaitsku neid issand jumal, püha jumalaema...»

«Vait! Vait! Ärge seiske siin, minge minema! Minge koju! Ma ei saanud kuidagi siia tulla... kas kuulete seda mürglit tänaval...?»

Mingi mehekogu jooksis korterist ringõuele kohutava teatega: «Need on sakslased... nad piiravad siin kõik sisse... meid ka... Minge vaadake aknast, tänav on neid täis, nad sõitsid siia autodega... nad on relvastatud...»

See oli tõsi. Vaikushetk, millal vaibus tulirelvade kära, oli täis tänavalt kostvat ühetoonilist autode mürinat. Selle sekka kuuldus sõdurisaabaste krigisevat klõbinat, uste paukumist, vilesid; haukuvaid käsklusi lämmatasid uued kärgatused, mille vahelt ööudust koorus kummaliselt kõhklev koit. Selle saabumisse ei uskunud keegi.

Koit ilma linnulauluta?

«Minge laiali,» kordas mees, kes oli tulnud väljast, kurja rõhuga. «See on fakt. Küllap nad hakkavad maju läbi otsima. Kui nad siit midagi leiavad, oleme kadunud. Minge oma korteritesse ja pange uksed lukku. Tehke, nagu magaksite!»

Ülalt kostis kähisev karjatus. Sõnadest ei saadud aru, kuid nõrgas koidukumas tunti ära palavikulisest unest tursunud joodikunägu. Rejsek! Ta vajus nende poole mööda keerdtreppi, hoides prullakate kämmaldega käsipuudest, veeres vankuvi jalu nagu õllevaat, ta oli pintsakuta ja särk eest lahti.

«Nüüd te saate!» kriiskas ta pehmel keelel, rusikad üles tõstetud. Ta tuikus hämmastunud üürnike ees, lõõtsutas, osutas sirguaetud nimetissõrmega kõigi poole. «Nüüd... lastakse meid kõiki maha! Paras! Kulub teile ära... te kõik teadsite seda, kõik... vaikisite...»

Keegi sasis tal tukast kinni: «Kasige koju, te olete lakku täis!»

Pelglikult tõmbuti Rejsekist eemale, mõned taganesid kartusest, et hirm on ta mõistuse tumestanud. Kuid tema jooksis nende vahel kiini, vehkides kätega enese ümber, möirgas, sülitas ebaselgeid ähvardusi. Ta suust tuli viinalehka ja mööda tema närtsinud palgeid voolasid pisarad.

«Vait! Ära lõuga! Mis ta kogu aeg leierdab?»

«Mida me teadsime?»

«Joobnud siga!»

«Tee püksid täis...!»

«Mida me kõik pidime teadma?» raputati teda käest.

Rejsek rabas käega enese ümber: «Nüüd puiklete vastu... Kõik... kõik te teadsite, et siin — siin akna taga... on juudiplika! Sisse kirjutamata! Ta on seal... nad leiavad ta ja siis... põmm! põmm! Hahahaa! Kuradile...»

Kellegi käsi haaras Rejsekil selja tagant kõrist kinni; teine katsus ta vahutavat ilast suud vaikima panna. Rejsek rabeles lo-

gisevatel kiviplaatidel vastu nagu raevune rändrott. Lõi rusikatega, tabas kellegi roideid. Ulgus pigistavate mehekäte vahel, tagus jalgadega õhku, kuni tabas kellegi säärt. Kõlas valukarje. Marutõbise koera ägedusega lõi ta hambad kätte, mis sulges tal suud. Naised pagesid laiali. Nad ei suutnud pealt vaadata sõnatut häbiväärset võitlust, mis oli täis ähkimist, valuoigeid ja kähisevat hingamist.

«Laske jalga… laske jalga!» röhkis Rejsek relvakärasse.

«Ärge röökige! Tõmbate sakslaste tähelepanu siia…»

«Vait!»

Hullumeelse ebaloomuliku jõuga õnnestus tal end raudsest pigistusest välja rabelda. Ta tuikus. Toetus kehaga vastu seina, kõigest lolliks muutununa, auru all, tagus endale vastu rinda, millel lotendas lõhkirebitud särk, ahmis õhku. «Teie… hullud… ma ei taha… kuulete! Ma ei taha… haisva juudinäru pärast… las ta läheb ise, kuni on aeg… ma ise… ma ise kihutan ta urkast välja… nüüd otsekohe…»

Enne kui hämmastusest toibuti, tormas Rejsek nagu pöörane metshärg koridori. Toakese ukse juurde! Vajutas kogu kehaga vastu ust, tagus rusikatega, nii et aitas. Võmmis seda, ähkides pingutusest, pimestatuna vihkamisest, mis kerkis tema arutuse põhjast, ja katsus ust puruks lüüa. Tee lahti! Õõnsad hoobid kaikusid süngelt vanas majas, hirm haaras kõik korrused kuni pööninguni.

«Aufmachen![1] *Auf-ma-chen!»* röökis ta. Raputas linki, hakkas siis seda arusaamatul kaalutlusel ülespoole kangutama, tahtis seda välja väänata, puu seest välja rebida. See ei õnnestunud. Hakkas jällegi saatanliku kirega ust võmmima. *«Aufmachen!* Tee lahti… sa juudi tõbras! Sa oled seal, ma tean sind! *Aufmachen!»*

Ester kuulis toakeses kõik. Ta teadis, et läheneb lõpp.

Hommik saabus kiiresti. Roosakas koidupuna tungis läbi akna. lärm ei lakanud. Tütarlaps seisis nüüd keset tuba, täiesti riides, käed mööda külgi alla rippumas, ja ootas. Ta ainult ootas. Hingamine aeglustus, mingi tükk oli kõris. Pigem sulgeda silmad. Nii oli parem. Jäine rahu. Resignatsioon. Mitte midagi näha. Varsti on kõik möödas. See raske kahetsus, mis südame valutama paneb, on Pavel.

Pavel!

Kus ta praegu on? Mispärast pole teda siin? Pavel täitis senini kogu Esteri olemust.

Pavel!

Löökide rahe ukse pihta ja summutatud röökimine äratasid Esteris elutahte. Ja puruneva puu ragin. Kuhu? Kuhu? kõlasid ajus signaalid. Peatult jooksis ta seinte vahel, keha vallutasid nurkaaetud metslooma instinktid. Kuhu? Akna juurde! Ja tagasi! Peita end kušeti alla! Lõpuks puhkes ta sõgedast hirmust nutma, visad löögid tungisid ajju kui naelad. Ta langes kušetile kummuli, toppis kõrvad kinni.

«Auf-ma-chen! Tee lahti!»

Võõras jõud tõstis Esteri jalule, paiskas teise ukse juurde; tütarlaps lõi selle pärani, jooksis tühja töökotta. Pimenduskatted alla lastud, täielik pimedus!. Ta tuikus, kobas vaba käega enese ümber. Laud, tool, puust mannekeen, triikraud, pakk vanu moelehti, pikad rätsepakäärid! Võtta need, pöörata terav ots rinna vastu, puurida need siia, sellesse kohta, kus tuksub elu. Lõpp, rahu, põgenemine! Ta lõi pea kõvasti ära, käärid kukkusid käest, jalad muutusid aegamisi nõrgaks, aju mähkus nõtrusse… lõpuks ometi! Hoobid ja kära kostsid juba kaugelt, ta varises põrandale, hoidis ühe käega õmblusmasina poleeritud lauast kinni, teises käes oli kohvrike. Vaikus… võib-olla saabub juba nüüd vaikus, ikka ja ainult vaikus — aahh, ta hingas kergendatult, alistus mõnusale minestustundele…

Valgus! On see võimalik? Nüüd, lõpu eel… Ja siiski… See tungis läbi tihedate ripsmete, voolas kitsa joana talle näkku, rõhus torksaid silmi. Ja siis tundis ta käepuudutust.

Veenev sosin kõrva juures: «Tule! Kiiresti, väikseke… ära mind karda…!» Ester uskus seda, kui tundis, et mehe käed teda maast üles rebivad: vaevalt elus, ei kaitsenud ta ennast, kui teda mööda põrandat lohistati.

«Võta jalad alla,» kõneles hingeldav hääl talle nagu väikesele jonnivale lapsele, «sa pead nüüd vastu pidama, majavaim!»

Käed lasksid Esteri lahti. Tütarlaps kukkus millelegi pehmele ja midagi pehmet kattis teda üleni soojendava nõtke lainena ja hoobilt muutus väikseks ning pimedaks. Ninna tungis triikimise järele lõhnav tuttav hapukas riidehõng.

«Lama siin… ja mitte üks piuks…, ütlen sulle, kuni tuleb…»

Kus ta on? Kohvrike! Kus on kohvrike? Ta leidis selle ja surus vastu keha. Ta hoiab seda. Ester kiskus end kerra, et näida väiksemana. Ta ei avanud silmi.

13

Uks andis järele. Rejsekil läks korda seda puruks taguda, linki välja kiskuda. Link jäigi talle pihku ka siis, kui ta kogu raskusega kambrikesse vajus.

Ta kobas käega piki seina, leidis lüliti; ta kopsudes vilistas kähisev hingeldus.

Nürilt vahtis ta tühja kušetti. Hõõrus käeseljaga silmi, katsus kõigest läbi näha. Põgenenud! Rejseki kannul astus tuppa musti mehekogusid, nad kogunesid vaikides tema selja taha väikeseks rühmaks. Ta tundis oma kaelal nende hingeõhku.

Ta märkas rätsepatuppa viivat poekvil ust, täitis oma laiade õlgadega kogu piidaraamistuse, kuid liikumatu pimedus seal ees naelutas ta paigale.

Pikaks veninud väike valgusekoonus puuris pimedusse augu, tungis talle näkku, tegi selle nähtavaks. Raevust punased, närtsinud, lõdvad põsed, valguse käes idiootlikult pilkuvad vettjooksvad pilusilmad, joobnud kuradi äranutetud nägu.

«Mida sa tahad?» käratas pimedusest mehehääl.

Ta sai ehmatusest võitu, astus edasi, vehkis rusikatega.

«Kus ta on? Ma tean, et ta on siin peidus!…»

Rejseki kannul vajus kambrikesest siia paar musta kogu. Need

[1] Tee lahti! (saks. k.) Tõlk.

seisid tema selja taga, ümbritsesid teda poolringina. Vaikisid. Rejsek astus edasi, varjates silmi torkivate kiirte eest.

Karm hääl peatas ta.

«Mitte sammugi edasi! Ja ära lõuga! Kas tahad, et need tuleksid tänavalt... siia? Nad lasevad su koos meiega maha! Nagu koera...»

Tulistamine muutus uuesti ägedamaks, pani aknaraamid värisema.

«Ja kes sina siis oled?» hakkas Rejsek sisistama.

«Mis sul sellega pistmist!... Kas tulid vargile? Mida sa siit otsid?»

«Teda... seda juudiplikat... kas ta ei ole siin peidus...»

«Joobnud tõbras! Jumal teab, mida ta nägi. Lase jalga! Kao, enne kui mu kannatus katkeb, roni oma urkasse ja unusta, et sulle siin midagi viirastus... Kui niitsatad, oled enne õhtut surnud... sajad silmad jälgivad sind!»

«Mis?... Mis sina siis?...»

Lamp lähenes sissetungijale aeglases lonkavas rütmis, ujutas ta tursunud näo üle heleda valgusega... Rejsek taganes selle silmipimestava punkti ees nagu vähk, pomises... põrkas seljaga vastu meeste kogusid ja tundis, kuidas need jälestusega tema eest kõrvale tõmbusid. Ta langes sügavikku nende vahel, otsis kätega tuge ja kahmas musta tühjust.

«Ära tule lähemale!» kriiskas Rejsek katkeval häälel ja sirutas käed ette. Korraga lõi talle midagi pehmet vastu nägu. Enne kui ta toibus, käis jälle mats. Ja jälle. See tagus ta nägu mütsuvate hoopidega, ta kaitses end kahe käega.

«Säh, võta!» ütles mees pimedusest. Viskas talle vastu jahmunud nägu riidekanga. «Lase jalga! Siin õmmeldakse inimestele!»

Kurjakuulutav vaikus lasub jällegi töökojal, vaikust ei sega isegi hiirejalakeste kõbin. Siia tungib väljast vaid kahurite sünge kõmin ja kuulipildujate tärin.

Lamp kustub.

Mees hüppab akna juurde, käärib musta paberi üles.

Juunihommiku koit hakkab hämaruses joonistama esemete kontuure. Rätsepasell tunneb neid. Nende keskel kulgeb tema elu. Ta laseb pilgul töökojas ringi käia, tuleb akna juurest oma tooli juurde, jääb istuma, selg vimmas — asend, millesse teda on vajutanud rätsepatöö aastad. See koorem rinnal! Ta nõjatab oma kiilaspea kätele, vaevab seda mõtetega. Ah, närune elu! Põmm... põmm... lärm katuste kohal, nii et aknaruudud klirisevad... tatataa. Kas kuuled? Nemad! Oi-oi — asi võtab halva pöörde, armas mees! Hirm kägistab Čepekit, kuid kohe kihutab ta need mõtted minema. Kes ta siis on! Tarbetu vanamees, naist ja lapsi tal pole, elu on ta kaardimänguga mööda saatnud, ta on üleliigne nagu kivi teel. Mis temaga tehakse? Küllalt kaua juba uitas ta mööda maailma, longates vasakut jalga. See Esimene maailmasõda... Galiitsia... käigu kuradile.

Krabin selja taga sundis Čepekit ümber pöörduma, mõtted lendasid laiali nagu varblaseparv.

Tütarlaps seisis sahvriuksel. Nägu sassis juuste all näib sulanud laiguna. Valge heledam laik hõrenevas hämaruses. Ta ajab

sellile peaaegu hirmu peale. Kollane täht, must kohver käes. Čepek tõusis püsti. Tütarlaps ei näinud teda, võib-olla ei tahtnudki näha. Mitte kedagi enam! Enne kui sell liigutada jõudis, astus tütarlaps paar sammu edasi, puiselt otsekui marionett. Üks, kaks! Čepek sai ta ukse juures kätte, tõkestas oma kehaga tütarlapse tee. Ei meeldinud sellile nende suurte, pimeduses pärani kistud silmade mittemidaginägev pilk. Sina! Sell pani käe tema õlale.

Čepek raputas tütarlast, katsus teda äratada.

«Kuhu, majavaim?»

«Laske mind lahti!»

«Võta mõistus pähe! See olen ainult mina... Nad on väljas, kas kuuled?»

«Ma pean...» pomisesid huuled, «ma pean juba... pean minema... muidu tapetakse tema...»

«Aga kuhu?... püha taevas... kuhu siis!..»

«Ma pean neile järgnema... Nad on Terezínis. Laske mind... võib-olla on nad mulle kirjutanud ja... ma ei kuulu enam siia... te ei tohi mind siin kinni hoida... tema tapetakse... teate... ta tapetakse.., laske mind...!»

Čepek võttis habraste õlgade ümbert kinni, raputas nõtket tütarlapsekeha, mis väänles ta käte vahel. Sell surus Esteri kogu jõuga vastu rinda, silitas rahustades tema juukseid. Tillukesed pisarad veeresid tal silmist, kastsid nägu. Čepek nuttis. Esteri pärast, iseenese pärast, hullunud, tooreks muutunud maailma pärast.

Čepek palus teda, Ester ei kuulnud.

«Laske... laske... palun...»

Tütarlaps võitles nagu metskass. Čepek ei arvanud, et temas peitub nii palju vedrujat jõudu. Ester surus mõlemad käed vastu Čepeki rinda, lükkas ta ootamatu tõukega eemale, nii et mees lõi vaaruma. Rätsepasell prantsatas vastu lauanurka, kukkus toolile, hingeldas, ahmis õhku, ja enne kui ta taipas, vajutas Ester lingile.

Uks avanes, nirgi väledusega lipsas Ester piidaraamistikust läbi, lukk klõpsatas — ja Ester oli läinud! Läinud!

Koridor! Tühi, vaikne!

Ester vaatas ringi, meeletult tagus süda rinnas. Siis astmed, ta sööstis pimedat keerdtreppi mööda alla, kohvrike kolksatas vastu seina, kulunud puuastmed kõmisesid õõnsalt kingade korrapäratu klõpsumise saatel, kangialuse hallituslõhn lõi näkku, ta vaatas ringi — paremal hoovikese ahistavad kulissid täiskuhjatud tuhanõuga ja kivisöekäruga, vasakul pimedus, majavärav! Ta jooksis värava juurde, märkas hetke jooksul, et värava taga seisab must kogu. Mehelt, kes teda jälgis, pääses üllatuskarje. Ester tõukas mehe kõrvale, hetke pärast lõksatas tütarlapse peos vasklink, värav avanes — tänav!

Päris valge! Aga päike polnud veel tõusnud.

Kohutav mürin kaikus õhus, naelutas Esteri kohale, laskude pragin. Tütarlapse taga langes värav kinni. Ta surus end kogu kehaga vastu toiduainetekaupluse lakitud silti.

Kohv, vein, liköör. Koloniaalkaubad.

Ja siin ta nägi neid! Ta sulges kiiresti silmad! Avas uuesti! Nemad olid ikka seal!

Hullumeelne õudus pani ta värisema, kuid ta ei suutnud oma silmi neilt lahti kiskuda.
Nad seisid vaid piki üht tänavaserva kõnnitee ääres, üksteisest kahe sammu kaugusel, seljad majaseinte poole, Esteri poole. Ta ei näinud nende nägusid. Automaadid olid neil ettepoole suunatud, kiivrid peas. Vaiksed. Liikumatud. Raidkujud! Harkisjalgsed kivist raidkujud, elutud viirastused, kohutavad oma tardumuses. Seni polnud nad teda veel märganud ja olid rahulikud. Seni...
Aju käsutab: nüüd... nüüd!
Nagu tagaaetu vaatas Ester ringi. Kuhu? Hinge kinni pidades, selg seina ja ülestõmmatud ruloodega vaateakende poole, nihutas ta end nurga sihis. Paar-kolm sammu! Samm... veel... imelik, et nad teda seni pole märganud, et nad pole kuulnud ta südame valjut pekslemist. Kummaline tunne: ta astus iseenesest välja, sünge hirm kihutas ta välja oma nahast, kellegi võõra keha hiilis laiade, hallikasroheliste selgade taga, tema aga jälgis seda parajast kaugusest. Ei, see ei puutu temasse, see pole tõsi... Pavel — kui sa seda näeksid!
Samm... nurk!
Jalad reetsid ta. See avaldus peata põgenemises, milleks sundis jalgu hirmu mõttetu energia... siin ongi nurk — jalad kannavad oimetut keha piki kitsast tänavat... minema, minema! Suletud väravad, pimendatud aknad...
Teise tänava nurgal tungisid ta kõrvu kriiskavad viled, tabasid kui nooled. Ta ei aeglustanud samme, ei näinud, ei kuulnud, kõik koondus korraga jalgadesse... kohvrike!... Majaväravate eendite vastu põrgates libises see tal käest, kuid seegi ei suutnud peatada meeletut galoppi... minema, minema... nuuksumine raputas keha, kähisedes tuli kopsudest hingeõhk... ja jälle viled... jälle, igast küljest... ja kümnete, sadade rautatud saabaste müdin... kontsaraudade metalne kilksumine... edasi... Kuhu? Tänavake suubus järsku peatänavasse... nurgal seisid kõhukad sõjaväeautod ja nende ümber vilksatasid rohekashallid kogud, kiivrid peas... Nemad!
Seal nad on...
Ta surus end ühte majanišši. Nihkus piki tänavat, link... katsus seda... lukus! Lõpuks... lõpuks ometi!... mõtles ta magusa kergendustundega, kogu keha janunes selle järele, kuid kriiskavad viled äratasid temas elutahte.
Metsikuna vahtis ta ringi.
Temast paari sammu kaugusel lõikus majja kangialuse tume tunnel, paar-kolm hüpet... seal!
Ta lendas üle ligaste kivide, kobas käsikaudu haisvas hämaruses... käimlate ja õlle roiskvete hais, pikk kangialune, mille katkestas kitsas õueke, vaadid ja pudelid, vaipade kloppimise alused, silmad, ta vaatas kellegi jahmunud silmadesse, kuid põgenes edasi ilma midagi tundmata, ilma ühegi mõtteta hulluva peas, lehvivate juustega... ta on vaid masin, üks, kaks... ta on läbi... Peopesad libisesid mööda niisket pudenenud krohvi, ta jäi seisma, kime vile aitas ta jalule... põmm! tatataa... edasi! Ta nägi... kangialuse pimedus taandub, lõpeb ja seal... ta ei usku nud oma silmi... seal... näed?
Valgus!

Ah, viimaks ometi, ta tahab valjusti hõigata — tõeline valgus... ja ta läheneb sellele iga hüppega... paarkümmend meetrit ja vastas asuva kõnnitee taga tõusva päikese kumas haljendavad pargis sakilised põõsad ja rohi ja kõrged krobelise koorega puud, majesteetlikult liikumatud tuuletus suvehommikus... ja päike... vaata, sina pelglik, sina rumaluke... kuidas see lõhub, hajutab kõrged pimeduslaviinid... tohutu leegitsev valgus... põmm! põmm! paar sammu ja hüpata pehmesse rohulakka, lüüa sellesse sõrmed, kaduda sellesse nagu sipelgas. Mis valendab seal põõsaste vahel... kuid see on ju aed, nende aed, jah, ta ei eksinud... see valge tärgeldatud kittel... ta hakkab selle poole jooksma ja lendab... lendab värskes õhus nii uhkelt, ebamaise kergusega, lendab sellesse desinfektsioonilõhnalisse valgesse kitlisse... Isa! hüüab tütarlaps talle, isa!... ma jooksen juba, oota mind... sulle oli see kohutav, isa, aga ei, ma tean... psst... aitab sellest... te ju elate, sina, mu isa... mispärast te ei kirjutanud?... Need teie... kirjad, kuhu nad kadusid?... tead, ma armastan teda nii väga, mu isa... vii meid koju!... ma pidin hirmust peaaegu surema... aga nad ei saanud mind kätte... isa, oota mind ometi...
Ester tormas kangialusest välja.

Ta ei kuulnud enam, kuidas igast kandist pistsid kriiskama viled. Ei tagaajajate üllatushüüdeid ega kähisevaid käsklusi. Kõik temas pingutus selleks mõneks järelejäänud sammuks ohutusse. Ta ongi kohal!
Ta langes täies pikkuses nagu niidetult pügamata muruplatsi äärde, laialisirutatud käed embasid maad, sõrmed kompasid jahedat savi ja kaevusid sellesse. Kiikuvatel rohukõrtel sädelevad hommikused kastetilgad langesid ta juustesse.
Tulistamine vaibus, saabus vaikus.
Vaikus pärast tormi.
Ta ei märganud seda. Ta ei liigutanud end isegi siis, kui mööda sillutist tormasid trampival jooksul tema poole rasked rautatud saapapaarid.
Nad jäid rohus sõõrina tema ümber seisma.
Nad seisid üürike aega: siis keeras üks ta vilunud aeglase liigutusega selili, näoga päikese poole.
Keegi vilistas üllatunult ja lausus juba vähimagi vihata, rahulikul häälel:
«*Schau mal, Ernst! Da ist ja eine junge Jüdin...*»[1]

Vanad majad on nagu vanad inimesed, täis mälestusi.
Neil on oma nägu, oma hõng. Nende seinad on kummalisel kombel elavad. Mida on nad näinud? Mida kuulnud? Mida kõike on aastate jooksul imbunud nende pudenevasse krohvi? Jah, need seinad on elavad inimsaatustest, mis on nende vahel aset leidnud. Mõningaid neist meenutatakse sageli, teised

[1] Vaata õige, Ernst! See on ju keegi noor juuditar... (sks. k.) Tõlk.

langevad unustusse. Mõningatest vaikitakse. Need elavad sõnadeta, suletud huulte taga, silmades. Need kuuluvad vanade majade kirjapandamatute, kõige erutavamate lugude hulka.
Sina pead elama, kuuleb Pavel eneses häält. Ta tunneb seda.
Ta lamab ikka veel selili, pärani silmad vahivad aknasse. Selle taga koorub hommikueelsest värskusest argipäev, tavaline päev pärast kogu loo lõppu.
Sada korda pöördus ta kogu loo niite pidi tagasi ühe silmapaistmatu pargipingi juurde ja jällegi edasi kuni arusaamatu silmapilguni... Õieti ei juhtunud mitte midagi: ta võttis lingist kinni, astus tuppa.
Tuba oli tühi! Mitte kedagi!
Õieti ei juhtunud ka pärast mitte midagi. Jäi üle vaid tee otsimine, tühjuses kobamine. Küsimused ilma vastusteta. Mispärast pole mitte midagi juhtunud? Miks on kõik pöördunud tagasi sissesõidetud roobastesse, muutunud nüriks protektoraadi läpatanud õhus? Miks ei varise taevas kokku?
Ja süda tuksub samuti rinnas nagu ennegi!
Näod, sõnad, hääl. Hääl — heli! Ainult seda kuuleb ta lakkamatult, kui suleb silmad. Elada! Elada! Kuidas? Ta hakkas sellele vastu, kuid see hääl oli tugevam. See hääl asus temas, kutsus teda kangekaelselt selles kurjas öös, mille sügavust ta mõõtis meeleheite ridvaga. Ja juba ta keelduski, tee lõppes.
Nooruk tõusis.
Ta lükkas akna pärani ja laskis varblaste sädistamise kimedal kajal tuppa tungida.
Ta ärkas otsekui pikast unest, tõmbas peopesadega üle muljutud näo. Siis sai ta aru, et näpistav valu mao piirkonnas on tavaline pöörane näljatunne. Kui kaua on ta juba söömata?
Ta haigutas. Asetas käed kuklal kokku, painutas end tagaspidi, kuni kondid kuuldavalt naksuma hakkasid. Sügavalt tõmbas ta kopsudesse suvehommiku karget õhku. Kitsas õueke hüljatud söekäruga, sinine taevas katuste kohal. Täielikus vaikuses tõuseb päike.
Nüüd! Esimene kiir libises vaikselt üle vana kivikatuse ja jäi pidama kusagil kastani leherikkas võras. Nooruk nägi seda ja surus lõualuud kokku.
Edasi!

Vanadel majadel on oma hommikune hääl. Kuula: keegi tuleb trepist alla, vilistab tasakesi, hetkeks välgatab akna taga lamedapõhjaline müts, sandaalid laksuvad kiviplaatidel, järsku hakkab ülemisel korrusel tirisema äratuskell ja unest äratatud laps vastab sellele ärritatud virinaga. Sammud ja hääled, ringõue käänakul vuliseb veejuga plekkastjasse, kusagil heliseb tütarlapse hele naer... maja ärkab ja lahtisest köögiuksest kostab kohviveski võrinat...